

Matthew

Hay Aat Ten Liblu

Hay Nangitudo' eten Liblu: hi Matthew (unu hi Levi; Lk. 5:27).

Hay Nangitud'an Matthew eten Liblu: nan Hudyu.

Hay Pohdon nan Ngadan ten Liblun Ibaga: nan adaw an indat Apo Dios.

Hay Gutud hi Nangitud'anan ten Liblu: hidin numbattanan di 50 A.D. hi engganah 70 A.D.

Hay Teman ten Liblu: hi Jesus di Alin Pento' Apo Dios an ma'alih *Messiah* (hinan hapit di Hudyu) unu *Kristu* (hinan hapit di iGreece), at Hiyay alin di Hudyu.

Hay Outline ten Liblu:

Hay NAPATADAN nan Alin Pento' Apo Dios an hi Jesus (1:1-17)

Hay NITUNGAWAN nan Alin Pento' Apo Dios an hi Jesus
(1:18-2:18)

Hay NANGIPA'INNILAH aat nan Alin Pento' Apo Dios an hi
Jesus (3:1-17)

Hay NATAPNGAN nan Alin Pento' Apo Dios an hi Jesus (4:1-11)

Hay NUNTAMUAN nan Alin Pento' Apo Dios an hi Jesus
(4:12-25:46)

Hay NATAYAN nan Alin Pento' Apo Dios an hi Jesus
(26:1-27:56)

Hay NILUBU'AN nan Alin Pento' Apo Dios an hi Jesus
(27:57-66)

Hay NAMAHUAN nan Alin Pento' Apo Dios an hi Jesus
(28:1-15)

Hay NIPATTIGAN nan Alin Pento' Apo Dios an hi Jesus
(28:16-20).

Hay Napatadan nan Ommod Jesus an hi Joseph

(Ruth 4:18-22; I Chron. 3:10-17; Lk. 3:23-38)

1 Hiyah te napatad^a hi napu'agan Jesu Kristu an himpangapu ti hi Jesus di holag David hidin nahup an dana' Abraham:

Hi Abraham hi Engganan David

- 2 Hi Abraham ya nunholag ta hi Isaac,
ya nunholag hi Isaac ta hi Jacob,
ya nunholag hi Jacob ta da Judah ya nan a'aginan
linala'i.
- 3 Ya nunholag hi Judah ta da Perez ay Zerah an hi inadah
Tamar,
ya nunholag hi Perez ta hi Hezron,
ya nunholag hi Hezron ta hi Ram.
- 4 Ya nunholag hi Ram ta hi Amminadab,
ya nunholag hi Amminadab ta hi Nahshon,
ya nunholag hi Nahshon ta hi Salmon.
- 5 Ya nunholag hi Salmon ta hi Boaz an hi inanah Rahab,
ya nunholag hi Boaz ta hi Obed an hi inana ya hi Ruth,
ya nunholag hi Obed ta hi Jesse,
- 6 ya nunholag hi Jesse ta hi David an din ali.

Hi David hi Engganan Jehoiachin

- Ya nunholag hi David ta hi Solomon^b an hi inana ya
ahawan Uriah hidin hopapna.
- 7 Ya nunholag hi Solomon ta hi Rehoboam,
ya nunholag hi Rehoboam ta hi Abijah,
ya nunholag hi Abijah ta hi Asa.
- 8 Ya nunholag hi Asa ta hi Jehoshaphat,
ya nunholag hi Jehoshaphat ta hi Joram,
ya nunholag hi Joram ta hi Uzziah.
- 9 Ya nunholag hi Uzziah ta hi Jotham,
ya nunholag hi Jotham ta hi Ahaz,
ya nunholag hi Ahaz ta hi Hezekiah.
- 10 Ya nunholag hi Hezekiah ta hi Manasseh,

---

^a 1:1 Nan patad an nitudo' hinan Lk. 3:23-38 ya hay napatadan Mary an hi inan Jesus. Mu nan patad an nitudo' hi Mat. 1:1-16 ya hay napatadan Joseph. ^b 1:6 Bahaom nan footnote di Lk. 3:31.

ya nunholag hi Manasseh ta hi Amon,
ya nunholag hi Amon ta hi Josiah.

11 Ya nunholag hi Josiah ta da Jehoiachin^c ya nan a'aginan
linala'i. Hidin atagun Jehoiachin di nangabakan nan
iBabylon hinan Hudyu, at inyuyda didad Babylon.

Hi Jehoiachin hi Engganan Jesu Kristu

12 Ya nunholag hidid Babylon hi Jehoiachin ta hi Shealtiel,
ya nunholag hi Shealtiel ta hi Zerubbabel.

13 Ya nunholag hi Zerubbabel ta hi Abiud,
ya nunholag hi Abiud ta hi Eliakim,
ya nunholag hi Eliakim ta hi Azor.

14 Ya nunholag hi Azor ta hi Zadok,
ya nunholag hi Zadok ta hi Akim,
ya nunholag hi Akim ta hi Eliud.

15 Ya nunholag hi Eliud ta hi Eleazar,
ya nunholag hi Eleazar ta hi Matthan,
ya nunholag hi Matthan ta hi Jacob.

16 Ya nunholag hi Jacob ta hi Joseph an ahawan Mary an hi
inan Jesus an Hiyay ma'alih Alin Pento' Apo Dios
(unu Kristuh nan hapit di iGreece).

17Mipalpu ay Abraham ta nangamung ay David ya himpulu ta
opat di napatad hi nahlanahlagan di Hudyu, ya nete"an David
goh ta nangamung din nahbutandad Babylon ya himpulu ta opat
di napatad hi nahlaganda, ya nete"an den nahbutandad Babylon
ya un mitungaw hi Kristu ya himpulu ta opat goh di napatad
hi nahlaganda.

Hay Aat di A'ung'ungngan Jesus

Hay Aat di Nitungawan Jesus

(Lk. 2:1-7)

18Hiyah te ulgud hi aat di nitungawan^d Jesu Kristu: hi
Mary^e ya niyali ay Joseph^f ta mun'ahawada, mu aggyuda

---

^c 1:11 Hay ohah ngadana ya *Jeconiah*. Bahaom nan footnote di Lk. 3:31 ta innilaom di na'idutana (Jer. 22:30). ^d 1:18 Mid mapto' ya na'at hidin 5 unu 6 B.C. ^e 1:18 Unu *Miriam* hinan hapit di Hudyu. Aggyu tu'u inilay pohdon nan ngadanan ibaga. ^f 1:18 Hay pohdonan ibaga ya *olom ni' ya udman Apo Dios*.

nun'addum. Ya palpaliwan ya i'innilan Mary an nawadaan, mu nan Na'abuniyanan an Lennaway nunlumun ne han inhabina. ¹⁹Mu na'ahhamad di ugalin Joseph, ya adina pohdon an mabainan hi Mary, at hay ninomnomna ya ihiyana hiya an adina ipa'pa'innila.

²⁰Ya otog di punnomnomanah aatna ya nolo', ya nun'enas, ya tinnigna han anghel Apu tu'u an inalinan hiyay, "He" a, Joseph an holag David, ya adi'a bumain an mangahawan Mary ti henen inhabina ya hay limmun nan Na'abuniyanan an Lennawa. ²¹At itungawna, ya lala'i, ya hay ingadanyu ya hi Jesus^s ti Hiyay *mamaliw* hinan bahol di tatagu."^h

²²Ya na'at hana ta mipa'annung din inalin Apo Dios hidin propetana ti inalinay,

²³ "Munhabi han babain mid ah lala'ih nangelo' ay hiya,
ya muntungaw, at lala'i,
ya hay ipingadanda ya hi Emmanuelⁱ
an hay pohdonan ibaga ya *wah Apo Dios ay ditu'u*."

²⁴Ya unat goh bimmangon hi Joseph ya inunudna din inalin di anghel, at inahawanah Mary.^j ²⁵Mu aggyuda nundelloh an nolo' ta nangamung unna intungaw han lala'in imbaluyna. Ya nginadnan Joseph ta hi Jesus.

Nan Nun'anomnoman an Linala'in Numbihhitan Jesus^k

2 Nepto' hi nun'alian Herod^l di nitungawan Jesus ad Bethlehem^m hidih nan Provinciad Judea ya waday linala'ih nanginnilan mangimmatun hinan bittuan.ⁿ Ya aggyu nadnoy hi nitungawan Jesus ya nakakdah nan babluydan buhu'an di algaw ta immuydad

^s 1:21 Hay pohdonan ibaga ya *bumaliw*. ^h 1:21 Psa. 130:8. ⁱ 1:23 Isa. 7:14.

^j 1:24 Ma'ahhapul an ag'agadan mun'ahawa ta adi mapatoy da Mary ya nan inhabina ti itudun nan Uldin an mapatoy nan balahang hi un munhabi

(Deut. 21:20-21). Bahaom goh nan footnote di Jer. 31:22. ^k 2:1-12 Mid mapto' ya na'at hidin 4 B.C.

^l 2:1 Hay nun'alian Herod an Nidugah ya hidin 37-4 B.C. Hi Herod ya ohah nan holag Esau, at nitulang hinan Hudyu, mu imbilang nan Hudyu hiya an bo'on Hudyu ti Hentil. Atata'ot hiyan ali ti

impipatoyna nan ahawana, ya nan tulun imbalaluynan linala'i, ya hi inan ahawana, ya nan lala'in agin ahawana, ya hi ulitaona, ya nan linala'in ung'ungunggad Bethlehem (verse 16). Mu hay amaphodna ya hidin 20 B.C.

ya ente"anan nangipaphod hinan Timplun Apo Dios ad Jerusalem, ya ta'on un natoy hidin 4 B.C. mu ninayayun di nangipaphodana ta engganah din 64 A.D. hi nangelpahana.

^m 2:1 Hay pohdon nan ngadan ten higib an ibaga ya *babluy an awadan di ma'an*. ⁿ 2:1 Mattig an mid ah itudun nan Biblia an tuludan linala'i.

Jerusalem. ²Ya ni'hapitdah din tatagun in aliday, “Goh di wadan ne han pa'ittungaw an mun'alih nan Hudyuh awni? Tinnigmi han bittuan an bimmuhu' hinan buhu'an di algaw hinan babluymi an hiyay nangimmatunanmih nitungawana, at hiyaat un ami immalih tu ta dayawonmi Hiya.”

³Ya unat goh dengngol nan Alin hi Herod hene han inalin din linala'i ya ma"od'od, ya umat goh hinan tatagud Jerusalem. ⁴Ya inayagan Herod an amin din a'ap'apun di papadi ya din muntudtuduh nan Uldinda ta na'amungda, ya inalinan diday, “Hay itungawan nan dedennonyun Hudyun ma'alih Alin Pento' Apo Dios an ap'apuyu?”

⁵Ya tembaldan in aliday, “Hidid Judea hinan babluy ad Bethlehem, ti hay intudo' din propeta ya inalinay:

⁶Da'yun iBethlehem hinan Provinciadi Judea

ya wadan da'yu han ap'apu an na'abbagbagtu ya un an amin nan a'ap'apud Judea.

Ti waday ohan da'yun mumbalin hi mumpapto',
ya Hiyay manalimun hinan tatagu' an i'Israel.”^o

⁷At inayagan Herod danen nun'anomnoman an linala'in mangili ta mahmahanay anuud di hopap di nipattigan ne han bittuan, mu agguyna impa'innilah nan tataguy nangipa'ayaganan dida. ⁸Ya hennagna dida ta umuydad Bethlehem, ya pinadana didan inalinay, “Ihamhamadyun

^o 2:6 Mic. 5:2.

manama' enen ung'ungngan nitungaw, mu adya inah'upanyu ya impaadyu ta umalia' an mi'dayaw.”

⁹Ya unat goh dengngoldah nen inalin Herod ya nakakda. Ya hidin nundaldallananda ya tinnigda goh din bittuan an hiyah de goh din bimmuhu' hi buhu'an di algaw an inyun'unanan umum ta itudunay owonda. Ya unat goh nitungul hinan wadan de han ung'ungnga ya inta'dogna. ¹⁰At ma'am'amlongda! ¹¹Ya unat goh himmigupdan de han abung ya tinnigda de han ung'ungnga ya hi inanan hi Mary. Ya nunhippidan nundayaw ay Hiya, ya inong'alday adaw de han ung'ungnga, ya indatdan Hiya nan balitu', ya incense, ya myrrh.^p

¹²Ya unat goh nolo'da ya nun'enapda, ya pinadanan Apo Dios dida ta adida mumbangngad ay Herod, at hiyanan ene'wadah udum an dalan hidin numbangngadandah babluyda.

Hay Nangilayawan Joseph ay Jesus ta Inyuynad Egypt

¹³Unat goh nakak din nun'anomnoman an linala'i ya nolo' hi Joseph, ya nun'enap, ya tinnigna han anghel Apu tu'un inalinalay, “Bumangon'a ta ekakmu han ung'ungnga ya hi inana ta lumayaw ayu ta umuy ayud Egypt. Ya mihina ayuh di ta nangamung di alyo' hi akakanyu ti henen ung'ungnga ya ipahama' Herod ta ipapatoyna.”

¹⁴At bimmangon hi Joseph eden labi, ya enekakna daden hin'ina ta immuydad Egypt, ¹⁵at nihihinnadah dih engganay un natoy hi Herod. Heten na'at di nipa'annungan din impitudo' Apo Dios hidin propetan inalinalay,

“Ayaga' han Imbaluy'u ta taynanad Egypt.”^q

Hay Nangipapatayan Herod hinan Ung'ungngad Bethlehem

¹⁶Unat goh inilan Herod an imbahhaw din mangiliy inalinalay ya bimmungot. At inyuldina ta patayondan amin di ung'ungngan linala'id Bethlehem ya nan neheggon an babluy ad Bethlehem an mete"ah di an pa'ittungaw ta nangamung megpong hi duway tawona ti inalin din mangilin hiyay duway tawonah hopap di nannigandah din bittuan.^r ¹⁷Ya heden inat

---

^p 2:11 Hiyah ne nabalul an ma"aphod di hunghungna an nalpuh nan ayiw an mabalin an miyagah. ^q 2:15 Hos. 11:1. ^r 2:16 Gapu ta it'ittang an babluy ad Bethlehem at manghan nin di napatoy hidi ya hinan neheggon an babluy hidi.

Herod ya hiyay nangipa'annung hidin inalin din propetan hi Jeremia an inalinay,

18 “Waday madngol hidid Ramah
ti waday mango"ongol an umanebel
an nan holag Rachel ti lugwalugwaanda nan
imbabaluyda.
Ya lumugwalugwada an adida ma'al'alu'
ti natoydan amin din imbabaluyda.”^s

Hay Numbangnagan da Joseph an Nalpad Egypt^t

(Lk. 2:39-40)

19Unat goh nalpah an natoy hi Herod ya nun'enap goh hi Joseph hidid Egypt, ya tinnigna han anghel Apu tu'un ²⁰inalinay, “Bumangon'a ta ekakmu han ung'ungnga ya hi inana ta mumbangnagad ayud Israel ti nun'atoy din nangalih mamatoy enen ung'ungnga.” ²¹At bimmangon hi Joseph, ya enekakna din hin'ina ta numbangnagaddad Israel.

²²Ya unat goh dimmatongdad Israel ya dengngol Joseph an nipallog hi Archelaus^u ay amanan hi Herod ta hiyay nun'ali goh hinan Provinciadi Judea, at tuma'ot hi Joseph an mihinah di. Ya nun'enap goh, ya pinadanan Apo Dios, at immuydah nan Provinciadi Galilee. ²³Ya immuyda nunhituh nan babluy an ngadanay Nazareth.^v Ya heden inatday nangipa'annung hidin inalin han propetan din penghanan inalinay Hiya ya ma'alih nan ay *hapang*.^w

Hay Aat di Nangul'ulgudan John hinan Hapit Apo Dios

(Mk. 1:1-8; Lk. 3:1-20; Jn. 1:15-28)

3 Heden gutud^x ya wadah John an Mumbonyag an muntudtuduh nan mapulun hinan Provinciadi Judea, ²ya umat hituy intudunan inalinay, “Hay mahapul ya muntutuyu ayuh nan ina'inatyun nappuhi ta du'gonyu ti hi Apo Dios an mumpapto' ad abuniyan ya magadyuh di pumpapto'ana

^s 2:18 Jer. 31:15 (bahaom goh nan duwan footnotes ten verse). ^t 2:19-23 Mid mapto' ya na'at hidin 3 unu 2 B.C. ^u 2:22 Hay nun'aliana ya hidin 4 B.C. hi engganah din 6 A.D., ya impapto'nay duwan provincia an ad Judea ya ad Samaria. Ya gapu ta nidugah an atata'ot nan nun'aliana at inaanda hiyah din 6 A.D. ^v 2:23 Hay pohdonan ibaga ya *hapang*. ^w 2:23 Isa. 11:1; Jer. 23:5; 33:15. ^x 3:1 Mid mapto' ya hidin 26 A.D.

goh hitun luta!" ³Ya hi John heden inulgud nan propetan hi Isaiah an inalinay,

"Wada han mumbugaw an muntudtuduh nan mapulun an alyonay,

Idadaanyu ta ipaphodyuy owon Apu tu!"^y

⁴Nan lubung John ya na^aabol an nalpuh dutdut di kamilu,^z ya hay imbalikisna ya lalat, ya hay onona ya dudun^a ya nan danum di iyu'an. ⁵Ya immuydan hiya nan tatagun nalpud Jerusalem, ya ni'yuyda goh din do'ol an tatagun nalpuh nan abablubabluy ad Judea ya hinan neheggon hinan Wangwang an Jordan. ⁶Ya waday numpangitutuyuh baholda, at numbonyagan John didah nan Wangwang an Jordan.

⁷Unat goh tinnig John an do'olday Pharisees^b ya nan Sadducees^c an immuy ay hiya ya inalinan diday, "Umat ayuh ha'u'u ti hay ugaliyu ya nala'eng ayun mangat hi nappuhi! Anaad ta umali ayuh tu? Undan alyonyuy un ayu mabonyagan at mabaliwan ayuh nan agadyuhan di bumungtan Apo Dios? ⁸Mu bo'on, ti mahapul an atonyuy maphod ta hiyay pangimmatunan hi un makulug an nuntutuyu ayuh baholyu! ⁹Alyonyu nin di mabaliwan ayu ti ditu'uy holag Abraham, mu bo'on hene abaliwan di tagu! At adiyu ehdol hi un ditu'uy holag Abraham, ti gulat ta pohdon Apo Dios at hatun batu ya pumbalinona ta diday holag Abraham ta mihukat ay da'yu, at hay mamaliw mah ay da'yu? ¹⁰Ti ta'on un ad ugwan ya ten nadedennan nan nangdon hi wahay an munlongoh hinan ayiw an adi bumunga, at gulat ta da'yuy umat hinan ayiw at mipa'wah ayuh nan apuy! ¹¹Ha" in ya hay pamonyag'u ya danum ta hiyay panginnilaan hi nuntutuyuanayuh baholyu. Mu waday umalin nabagbagtu ya un ha" in an paddungnay adia' umdah himbutna, ya hay

---

^y 3:3 Isa. 40:3.   ^z 3:4 Nan na^aabol an lubung an nalpuh dutdut di animalnay immannung an lubung di propeta (Zech. 13:4).   ^a 3:4 Hay kulugon nan udum ya hiyay ohan bungan di ayiw an ma'alih *ayiw an dudun* (unu locust tree) ti do'ol di umat hitun ayiw hinan pingit di Wangwang an Jordan. Mu alyon nan udum an hiyay insecto an dudun, ya henen insecto ya mabalin an mihda (Lev. 11:21-22).   ^b 3:7 Unu nan Palisiu, ya hay pohdon nan ngadanda an ibaga ya *nan nilahhin*. Dida ya ak'akiddidan sectah nan lelehyon di Hudyu ti ihihi'aldan mangunud hinan Uldin Moses, mu inunudda goh nan do'ol an ugaldan nalpuh nomnomda. Ya hay bilangdah abablubabluy ad Israel ya 6,000.   ^c 3:7 Unu nan Haduki. Dida ya adida ak'akiddin sectah nan lelehyon di Hudyu, ya aggyda inabulut nan amahuan di tagu.

pamonyagnan da'yu ya nan Na'abuniyanan an Lennawa ya nan ay apuy. ¹²Ya paddungnay ino'odnanay pallungan hi panaapnah bogah ta nan bogah ya amungona ta iyalangna, mu nan dugi ya gohbon nan apuy an adi mabmabba!”

Hay Nabonyagan Jesus^d

(Mk. 1:9-11; Lk. 3:21-23; Jn. 1:29-34)

¹³Palpaliwan ya immalih Jesus an nalpud Galilee, at immuy hinan Wangwang an Jordan an awadan John ta mumpabonyag. ¹⁴Ya inal'alu' John hi Jesus an inaliday, “Hay maphod ya He”ay mamonyag ay ha”in ta bo'on ha”in di mamonyag ay He”a!”

¹⁵Ya tembal Jesus an inaliday, “Manu ti umat hina mu ad ugwan ya maphod hi unta unudon an amin di penhod Apo Dios hi ma’at.” At inabulut John mahkay.

¹⁶Unat goh nabonyagan hi Jesus ya intadunan dimma'al hinan pingit di wangwang. Ya niluwat ad abuniyan, ya tinnigna nan Na'abuniyanan an Lennawan mun'ohop an umat hinan kalapatiy tigawna, ya numpattu' ay Hiya. ¹⁷Ya wada han himmapit ad abuniyan an inaliday, “Hiyah ne Imbaluy'un pa'appohpohdo' an mangipa'amlong ahan ay Ha”in!”

Hay Nampongan nan Diyablun Jesus^e

(Mk. 1:12-13; Lk. 4:1-13)

4 Initnud nan Na'abuniyanan an Lennawah Jesus ta immuydah nan mapulun ta way aton nan diyablun mampong ay Hiya. ²Ya napat di algaw hi aggyu nanganan Jesus, at ma'ahhinnaang. ³Ya immuy ay Hiya nan diyablu, ya inaliday, “Un ay He”ay Imbaluy Apo Dios at alyom ay danen batu ta mumbalindah tinapay.”

⁴Mu aggyu inunud Jesus henen inalina, mu tembalnan inaliday, “Hay impitudo' Apo Dios ya inaliday, Bo'on hay ma'an ya anggay di aptan hi itaguan di tagu ti mahapul an edenol hi an amin hinan Hapit Apo Dios.”^f

⁵Ya initnud nan diyablun Jesus hi ad Jerusalem an nan me'gonan an bablu, ya impattu'nah nan na'abbagbagtun tulid nan Timplu,^g

^d **3:13-17** Mid mapto' ya na'at hidin 26 B.C., ya tulumpuluy tawon Jesus nin (Lk. 3:23). Ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nundadaanan Jesus. ^e **4:1-11** Mid mapto' ya na'at hidin 26 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nundadaanan Jesus. ^f **4:4** Deut. 8:3. ^g **4:5** Hay inata'ngna an nipalpuh nan Hadog an Kidron hi ampama ya 100 an umpi.

6ya inalinay, “Un ay He"ay Imbaluy Apo Dios ya iyugpahmu ti mi'id ma'at ay He"a! Ti inalin di impitudo' Apo Dios di,
Mandalon Apo Dios nan a'anghelna ta diday
manalimun ay he"a.

At he'maton da'ah nan agaham
ta adi mihuplit di hu'im hinan batu.”^h

7Ya tembal Jesus an inalinay, “Adi' unudon nan inalim ti paddungnay un'u tapngan hi Apo Dios. Ti hay impitudo'na goh ya inalinay,

Adiyu tapngan hi Apuyun hi Apo Dios.”ⁱ

8Ya initnud nan diyabluy Jesus ta immuydah nan ata'nang ahan an duntug ta impa'amang nan diyablun amin di numbino'ob'on an pumpapto'an hitun luta an mun'aphod ya ma'amnawan. 9Ya inalin nan diyablun Hiyay, “Un adya munhippi'ah inayunga' ta dayawona' at an amin hadi ya idat'un He"a.”

10Ya tembal Jesus an inalinay, “He"a, Satanas, ya taynana! Adi' unudon henen inalim! Ti hay impitudo' Apo Dios ya inalinay,

Hay mahapul ya Ha"an an Apuyun hi Apo Dios di
dayawonyu ya anggay,
ya Ha"an ya anggay di itamuanyu.”^j

11At tinaynan nan diyabluy Jesus, ya nidatong nan a'anghel ta hinalimunanda Hiya.

Hay Nangete"an Jesus an Nuntudtudu

(Mk. 1:14-15; Lk. 4:14-15; Jn. 4:3, 43-45)

12Unat goh dengngol Jesus an nibalud hi John^k hidih nan Provinciadi Judea ya tinaynanah den babluy ta numbangngad hinan Provinciadi Galilee. 13Ya immuy hi abungdad Nazareth, mu aggyun nunhituh di ti immuy ad Capernaum an ni'hitu. Ya henen babluy ya wah nan pingit di Lobong an Galilee, ya henen lutan nunhituwana ya hiyay nunhituwan nan holag Zebulun ya nan holag Naphtali. 14Hay nunhituwan Jesus hidi ya hiyay nipa'annungan din inalin di propetan hi Isaiyah an inalinay,

15 “Nan babluy an nunhituwan nan holag Zebulun ya nan holag Naphtali ya neheggon hinan baybay,
ya nan tataguh nan neheggon hinan Wangwang an Jordan,

^h 4:6 Psa. 91:11-12. ⁱ 4:7 Deut. 6:16. ^j 4:10 Deut. 6:13. ^k 4:12 Hi John an Mumbonyag.

ya nan babluy goh di bo'on Hudyud Galilee,
 16 ya hanan babluy ya paddungnay nahelngan nan
 numpunhituh di ti nun'abaholanda,
 ya henen helong ya pumatoy ay dida.
 Mu awniat paddungnay waday Ongol an Potang,
 at maptangandan ne han Potang!"¹

17Hay ni'hituwan Jesus hidid Capernaum di nangete"anan
 nuntutudu an inalinay, "Muntutuyu ayuh nan inatyun nappuhi
 ta du'gonyu ti hi Apo Dios an mumpapto' ad abuniyan ya
 magadyuh di pumpapto'ana goh hitun luta."

Hay Nangayagan Jesus hinan Manidu'^m

(Mk. 1:16-20; Lk. 5:1-11)

18Unat goh mundaldallanan hi Jesus hinan pingit di Lobong
 an Galilee ya tinnigna han hin'agin hi Simon (an mungngadan
 hi Peter) ya han aginan hi Andrew an manidu'da. 19Ya inalin
 Jesus ay diday, "Mitnud ayun Ha" in ta puntamuo' hi paddungnay
 manidu' hinan tatagu ta kulugona.'" 20Ya nonong ya tinaynanda
 din hidu'da ta inunudda Hiya.

¹4:16 Isa. 9:1-2. ^m 4:18-22 Mid mapto' ya na'at hidin 27 A.D., ya henen
 timpuy ma'alih Gutud di Nundongolan Jesus.

²¹Ya unat goh bimmataanda ya tinnig Jesus goh han hin'agin dana' Zebedee an da Jacobⁿ ay John an didan amin ay da amadan wah didah nan bangkan idadaanday hidu'da. At inayagana goh dida. ²²Ya nonong ya tinaynanda nan bangkada ya hi amada, ya inunudda goh hi Jesus.

Hay Nangipa'adaogan Jesus hinan way Dogohna^o

(Mk. 1:35-39; Lk. 4:42-44)

²³Ya lene'od Jesus nan abablubabluy ad Galilee ta muntudtuduh nan ahimbahimba'an di Hudyu ta imbabbaagnay Maphod an Ulgud an hay aat di Pumpapto'an Apo Dios ad abuniyan, ya nun'ipa'adaogna nan numbino'ob'on an dogoh din tatagu. ²⁴Ya nundongol hinan abablubabluy hinan Provinciadi Syria hanan ina'inatna, at hiyanan nun'iyuydan Hiya din tatagun numbino'ob'on di dogohda, ya din mun'oldah, ya din nun'adahay. At impa'adaogna didan amin. ²⁵Ya do'olda ahan di tataguh mangunud ay Hiya an nalpud Galilee, ya ad Decapolis, ya ad Jerusalem an kapitulyud Judea, ya nan udum goh an babluy ad Judea, ya nan numpunhituh nan babluy hi dammang di Wangwang an Jordan.

Hay Intudun Jesus hinan Duntug^p

(Lk. 6:20-36)

5 Tinnig Jesus an do'ol di tatagu, at nunti'id hinan duntug, ya inumbun. Ya unat goh lini'ub nan himpulu ta duwan intudtuduwana Hiya ²ya ente"anan nuntudtudun dida.

Hay Aat di Wagah

Ya inalin Jesus di,

³ "Mawagahan nan tatagun iniladan adida abalanan hi un mid badang Apo Dios ti diday middum hinan Pumpapto'an Apo Dios ad abuniyan!

⁴ Mawagahan nan munlungdaya

ⁿ 4:21 Ta'on un nan ngadan an *Jacob* di nitudo' hinan hapit di iGreece hitu mu nibahhaw nan do'ol an translation di English ti intudo'day *James*. Bahaom nan introduction di Liblu an Jacob ta innilaom di gapuna. ^o 4:23-25 Mid mapto' ya na'at hidin 27 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nundongolan Jesus. ^p 5:1-7:29 Mid mapto' ya na'at hidin 28 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nundongolan Jesus.

ti al'alu'on Apo Dios dida!

5 Mawagahan nan ma'uya

ti ipahakup Apo Dios ay dida tun luta!

6 Mawagahan nan tatagun ma'amnaw an mangat hi

pohdon Apo Dios

ti ihamad Apo Dios an mangipa'annung hinan
ato'atonda!

7 Mawagahan nan mammo' hi ibbada

ti hom'on goh Apo Dios dida!

8 Mawagahan nan tatagun hi Apo Dios ya anggay di

nomnomdahan unudonda

ti diday mannig ay Apo Dios!

9 Mawagahan nan mangipapanuh hinan mumbobohhol

ti ibilang Apo Dios didah imbabaluyna!

10 Mawagahan nan mipaligligat an dumalat nan

pangatandah nan pohdon Apo Dios

ti diday middum hinan pumpapto'anad abuniyan!

11 Imannung an mawagahan ayuh un da'yu hiwihiwitan hinan tatagu, ya impaligligat da'yu, ya ipabahobahol da'yu an dumalat di pangunudanyun Ha'in. 12 Dumenodenol ayu ti do'ol di lagbuyuh matalepon ad abuniyan. Ya hiyah ne umat hinan ina'inat din tataguh nan do'ol an propetah din penghana.”

Hay Nipa"el an Umat hi Ahin ya Hilaw

13 Ya intuluy Jesus an inalinay, “Da'yun kumulug ya umat ayuh ahin ta ahinanyun amin di tataguh tun luta. Mu pinumhaw ay nan ahin ya adi mabalin an mipabangngad di tamtamna, at mitapal, ya enegpa' nan tatagu.

14 Ya umat ayu goh hinan hilaw ta hilawanyuy nomnom an amin nan tataguh tun luta. Ya umat ayu goh hinan babluy an nipattu' hinan buludnan mamallag di hilawda. 15 Tolganyu ay nan hilaw ya adiyu hanian hinan pamahan, mu unyuat ipattu' hinan nabagtu ta way aton nan tataguh nan abung an mabnangan. 16 Ya umat goh ay da'yu ti paddungnay benenanganyuy tatagu. At mahapul an atonyu ta way atondan mannig hinan maphod an ugaliyu, at hapitonday amaphodan Ama tu'ud abuniyan.”

Hay Nuntugunan Jesus hinan Hudyu ta Unudonday Uldin Moses

17 Ya intuluy Jesus an inalinay, “Adiyu nomnomon an manu ay immalia' ya ta mi'ido' din inyuldin Moses ya din

intudtudun din propetah din penghana, ti hay aat di inalia' ya ta itudtudu' di pohdondan ibaga. ¹⁸Heten alyo' ya adiyu al'aliwan ti adi mapogpog di inyuldin Moses ta nangamung di pogpog tun luta ya ad abuniyan, ti ta'on ah ohah kulit an pa'it'ittang ya adi magahgahnian! ¹⁹At hiyaat un nan tagun adi mangunud hi ta'on un itang hinan Uldin ya ituduwanay udum ta adida goh unudon ya henen tagu di na'ampa ahan hinan Pumpapto'an Apo Dios ad abuniyan. Mu nan tagun mangunud hinan Uldin ya ituduna goh hinan udum an tatagu ta unudonda ya hiyay nabagtuh nan Pumpapto'an Apo Dios ad abuniyan. ²⁰At padana' da'yu ta mahapul an nahamad di atonyun mangunud hinan pohdon Apo Dios ya un hay aton nan mangitudtuduh nan Uldin ya nan Pharisees, ti adiyu ay aton at adi ayu middum hinan Pumpapto'an Apo Dios ad abuniyan.”

Hay Nitudtuduwan di Aat di Bungot

²¹Ya intuluy Jesus an inalinay, “Hay intugundah din tataguh penghana ya inaiday, Adi ayu pumatoy hi tagu ti nan pumatoy ya humalyaon di huis, ya impapatoyna. ⁹
²²Mu hay alyo' ya ta'on nan tagun mabungot hi ibbana ya miyuy goh hinan huis. Ya gulat goh ta nan tagun mi'hapit hinan ibbana ta hiwitana ya miyuy hinan Konsehal' ta diday mangipanuh. Ya nan tagun mangalih nan ibbanay, Mid hulbim! ya moltaon Apo Dios hiyah nan apuy ad imbelnu.

²³Gulat ta iyuyyuy onong Apo Dios hi epe'nongyu, ya henen pangiyayanyu ya nipaddeh an ninomnomyun waday umi'ingol ay da'yu, ²⁴at hay mahapul ya umuy ayuh nan numbaholanyu ta muntutuyu ayu ta aliwana ya unyu mahkay epe'nong nan onongyun Apo Dios.

²⁵Gulat ta waday mangidiklamun da'yu ya mahapul an mi'hapit ayun hiya, ti adiyu ay at idiklamu da'yuh nan huis ta nan huwis di mangipiyuy ay da'yuh nan pulis, at mibalud ayu. ²⁶Mu ten alyo' ay da'yu an hay mahapul hi atonyuh un ayu mibo'tan hinan baludan ya idatyun amin di bayad di moltayun an ta'on un ah hepeng.”

---

⁹ 5:21 Ex. 20:13. ^r 5:22 Unu Kabohelya unu Sanhedrin. Hiya ya umat hinan Supreme Court di Hudyu.

Hay Nitudtuduwan di Aat nan Umilugtapan

27Ya intuluy Jesus an inalinay, “Dengngolyu goh nan tugun an alyonay, Adi ayu umilugtap.^s 28Mu alyo' ay da'yuy, Ta'on un wah nomnom di lala'iy umamnawanah nan babai ta penhodnan elo' ya paddungna damdamay unna enelo'. 29At hiyanan gulat ta nan amnawan di matayu ta hiyay dumalat hi abaholanyu ya odolnah unyu ukiton ya intapalyu, ti onaynah un ohah nen matah mitapal ya un henen mitapal an amin di odol hi ad imbelnu. 30Ya umat goh hinan amnawan di ngamay ti gulat ta hiyay dumalat hi abaholanyu ya onaynah unyu putulon ya intapalyu, ti onaynah un ohah nen ngamay hi mitapal ya un henen mitapal an amin di odol hi ad imbelnu.”

Hay Nitudtuduwan di Munhiyan an Nunhimbalyu

31Ya intuluy Jesus an inalinay, “Hay intugunda goh hidin penghana ya invaliday, Gulat ta ihiyan nan lala'iy ahawana ya mahapul an waday permaanah nitud'an di nunhiyananda ta idatnah nan ahawana.^t 32Mu ten alyo' ay da'yuy, Nan lala'in mangihiyan hi ahawana an bo'on hay nangilugtapanan hiyay dumalat ya mabaholan hi un hiyay dumalat hi umilugtapan nan babai. Ya mabaholan goh nan lala'in mamentan hinan babain nihiyan.”

Hay Nitudtuduwan di Punhapataan hinan Way Itulag

33Ya intuluy Jesus an inalinay, “Dengngolyu goh din intugundah din penghanan invaliday, Adiyu ibahhaw di itulagyuh unyu ihapatan Apu tu'u.^u 34Mu ten alyo' ay da'yuy, Wada ay di itulagyu ya adiyu ihapata. At adiyu ihapatad abuniyan ti hiyay umbunan Apo Dios an mumpapto'. 35Ya adiyu goh ihapatah tun luta ti paddungnay hiyay pangidah'ayanah hu'ina. Ya adiyu goh ihapatad Jerusalem ti hiyay babluy nan na'abbagbagtun Ali. 36Ya ta'on nan odolyu ya adiyu ihapata ti hiyay limmun Apo Dios, at hi Apo Dios di okod ya bo'on da'yu. Ti ta'on un ah ohah uban unu bo'on uban ya mid ologyun munlumu ti Hiyay okod. 37Hay maphod hi alyonyuh un ayu mi'tulag ya alyonyuan, Oo, ato! ya un ay adiyu ya alyonyuan, Adi' aton! ya ammuna. Adi

^s 5:27 Ex. 20:14; Deut. 5:18. ^t 5:31 Deut. 24:1. ^u 5:33 Ecc. 5:4.

ayu munlayah, at adi mahapul hi unyu ihapatay itulagyu ti nan layah ya nalpuh nan diyablu.”

Hay Nitudtuduwan di Aat di Balloh

³⁸Ya intuluy Jesus an inalinay, “Dengngolyu ya inilayu din tugun an alyonay, Pilukon ay nan taguy matan di ibbana ya mahapul an mapilok goh di matan nan pimmilok, ya pengawan ay goh nan taguy baban di ibbana ya mahapul an mapengawan goh nan pimmengaw.” ³⁹Mu ten alyo' ay da'yuy, Wa ay di aton di ibbayun da'yuh nappuhi ya adiyu iballoh. Ya gulat ta waday manapa' hi apengyu ya adiyu iballoh. ⁴⁰Ya gulat ta waday mangidiklamun da'yu ta alanday inlubungyu ya iddumyun idat nan jacketyu. ⁴¹Ya gulat ta ipilit nan tindalun mangipadon hinan makutudan da'yuh ohay kilomitlu ya ta'on ya inodnanyuh duway kilomitlu. ⁴²Ya an amin di mun'adaw ya adi ayu na'ekkotan, at idatanyu. Ya un ay pohdondan bonhon di gina'uyu ya ipabnohyu.”

Hay Nitudtuduwan di Pamhodan hi Buhul

(Lk. 6:27-28, 32-36)

⁴³Ya intuluy Jesus an inalinay, “Dengngolyu din tugun an alyonay, Pohdonyu nan mamhod ay da'yu,” mu abohlanyu nan mi'bohhol ay da'yu. ⁴⁴Mu ten alyo' ay da'yuy, Ta'on un nan mamohol ay da'yu ya pohdonyu goh. Ya nan mamaligat ay da'yu ya iluwaluanyu dida ⁴⁵ta hiyay attigana an imbabaluy da'yun Ama tu'ud abuniyan. Ti limmun Apo Dios di potang ta way pun'algawan nan tatagun nahamad di ugalina ya nan nappuhiy pangatna, ya limmuna goh di udan hi pananum an amin nan tatagun un'unnud ya nan adi umunud hinan Uldina. ⁴⁶Gulat ta nan mamhod ay da'yuy pohdonyu ya anggay ya mid ahan lagbuyun ne, ti ta'on un nan mapihul an tatagun mun'amung hi buwit ya umat goh hinay atonda. ⁴⁷Ya gulat ta nan liligwayu ya anggay di apngaonyu ya umat ayu damdamah nan agguy kimmulug ti umat hinay atonda. ⁴⁸At hay mahapul ya na'ahhamad di ugaliyu ta umat hi ugalin Ama tu'ud abuniyan an na'ahhamad.”

Hay Nuntudtuduwan Jesus hi Aat di Bumadangan hinan Nawotwot

6 Innayun goh Jesus an nuntudtuduuh din himpulu ta duwan intudtuduwanan inalinay, “Da'yun mangunud ya emayaanyu ta

^v 5:38 Ex. 21:24; Lev. 24:20; Deut. 19:21. ^w 5:43 Lev. 19:18.

bo'on hay pannigan di do'ol an tataguy pangatanyuh maphod hinan tatagu. Ti atonyu ay hina ya mid lagbuyun Ama tu'ud abuniyan ene.

²At wa ay ta ehmo'anyu nan nun'awotwot ya adiyu ipatpattig hinan tatagu ta adi ayu umat hinan tatagun unda ipatpattig di pun'idatandah nan a'abung an a'amungan di tatagu ya hinan kulha ta way aton di tatagun mangiting'in dida. Mu umannung heten alyo' ay da'yu ti mi'id ahan di midat hi lagbuda ti nannalpah an nidat ay diday lagbuda. ³At gulat ta way ipa'dawuyuh nan nun'awotwot ya adiyu ipa'pa'innilah i'ibbayu ⁴ta mid ah manginnila ti hi Ama tu'un nanginnilan amin an ta'on un hanan agguy nipa'innila ya idatnay lagbuyu."

Hay Nitudtuduwan di Punluwaluan ay Apo Dios

(Lk. 11:2-4)

⁵Ya intuluy Jesus an inalinay, "Gulat ta munluwalu ayun Apo Dios ya adi ayu umat hinan aton nan tatagun balbaliy atonda. Ti popohdondan tuma'dog an munluwaluh nan himba'an di Hudyu ya hinan way pundittuman di kulha ta pangintitigan nan tatagu. Mu umannung heten alyo' ti nan pangiyamlaan nan tataguh atonda ya hiyay lagbuda ya anggay. ⁶Mu hay atonyu ya humigup ayuh nan kuwaltuyu, ya intangobyuy pantaw ya un ayu munluwalun Ama tu'un adi matmattig. Ti hi Ama tu'un mannig ene han agguy na'innilan inatyu ya idatnay lagbuyu.

⁷Gulat ta munluwalu ayu ya bo'on nan mid hulbinay gunyu lupiton an alyon an umat hi aton nan adi kumulug. Ti hay inilada ya donglon Apo Dios di luwaluda ti inadu'adu"oyda. ⁸At adiyu iyunnud hinan atonda ti i'innilan Ama tu'uy mahapulyu ya unyu ibagan Hiya. ⁹At umat hituy atonyuh un ayu munluwalu:

Amamin wad abuniyan,
e'gonan da'a ni' ahan an Dios hinan tatagu.

¹⁰ Ya He"ay mumpapto' goh hitun luta
ti nan pohdom an ma'at hitun luta ya umat goh hi ad
abuniyan.

¹¹ Idatmu ni' di itanudmih a'alga'algaw,

¹² ya aliwam ni' di baholmi

ti ten aliwanmi goh di numbaholan di i'ibbamin da'mi.

¹³ Ya adi ni' da'mi tapngan,

ya baliwan da'mi ta adi da'mi itudul hinan diyablu.^x

¹⁴Aliwanyu ay di bahol nan tagun numbahol ay da'yu at aliwan goh Ama tu'ud abuniyan di baholyu. ¹⁵Mu adiyu ay aliwan di numbaholan di i'ibbayun da'yu ya adi goh aliwan Ama tu'ud abuniyan di baholyu.”

Hay Nitudtuduwan di Punlangduan

¹⁶Ya intuluy Jesus an inalinay, “Gulat ta munlangdu ayu ya ipaphodyuy angahyu ta adi mattig di punlangduanyu an umat hi aton nan munlayah an tagu ti ipattigdah angahda ta innilaon nan tatagu an dida ya munlangduda.^y Mu donglonyuh ten alyo' ti nan pangiyamlaan nan tatagun dida ya hiyay lagbuda ya ammuna. ¹⁷Hay atonyun munlangdu ya munhugud ayu, ya ipaphodyuy angahyu^z ¹⁸ta adi ma'innilah un ayu munlangdu, at hi Ama tu'un hi Apo Dios an nanginnilah amin an ta"on nan aggyu nipa'innila ya idatnay lagbuyu.”

Hay Nitudtuduwan di Aat di Umadangyanan ad Abuniyan

(Lk. 12:32-34)

¹⁹Ya intuluy Jesus an inalinay, “Adiyu hayupon di umadangyananyuh tun luta ti malu'lu', ya lumati, ya akawon di mangakaw. ²⁰Mu hay hayuponyu ya nan nun'abalul an pumhodanyud abuniyan ti hidi ya mi'id di lu'lu', ya lati, ya mangakaw. ²¹Ti hay awadan di inadangyanyu ya hiyay nonomnomonyu!”

Hay Nitudtuduwan di Aat di Mata

²²Innaynayun Jesus an nun'ulgud an inalinay, “Hay matay panigaw di odol. Maphod ay di mata ya ma"aphod goh di pannig di odol, ²³mu mabulaw ay di mata ya pa'ahhelong di pannig di odol. Mu gulat ta nibahhaw di pannig di matayu at iyal'allan di odolyun pa'ahhelong di pannigna ya un nan nabulaw.”

---

^x**6:13** Nan udum an dadan an nali'up an pepel an nitud'an di Hapit Apo Dios ya intuluydan nangalih, “Ti pohdonmin minaynayun di pumpapto'am, ya nan abalinam, ya nan anabagbagtum hi enggana. Amen.” ^y**6:16** Hay inat nan Hudyun namuhih angahdah unda munlangdu ya inloglogday dapul hi uluda. ^z**6:17** Hay inat nan Hudyun nangipaphod hi angahdah unda mun'am'amlong ya nun'ihudah angahda, ya linanaandah lanan danum di uluda.

*Hay Nitudtuduwan di Aat nan Panalimunan**Apo Dios hinan Taguna**(Lk. 12:22-31)*

²⁴Ya intuluy Jesus an inalinay, “Gulat ta han himbut ya adina olog an unudon di duwah apuna ti pahipahiwonay oha, ya pohpohdonay oha. Ya umat goh ay da'yu ti adiyu olog hi un mundehhan di pangamnawanyun Apo Dios ya nan inadangyan hitun luta.

²⁵At hiyanan alyo' ay da'yuy, Adi ayu numanomnom hi tanudyu ya nan gina'uh manophop hi odolyu. Nan odol ya nan ataguan ya bo'on hay gina'u ya tanud ya anggay di aptan hi mahapulda ti limmun Apo Dios di odol, ya indatnay ataguana, at idatna goh di gina'una ya tanudna. ²⁶Nan hamuti ya adida mun'oho', ya adida goh mumboto', mu idat Ama tu'uy ononda damdama! At iyal'allanan da'yu an da'yuy pa'annomnomon Ama tu'uh halimunana ya un nan hamuti, at idatnay mahapulyu! ²⁷Adi ayu goh numanomnom hi atayanyu ti mid ologyu damdaman mangdum hi pi'taguanyu an ta'on ah ohay olas!

²⁸Anaad tuwali ta numanomnom ayuh nan gina'uyu? Tigonyuy aat di habhabung hinan payaw an umongolda, mu adida muntamu, ya adida goh mun'abol hi gina'uda. ²⁹At ten alyo' ay da'yuy, Ta'on un adangyan ahan nan Alin hi Solomon an mun'aphod di gina'una mu adi damdama mipaddung hinan ama"aphod di tigaw nan habhabung! ³⁰Gulat ta umat hinay panalimun Apo Dios ay danen habhabung hi inalahan ad ugwan ya un na'amtang at moghob, at inyal'allanay panalimunanana da'yu. Un nin ahan itang di pangulugyu! ³¹At hiyanan adi ayu numanomnom an alyonyuy, Hay ononmi? Ya hay inumonmi? Ya hay ilubungmi? ³²Ti hanan gina'uy nonomnomon nan adi umunud hi hapulonda, mu da'yu ya i'innilan Amayud abuniyan di mahapulyu. ³³Mu hay aptan ahan ya nan iddumanyuh nan Pumpapto'an Apo Dios ya nan pangatanyuh pohdona, at idatnan amin di mahapulyu. ³⁴At hiyanan adi ayu numanomnom hi punligatanyuh udum hi algaw ti mid damdamay ma'atyu ya ta adi mun'i'iddum hinan ligatyud ugwan.”

*Hay Nuntudtuduwan Jesus hi Adi Pamaholan hi Ibba**(Lk. 6:41-42)*

7 Innaynayun goh Jesus an nuntudtudun inalinay, “Adiyu ipanuh di aton di i'ibbayuh un bahol unu bo'on ta adi da'yu

humalyaon ay Apo Dios hi awni ²ti hanan atonyuh nan i'ibbayu ya hiya goh di ma'at ay da'yu."

³Ya inalin goh Jesus di, "Anaad ta tigonyuy paddungnay bino'neh an immuy hi matan di ibbayu, ya adiyu nomnomon di paddungnay ongol an tablan wah matayu? ⁴At hiyanan adiyu alyon hinan agiyuy, Ma'a ta ano' han paddungnay bino'neh hi matam! Ti ihna goh di immuy hi paddungnay ongol an tablah matayu, at mi'id tigonyu! ⁵Munlayah ayu! Hay mahhun ya anonyu nan ongol an tablan immuy hi matayu, at mapatal hi panniganyuh nan bino'neh an immuy hi matan di ibbayu an anonyu. ^a

⁶Alyo' goh ay da'yuy, Adiyu idat di mapla'an hinan ahu, ^b ya adiyu goh idat di nabalul an buung hinan babuy ti inganuyda, at pun'egpa'dah nan pito', ya nun'alat da'yu."

Hay Nitudtuduwan di Pangibagan hi Idat Apo Dios

⁷Ya intuluy Jesus an inalinay, "Ibagayu at midat, ya anaponyu at ma'ah'upan, ya kulkugonyu at mibughul. ⁸Ti nan mangibaga ya hiyay midatan, ya nan manganap ya hiyay mangah'up, ya nan mangulkug ya hiyay mibughulan.

⁹Da'yun o'ommod, gulat ta mumbaga nan imbaluyyuh tinapay ya mi'id nin ahan di mangidat hi batu! ¹⁰Unu gulat ta mumbagah ekan ya unyu dan idat di ulog? ¹¹Ta'on ahan hi un ayu nabaholan mu inilayun mangidat hi maphod hinan imbabaluyyuh. At inyal'allanan Ama tu'ud abuniyan an idatna nan ma"aphod hinan mumbagan Hiya! ¹²Nan pohdonyuh aton di i'ibbayun da'yu ya umat goh hinay pangatyun dida. Heten tugun ya inakamnan amin din inyuldin Apo Dios ay Moses ya din intudtudun din propeta."

Hay Nitudtuduwan di Na'ullipit ya Ambilog an Pantaw

(Lk. 13:22-24)

¹³Ya intuluy Jesus an inalinay, "Paddungnay na'ullipit nan pantaw an humigupan hinan wadan di pi'taguan ay Apo Dios hi mid pogpogna. Ya paddungnay ambilog nan pantaw an

---

^a7:3-5 Hay pohdon ten verses an hapiton ya nomnomom hi mahhun di baholmu ya unmu tigon di bahol di ibbam. At hiyanan tugunom hi mahhun di odolmu ya unmu tugunon di ibbam. ^b7:6 Bahaom nan footnote di Deut. 23:18 ta innilaom di aat ten animal.

humigupan hi ad imbelnu, at do'ol di umuy. ¹⁴Mu nidugahan an na'ullipit nan pantaw an humigupan hinan wadan di pi'taguan ay Apo Dios hi mi'id poppogna, at manghan di umuy hidi."

Hay Nitudtuduwan di Aat nan Pangimmatunan hi Aat di Tagu

(Lk. 7:43-45)

¹⁵Ya intuluy Jesus an inalinay, "Elanyuh un waday mangibalbalih mangalih unda propeta. Ibalbaliday odolda ti hay tigawda ya ma'ma"uyadan tagun umat hi kalnilu, mu nappuhiy wah nomnomdan umat hinan atata'ot an ahuh^c inalahan an pumatoy ti amhanday nahamad hi nitugun ay da'yu. ¹⁶Ya hay pangimmatunanyuh unda immannung an propeta ya nan aatda ya nan pangatda goh. Ti undan ibungan nan pagal di munlameeh an ma'an an umat hi greyp, ya undan goh ibungan nan beeng di bungan di fig? Adi ahan! ¹⁷At nan munlutbun ayiw ya mun'aphod di bungana, mu nan munhagutin ayiw ya nappuhiy bungana. ¹⁸At adi mabalin an pumuhi nan bungan di munlutbu an ayiw, ya adi goh mabalin an pumhod di bungan nan munhagutin ayiw. ¹⁹At nan ayiw an madangaw di bungana ya malngoh ta mitapal hinan apuy. ²⁰Ya umat hina goh di pangimmatunanyuh aat nan mangibalbalih un diday propeta ti nan pangatda."

Nan Agguy Nanginnilan Apo Dios

(Lk. 13:22-30)

²¹Ya intuluy Jesus an inalinay, "Adi an amin di mangalih un Ha'in di Apuda ya middumdah nan Pumpapto'an Apo Dios ad abuniyan ti ammuna nan mangunud hinan pohdon Amad abuniyan di middum. ²²Ya heden algaw hi punhumalyaan Apo Dios ya do'olday mangalih, He"a Jesus di Apumi, ya He"ay nangidat hi haadmi ta way inatmin nangulgud hinan Ulgud Apo Dios! Ya He"ay nangidat hi abalinanmi ta way inatmin nunla'ah hinan do'ol an dimunyun nun'ihu'lung hinan tatagu, ya ta way inatmin nangat hinan umipanoh'a! ²³Mu layahda, at alyo' ay diday, Agguy'u ahan da'yu inila! At makak ayun Ha'in ti da'yu din nanganangat hi nappuhi!"

---

^c 7:15 Unu wolves.

Hay Aat di Nun'ammah Abung hinan Gungit ya hinan Panag*(Lk. 6:46-49)*

24Ya intuluy Jesus an inalinay, “An amin nan mangngol hitun hapito' ta unudonda ya nipaddung hinan nanomnoman an lala'in hay gungit di pangiha"adanah abungna. 25Ya unat goh dimmolodoloh, ya nundatong nan wangwang, ya pimmuopuo', mu agguay natu"i din abung ti nihamad di nipabunan nan tu'ud. 26Mu nan mangngol hitun hapito' ta adina unudon ya nipaddung hinan lala'in manangpah an hay panag di pangiha"adanah abungna. 27Ya unat goh dimmolodoloh, ya nundatong nan wangwang, ya pimmuopuo', ya natu"i din abung ya nunnaud an nun'apa"i!”

Hay Anabagtun di Haad Jesus

28Unat goh impada'puh Jesus heden inulgudna ya manoh'a din do'ol an tatagun na'amung ti dumalat nan nanudtuduna 29ti nan panudtuduna ya mattigda an nabagtuy haadna an adi umat hinan aton nan muntudtuduh nan Uldin an indat Apo Dios ay Moses.^d

Hay Nangipa'adaogan Jesus hinan Napalla'^e*(Mk. 1:40-45; Lk. 5:12-16)*

8 Unat goh nundadyuh Jesus hinan duntug an nuntudtuduwana ya do'olday tatagun nitnud ay Hiya. 2Ya wada han napalla' an lala'in immuy ay Hiya, ya nunhippih inayungana, ya inalinay, “Apu, pohdom ay ni' ya ipa'adaogmu tun lewoho'!”

3At dinapan Jesus heden lala'i, ya inalinay, “Oo, pohdo' an umadaog'a!” Ya himbumagga ya immadaog din lewohona. 4Ya inalin Jesus ay hiyay, “Adim ibaag heten na'at ay he"ah nan udumnan tagu, at eka ipattig di odolmuh nan padi an immadaog'a, ya empe'nongmuy onongmun Apo Dios ti hiyah ne Uldin an indatnan Moses hi aton tu'u ta way panginnilaan nan tatagun immadaog din lewohom.”^f

---

^d7:29 Nan muntudtuduh nan Uldin an indat Apo Dios ay Moses ya imbaagday ngadan di udumnan nundengwan muntudtudu ta ma'udman di haadda, mu hi Jesus ya agguyna inat ti nan haadna ya nalpun Apo Dios tuwali. ^e8:1-4 Nan ma'alih *napalla'* hinan hapit di iGreece ya hiyana nan malgom an dogoh di up'up. ^f8:4 Lev. 14:1-32.

**Hay Nangipa'adaogan Jesus hinan
Himbut di Ap'apun di Tindalu**

(Lk. 7:1-10)

⁵Immuy da Jesus ad Capernaum. Ya unat goh dimmatongdah di ya wada han ap'apun di tindalun iRome^s an immuy nanamun Jesus, ya inyal'alu'nun mumpabadang ay Jesus an inalinay, ⁶“Apu, wah abungmi han himbut'un nadahay an nidugah di punholholtapana!”

⁷Ya inalin Jesus di, “Umuyta ta iyadaog'uy lewohona.”

⁸Ya tembal din ap'apun di tindalun inalinay, “Apu, adi'a ni' mi'yalih abungmi ti bumaina' ahan. Mu unmu hapiton at umadaog han himbut'u. ⁹Ti umat ay ha'in an waday apu' hi puntamua'. Mu wada goh di haad'u ti waday tindalu' hi mangunud hinan alyo'. At wa ay ta alyo' hinan ohay, Umuy'a! ya umuy. Ya alyo' goh ay hinan ohay, Umali'a! ya umali. Ya alyo' ay goh hinan himbut'uy, Atom hene! ya atona. At iyal'allanan He"an ma'unud di hapitom, at umipa'adaog!”

¹⁰Ya unat goh dengngol Jesus hene han inalina ya manoh'a, ya inalinah nan tatagun nitnud di, “Donglonyuh te, ti ta"on un ditu'un Hudyu ya mi'id dengdengngol'uh umat eten nidugah di pangulugna! ¹¹Adiyu al'alliwan heten alyo' ti do'olday tatagun Hentil an malpuh nan numbino'ob'on an babluy an umuy hinan Pumpapto'an Apo Dios ad abuniyan, ya mi'yamlongda ay da Abraham, ya hi Isaac, ya hi Jacob. ¹²Mu do'olday holag Israel an nan pento' Apo Dios hi tatagunay mipa'wah hinan nahelngan an wadan di ahikikila ya ahingongolot.”

¹³At inalin Jesus hinan ap'apun di tindaluy, “Umanamut'a ti dumalat nan pangulugmu ya umadaog han himbutmu.” At immannung an henen gutud hi nangalyan Jesus ya immadaog din lewohon han himbut nan ap'apun di tindalu.

---

^s8:5 Hiya ya ma'alih centurion, ya impapto'nay 100 an tindalu. Ya nibaag hinan Lk. 7:1-10 an bo'on hiyay ni'hapit ay Jesus ti nan liligwanan hennagna. Mu agguy nibahhaw hi Matthew damdamah nan intudo'na ti nan centurion ya impaadnay hinapitnan Jesus, at paddungnay hiyay ni'hapit ay Jesus damdama.

Hay Nangipa'adaogan Jesus hinan Numpundogoh^h

(Mk. 1:29-34; Lk. 4:38-41)

¹⁴Immuy da Jesus hi abung da Peter, ya tinnignah inan han ahawan Peter an nolo' ti lumahuy odolna. ¹⁵Ya dinapanay ngamayna, ya himbumagga ya immadaog din lewuhona, at bimmangon, ya indadaanah Jesus hi onona.

¹⁶Unat goh napuyaw ya nun'inyuydan Jesus din do'ol an nun'ahe'pan hi nun'appuhin lennawa, mu unna minandal din nun'appuhin lennawa ya nun'ala'ahda. Ya an amin din way lewuhona ya nun'ipa'adaogna. ¹⁷Ya henen inatnay nipa'annung din inalin nan propetan hi Isaiah an inalinay,

“Impa'adaognan amin di dogoh tu'u.”ⁱ

Hay Nangitudtuduwan Jesus hi Atondan Mangunud ay Hiya

(Lk. 9:57-62)

¹⁸Tinnig Jesus an do'olday tatagun na'amung hi awadana, ya inalinah din intudtuduwanay, “Mumbangka tu'u ta bumad'ang tu'uh tun Lobong an Galilee ta umuy tu'uh dammangna.” ¹⁹Ya immuy ay Jesus han muntudtuduhan nan Uldin, ya inalinah Hiyay, “Apu, an amin di umayam ya mitnuda' ay He"a!”

²⁰Mu inalin Jesus ay hiyay, “Oo, mu nan ma'alih fox^j ya waday hawongda, ya nan hamuti goh ya waday agabanda, mu Ha"an an Napto' an Imbaluy di Tagu ya mi'id anhan di olo'a', at umungal.”

²¹Ya wada goh di ohan kimmulug an immuy ay Jesus, ya inalinah Hiyay, “Apu, an amin di umayam ya mitnuda' ay He"a! Mu payona' hi mahhun ta umuy'u ilubu' hi ama.”

²²Ya inalin Jesus ay hiyay, “Hay maphod ya unudona' ad ugwan.^k Nan adi mangunud ay Ha"an ya nanattoyda damdama, at ta'on hi un diday mangilubu' hinan natoy.”

---

^h8:14-17 Mid mapto' ya na'at hidin 27 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nundongan Jesus. ⁱ8:17 Isa. 53:4. ^j8:20 Hay tigawna ya umat hi ahuh nan inalahan. ^k8:22 Hay inalin Jesus ya mabayag ya un matoy hi amana.

Hay Nangipadinngan Jesus hinan Puo'^l

(Mk. 4:35-41; Lk. 8:22-25)

²³Nunlugan da Jesus ya nan himpulu ta duwan intudtuduwanah nan bangka. ²⁴Ya unat goh impadehda ya himbumagga ya enlotnan pimmuo', ya nahuyatan din bangka, at na'uy an malbong. Mu nolo' hi Jesus. ²⁵At immuy din intudtuduwana ta binangonda Hiya, ya inaliday, "Apu, baliwan da'mi ti ten munlonong tu'u!"

²⁶Ya inalin Jesus di, "Uya'anah ta'otyu? Hiyah ne a'itang di pangulugyu!" At bimmangon, ya inhingalna nan puo' ya nan ongol an dalluyun ta dimminong an mid al'ali.

²⁷Ya manoh'adan amin an alyonday, "Anagoh udot heten tagun ta'on un nan puo' ya nan ongol an dalluyun ya unudonday alyona?"

Hay Nunla'ahan Jesus hinan Neh'op an Nappuhin Lennawa

(Mk. 5:1-20; Lk. 8:26-39)

²⁸Unat goh nidatong da Jesus hinan dammangnah nan babluy di iGadera.^m Ya wada han duwan linala'in nanamun didan nalpudah nan lubu'. Ya hanan linala'i ya nahe'pandah dimunyu, at atata'otda ahan, at hiyanan tuma'ot nan tatagun mange'wah di. ²⁹Ya bimmugaw daden duwan linala'in inaliday, "He'an Imbaluy Apo Dios, hay atom ay da'mi? Un'a dan immali ta moltaon da'mi ya wan bo'on gutudnad ugwan hi amoltaanmi?"

³⁰Ya hidih nan way nibataan hi awadanda ya do'ol di babuy an mangmangan. ³¹Ya inal'alu' nan dimunyah Jesus an inaliday, "Un ay la'ahon da'mi ya ipihu'lung da'mi ni' hidih nan babuy!"

³²Ya inalin Jesus di, "At umuy ayu mah." At immuyda nun'ihu'lung hidin do'ol an babuy, ya numpunyapyappahandan immuy hidin lobong, ya nun'iloblobda.

³³Ya numpangalayawda din linala'in manalimun hinan babuy, ya immuydah nan babluy, ya inulguddan amin din tinnigdan na'at, ya din na'at goh hidin duwan nahe'pan an linala'i. ³⁴At an amin din numpunhitun den babluy ya immuydan amin an nanamun Jesus. Ya unat goh tinnigda Hiya ya inal'alu'da ta taynana nan babluyda.

---

^l8:23-27 Mid mapto' ya na'at hidin 28 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nundongolan Jesus. ^m8:28 Heten babluy ya hakup di Hentil, hiyaat un waday babuyda ti adi paniaw ay dida.

Hay Nangipa'adaogan Jesus hinan Nadahay

(Mk. 2:1-12; Lk. 5:17-26)

9 Numbangka da Jesus ta bimmad'angda goh hinan Lobong an Galilee ta immanamut hinan ni'babluyanad Capernaum. ²Ya unat goh nidatongdah di ya inyuydan Jesus han nidayun an nadahay. Ya unat goh inilan Jesus an nidugah di pangulugda ya inalinah din nadahay di, "Mundenol'a, agi, ti na'aliwan di baholmu!" ³Ya wah diday muntudtuduh nan Uldin an alyondah nomnomday, "Hay ninomnom ten tagu nin ya Dios Hiya!"

⁴Ya i'innilan Jesus din ninomnomda, at inalinan diday, "Goh ta umat hinay nomnomyun nappuhi?" ⁵Mid olog di tagun mangaliw hi bahol, ya mid ologda goh an mangipa'adaog hi dogoh ten nadahay. ⁶Mu Ha"in an Imbaluy di Tagu ya ipa'adaog'uy dogohna ta panginnilaanyuh anabagtun di haad'uh tun lutan mangaliw hi bahol."

Ya inalinah nan nadahay di, "Tuma'dog'a, ya impi'ugmu nan dayunmu ta umanamut'a." ⁷Ya timma'dog, ya immanamut. ⁸Ya unat goh tinnig din tatagu ya manoh'ada, ya hinapitday anabagtun Apo Dios ti indatnay nabagtun haad hinan tagu.

Hay Nangayagan Jesus ay Matthew^a

(Mk. 2:13-17; Lk. 5:27-32)

⁹Ya unat goh nakak da Jesus ya heden pundaldallananda ya tinnigna han ohan tagun mungngadan hi Matthew^o an inum'umbun hinan pun'am'amungandah buwit. Ya inalinh Jesus ay hiyay, "Mitnud'an Ha"in." At nitnud hi Matthew.

¹⁰Ya heden pangpanganan da Jesus hinan ohan abung ya numpangadatong din do'ol an mun'amung hi buwit ya din udumnan nun'abaholan an tagu,^p ya ni'yibundan da Jesus ya din himpulu ta duwan intudtuduwana ta me"anda. ¹¹Ya tinnig din udumnan Pharisees din inat Jesus, ya inalidah din intudtuduwana, "Anaad ta me"an han muntudtudun da'yuh nan mun'amung hi buwit ya nan nun'abaholan an tagu?"

¹²Ya dengngol Jesus heden inalida, at inalinan diday, "Nan mi'id dogohna ya adina mahapul di duktul ti nan way

^a 9:9-17 Mid mapto' ya na'at hidin 27 A.D. an ma'alih Gutud di Nundongolan Jesus. ^o 9:9 Hi Levi di ohan ngadana (Mk. 2:14).

^p 9:10 Hay pohdonan hapiton ya nan puta.

dogohnay manapul. ¹³Ya umat ay Ha'in an immalia' ta ayaga' nan nabaholan an tatagu, ya bo'on nan nahamad di ugali. At un adya innilaonyuy pohdon an ibaga nan impitudo' Apo Dios an inalinay,

Nan homo'yuh nan ibbayuy potog hi pohpohdo'
ya un nan moghob an e'ongyu."^q

Hay Nangitudtuduwan Jesus hi Aat di Adi Panganan

(Mk. 2:18-22; Lk. 5:33-35)

¹⁴Waday intudtuduwan John an Mumbonyag an immuy ay Jesus, ya inalidan Hiyay, "Da'mi ya unudonmiy ugali tu'u ti hin'umu'uddum ya munlangdu ami an umat goh hinan aton di Pharisees. Mu nan intudtuduwan ya anaad ta adida unudon?"

¹⁵Ya tembal Jesus an inalinay, "Gulat ta waday mungkasal ya undan adi mangan nan ni'yamung an inayagan nan malhin an lala'i? Immannung an mangamanganda. Mu udum hi algaw ya heden lala'in nalhin ya mipabataan ay dida, at hin'uma"algawan munlangduda ta hiyay panginnilaan hi unda munlungdaya.

¹⁶Adiyu itakup nan balbalun lo'ob an aggyu nun'ohon hinan dadan an lubung, ti takupanyu ay ya mun'ohon, at pa'iona nan nitakupanan lubung, ya ipadamunanay mapa'i. ¹⁷Adiyu goh elhag nan tanaw hinan dadan an lalat an ittuwan di bayah, ti atonyu ay at mabughi nan lalat, ya mitapal nan bayah. At hay pangelhaganyuh nan tanaw ya nan pa'idyamman lalat an ittuwan di bayah."

Hay Nanaguan Jesus hinan Imbaluy di Ap'apun di Hudyu ya nan Nanapah Lupit di Lubungna'

(Mk. 5:25-34; Lk. 8:40-56)

¹⁸Otog di punhaphapitan Jesus ya immuy nan ohan ap'apun di Hudyun Hiya,^s ya nunhippih inayungana, ya inalinay, "Apu, igohgohan da'mi ti pa'attoy han imbaluyumi! Adya umali'a ta dapoom hiya at tumagu." ¹⁹At timma'dog hi Jesus, ya nuntunuddan immuy, ya nitnud goh din intudtuduwana.

²⁰Ya heden pundaldallandan umuy ya immuy nebnog ay Jesus han babain himpulu ta duway tawon di adi atdu'an di

---

^q9:13 Hos. 6:6. ^r9:18-26 Mid mapto' ya na'at hidin 28 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nundongolan Jesus. ^s9:18 Hay ngadana ya hi Jairus an ohan numpapto' hi himba'an di Hudyu (Mk. 5:22).

dalah bumuhu' hi odolna. Ya dinapanay lupit di lubung Jesus an magayad ²¹ti inalinah nomnomnay, "Ammunay lubungnah dapoo' at umadaoga."

²²Ya nunhiggung hi Jesus, ya tinnigna hiya, ya inalinay, "Agi', mundenol'a ti dimminong nan lewohom an dumalat nan pangulugmu!" At himbumagga ya immadaog din lewohona.

²³Ya unat goh nidatong da Jesus hi abung din ap'apun di Hudyu ya tinnigna din manungngali ya din tatagun humelheda, ²⁴ya inalinan diday, "Pumitaw ayun amin! Heten ung'ungngan babai ya un nolo' an agguy natoy." Ya inabatlanda Hiya. ²⁵Ya unat goh pimmitawdan amin ya immuy hi Jesus hinan kuwaltun awadan den babai, ya inodnan Jesus di ngamayna, ya timma'dog. ²⁶Ya heden inat Jesus ya nundongol hinan abablubabluy.

Hay Nangipa'adaogan Jesus hinan Duwan Nabulaw

²⁷Tinaynan da Jesus heden abung din ap'apun di Hudyu. Ya heden nundaldallananda ya inah'upanday duwah nabulaw an linala'in mangun'unud ay didan gunda mumbugaw an inaliday, "He'an Ap'apun David ya igohgohan da'mi!"

²⁸Ya unat goh himmigup hi Jesus hinan abung ya ni'higupda goh, ya inalin Jesus ay diday, "Undan kulugonyun waday olog'un mangipa'adaog ay da'yu?"

Ya tembaldan inaliday, "Oo, Apu, kulugonmi."

²⁹Ya dinapan Jesus di matada, ya inalinay, "Ma'at nan penhodyu an dumalat nan pangulugyu!" ³⁰At mittig mahkay di matada. Ya inhamad Jesus an nanugun ay didan inalinay, "Adiyu iyal'alih nan tatagu tun na'at!" ³¹Mu unat goh nakakda ya nun'iyalida damdamay aat Jesus hidih nan abablubabluy an wadanda.

Hay Nangipa'adaogan Jesus hinan Nahe'pan an Natumum

³²Ya unat goh nakak da Jesus ya inyunudda goh ay Hiya din lala'in natumum an nahe'pan. ³³Ya lina'ah Jesus din nihu'lung, at humapit mahkay din lala'i. Ya manoh'adan amin, ya inaliday, "An amin nan tataguh tud Israel ya mid tintinnig tu'uh umat hitu!"

³⁴Mu nan Pharisees an nannig ya inaliday, "Nan ap'apun di nappuhin lennaway nangidat hi haadna, at hiyanan abalinanan munla'ah."

Hay A'itang di Muntudtudu ya Do'ol di Mituduwan^t

(Mk. 6:6)

³⁵Immuy da Jesus an nunle'le'od hinan o'ongol ya i'ikuy an babluy. Ya immu'immuy nuntudtuduh nan himba'an di Hudyuh aat di Maphod an Ulgud an hay aat di Pumpapto'an Apo Dios. Ya nun'ipa'adaog Jesus goh din tatagan numbino'ob'on di lewohonda. ³⁶Ya unat goh tinnigna din do'ol an tatagu ya nidugah di homo'nan dida ti numanomnomda, ya mid papuutandah unudondan umatdah nan kalnilun mi'id mangipahtul ay dida. ³⁷Ya inalinah din intudtuduwanay, "Nan tatagu ya ay ihunay unda nun'atong an paguy, mu nahnot di mumboto'. ³⁸At hiyanan munluwalu ayun Apo Dios an mipaddung an ad payaw ta wadaday umuy muntudtuduh Hapit'u."

Nan Himpulu ta Duwan Intudtuduwan Jesus

(Mk. 3:13-19; Lk. 6:12-16)

10 Inayagan Jesus din himpulu ta duwan intudtuduwana ta na'amungda. Ya indatnay haadda ta abalinandan munla'ah hinan nun'appuhin lennawa, ya abalinanda goh an mangipa'adaog hinan dogoh nan tatagu. ²Hiyatuy ngadan nan himpulu ta duwan intudtuduwan Jesus an numbalin hi a'apostoles: hi Simon^u an mum-Peter,^v ya hi Andrew^w an pogtangna, ya da Jacob^x ay John^y an hin'agi an imbabaluy Zebedee, ³ya hi Philip,^z ya hi Bartholomew,^a ya hi Thomas,^b ya hi Matthew^c an din nun'am'amung hi buwit hidin hopapna, ya hi Jacob^d an hina' Alphaeus, ya hi Thaddaeus,^e ⁴ya hi Simon^f

---

^t9:35-11:1 Mid mapto' ya na'at hidin 28 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nundongolan Jesus. ^u10:2 Hay pohdonan ibaga ya *donglon*. ^v10:2 Hay pohdonan ibaga ya *batu*. ^w10:2 Hay pohdonan ibaga ya *hay aatna ya immannung an lala'i*. ^x10:2 Bahaom nan footnote di Mat. 4:21 ta innilaom di aat ten ngadan, ya hay pohdonan ibaga ya *eyedonah mu'ud*, ya hay ipa'elna ya *nan bumalbali* (Gen. 27:36). ^y10:2 Hay pohdonan ibaga ya *ma'ma'ullay hi Apo Dios*. ^z10:3 Hay pohdonan ibaga ya *nan mamhod hinan kabayu*. ^a10:3 Hay pohdonan ibaga ya *nan holag Tolmai*. Hay ohan ngadana ya hi Nathanael (Jn. 1:45). ^b10:3 Hay pohdonan ibaga ya *nunduppel*. ^c10:3 Hi Levi di ohan ngadana (Mk. 2:14). Ya mid di pohdon nan ngadanan ibaga. ^d10:3 Bahaom nan footnote di verse 2 ta innilaom di aat ten ngadan. ^e10:3 Mid di pohdon ten ngadanan ibaga. Hay ohan ngadana ya Judas an hina' Jacob (Lk. 6:16). ^f10:4 Hay pohdonan ibaga ya *donglon*.

an niddum hinan himpampun an ma'alih Zealot,[§] ya hi Judas^h Iscariotⁱ an mangitudun Jesus hi udum hi algaw ta dapoponda.

Hay Namaalan Jesus hinan Himpulu ta Duwan Intudtuduwana

Hay Intudun Jesus ay Dida

(Mk. 6:7-13; Lk. 9:1-6)

⁵Hennag Jesus daten himpulu ta duwan intudtuduwana ta umuyda muntudtudu, ya tinuguna dida ya unda makak an inalinay, “Adi ayu ahan umuy hinan babluy di Hentil ya hinan babluy di iSamaria. ⁶Mu hay umayanyu ya nan babluy nan i'ibba tu'un holag Israel an nan Hudyun aggyu nabaliwan ti umatdah nan kalnilun mid ah mumpapto' ay dida. ⁷Ya hay ulgudonyuh nan umayanyu ya alyonyuy, Hi Apo Dios an mumpapto' ad abuniyan ya magadyuh di pumpapto'ana goh hitun luta! ⁸Ya ipa'adaogyu nan way dogohna, ya taguonyu nan nun'atoy, ya ipa'adaogyu nan nun'apalla', ya la'ahonyu nan nun'eh'op an nun'appuhin lennawa. Ya adiyu ipabayad ti aggyu impabayad Apo Dios ay da'yu nan indatnan abalinanyu. ⁹Ya adi ayu mun'odon hi pihhu, ¹⁰ya adiyu odnan di makutuyuyu, ya nan punhukatanyuh lubungyu, ya hapatusyu, ya hul'udyu ti nan baal ya mahapul an midatan hi mahapulnah nan umayana.

¹¹At wa ay ta umuy ayuh nan ongol ya i'ikuy an babluy ya umuyyu hama'on nan ma'ammangili ta hiyay ihinanyu ta nangamung un ayu goh himmumbaata. ¹²Ya wa ay ta dinatnganyu nan abung ya apngaonyu didan hina'ama! ¹³Ya wa ay ta mundenol danen hina'amah dimmatnganyu ya alyonyun diday, Mid al'alain da'yuh tu! Mu adida ay ya adi mipa'annung, mu da'yuy ipa'annungana! ¹⁴Ya gulat ta adida abuluton unu donglon nan ituduyu ya taynanyu dida. Ya hay akakanyu ya punyagyagyuy hupu' hinan hu'iyu ta way panginnilaandan du'gonyu dida.^j ¹⁵Immannung heten alyo' ti heden algaw an punhumalyaan Apo Dios hinan tataguh tun luta ya nidugdugah

[§]10:4 Waday planun ten himpampun an mamakak hinan iRome an numpapto' ay didan Hudyu. ^h10:4 Unu hi Judah. Ya hay pohdonan ibaga ya *mipabagtu*.

ⁱ10:4 Hay pohdonan ibaga ya *nan lala'in nalpud Kerioth* (bahaom nan footnote di Jn. 6:71 ta innilaom di udumnan aat te). ^j10:14 Hay ugalin di Hudyuh unda makak hinan lugal hi awadan nan ma'alih nalugit an Hentil ya yagyaganday hupu' hi hu'ida.

di pummoltanan danen tatagun nen babluy ya un nan pummoltanad Sodom ya ad Gomorrah.”

Hay Ipaligligatan nan Baal Jesus

¹⁶Ya intuluy Jesus an inaliny, “Donglonyuh ten alyo! Heten pannaga' ay da'yu ya umat ayuh kalnilun ma'ma"uyan honogo' ta umuy ayuh nan awadan di do'ol ya atata'ot an ahuh^k inalahan an umihdah kalnilu. At hay mahapul ya manomnoman ayun umat hi ulog, ya umat ayu goh hinan balug an ma'ma'ullay. ¹⁷Emayaanyu ti waday mamhod an mampap ay da'yuh nan Hudyu, ya ipiyuy da'yuh nan punhumalyaanda, ya ipahaplat da'yu goh hinan himba'an di Hudyu. ¹⁸Ya ipiyuy da'yu goh hinan a'ap'apuda ya hinan a'alida, at humalyaon da'yu ti Ha"i'n dumalat. At hiyah ne gutudnah pangul'ulgudanyun dida ya nan Hentil hinan Maphod an Ulgud. ¹⁹At wa ay ta iyuy da'yu goh hinan punhumalyaan ya adi ayu mun'od'od hi pambalyu. Ti hay gutud di humapitanyu ya tuntunon Apo Dios di alyonyu. ²⁰Ya henen hapitonyu ya bo'on da'yuy ad hapit ti nan Lennawan Ama tu'un nan Na'abuniyanan an Lennawa.

²¹Nan udumnan mangunud ya ta'on un nan a'agida ya dapoponda ta iyuyda ipapatoy hinan upihyal, ya nan udumna ya umat hina goh di aton amadan dida, ya aton goh di udumnah nan o'ommodda ti iyuyda ipapatoy. ²²Ya do'do"olday tatagun mamohol ay da'yu ti Ha"i'n dumalat. Mu nan mange'edpol ta nangamung di angunuhna ya diday mabaliwan. ²³Adya paligaton da'yuh nan ohan babluy ya lumayaw ayu ta umuy ayu goh hinan udumnan babluy. Immannung an adiyu aminon an ba'ilon nan abablubabluy hitud Israel ya mumbangngada' an Imbaluy di Tagu.

²⁴Nabagbagtu nan muntudtudu ya un nan intudtuduwana, ya nabagbagtu nan apun di himbut ya un nan himbutna. ²⁵Ya ma'abohlan ay nan muntudtudu at maphod hi un abuluton goh nan intudtuduwanay a'abohlanda, ya ma'abohlan ay nan apun di tagala at maphod goh hi un abuluton nan tagalay a'abohlanda. Ha"i'n an omod nan Himpampun an Tagu' ya ma'abohlana' ti alyonday Ha"i'n hi Beelzebub^l an hi Satanas an ap'apun di diminyu. At iyal'alladan mamohol ay da'yun tagu!"

---

^k 10:16 Unu wolves. ^l 10:25 Bahaom nan footnotes di II Ki. 1:2 ya Mat. 12:24 ta innilaom di aat ten ngadan Satanas.

Hay Tuma'tan Tu'u

26Ya intuluy Jesus an inalinay, “Adi ayu tuma'ot hinan mangipaligligat ay da'yu ti udum hi algaw at an amin tu'un tatagu ya ma'innila mahkay di ina'inat tu'u an ta'on un nipo'oy ad ugwan. 27Nan inulgud'un da'yu ya agguy dengngol nan tatagud ugwan, mu udum hi algaw at ulgudonyu ta donglondan amin. 28Adi ayu tuma'ot hinan pumatoy an mid ologdan mangat hi nappuhih nan lennawa tu'u. Mu hi Apo Dios di tuma'tanyu ti olognan pumatoy, ya ologna goh an mangipiyuy hinan lennawad imbelnu. 29Duwa unu tulun pihhu nin di pallog nan duwan uhhili, mu ta'on un nahnot di nginada mu adi al'alliwan Ama tu'u dida ti mahapul an iyabulutnah unda magah an matoy. 30At iyal'allanan da'yu an i'innilanay aatyu ti ta'on un nan buu'yu ya inilanay uyapna. 31At adi ayu numanomnom ti nabalbalul di punnomnoman Apo Dios ay da'yu ya un nan uhhili!”

Hay Mangibaag hi Iddumanan Jesus ya Hay Mangihaut

32Ya intuluy Jesus an inalinay, “Nan tagun makulug di ibaagnah nan ibbanan tatagun alyonay, Ha'in di tagun Jesus! ya ibaag'u goh ta alyo' ay Amad abuniyan di, Hiyah te tagu! 33Mu wada ay di mangihaut an mangalih nan tataguy, Bo'ona' tagun Jesus! ya inhaut'u goh ta alyo' ay Amad abuniyan di, Bo'on hete tagu!”

Hay Inalia' di Dumalat hi Pumbobohholan di Hina'ama

34Ya intuluy Jesus an inalinay, “Mid mapto' ya alyonyuy malenggopday tataguh tun luta ti nan inalia', mu adida ti undaat goh mumbobohhol. Ti nan udum ya unudona', ya nan udum ya adida umunud. 35Dumalat di inalia' ya

mi'bohhol di linala'in amada,

ya umat goh hinan binabai ti mi'bohholdan inada ya hinan inan di ahawada,

36 at hay pi'bohholan nan ohan tagu ya nan pamilyana.

37Nan tagun ong'ongngol di pamhodnah nan o'ommodna ya un Ha'in ya agguy nidadaan hi tagu', ya nan ong'ongngol di pamhodnah nan imbabaluy na ya un Ha'in ya agguy nidadaan hi tagu'. 38Hay mahapul ya e'edpolyuy ligatyu an ta'on hi un ayu mapatoy ta iluludyun mangunud ay Ha'in, ti adiyu ay

ya adi ayu mibilang hi tagu'. ³⁹Ya nan tagun hay nitaguanay pahhunonan halimunan ya din umangunuh ya milahhin ay Apo Dios hi mid pogpogna. Mu nan mipaligligat unu mapatoy ti nan pangunudandan Ha'in ya hay umangunuh ya mi'tagudan Apo Dios hi mid pogpogna."

Hay Aat di Lagbu Tu'ud Abuniyan

⁴⁰Ya intuluy Jesus an inalinay, "Nan mundenol an mangabulut ay da'yuh nunhituwanda ya hiyay pangimmatunan hi unda abuluton an diday tagu'. Ya nan mangabulut an diday tagu' ya dida goh di mangabulut an diday tagun di nannag ay Ha'in. ⁴¹Ya nan mangabulut hinan propeta ti ininnilanan propetan Apo Dios ya pi'yidat Apo Dios goh di lagbunan umat hinan midat hi lagbun nan propeta. Ya nan mangabulut ay da'yun nahamad di ugalina ti inilanan immannung an nahamad di ugaliyu ya pi'yidat Apo Dios goh di lagbunan umat hinan midat an lagbun di nahamad di ugalina. ⁴²At adiyu aliwan heten alyo' ti nan tagun bumadang hinan baal'u an ta'on hi unda na'ampa ya umannung an waday lagbuda an ta'on hi un danum di idatda."

Hay Nannagan John an Mumbonyag hinan Baalnan Jesus

(Lk. 7:18-35)

11 Unat goh lempah Jesus an tinugun nan himpulu ta duwan intudtuduwana ya tinaynandah den babluy ta immuy nunle'le'od hinan neheggon an abablubabluy, ya nuntudtuduh di.

²Ya hi John an Mumbonyag ya nibalud enen gutud. Ya unat goh dengngolna nan ina'inat Kristu ya hennagnay udumnah nan baalnah awadan Jesus ta umuyda ibagay impaadna. ³At unat goh immatamdah wadan Jesus ya imbaagda din impaad John an inalidan Hiyay, "Undan He'ay Alin Pento' Apo Dios an honogona, unu waday ohah hodon tu'u?"

⁴Ya inalin Jesus di, "Mumbangngad ayu ta ul'ulgudonyun John tun dengngolyu ya tinnigyu. ⁵Ti ten mittig mahkay di matan di nabulaw,
ya dumalan nan napiklud,
ya pinumhod di napalla',
ya dumngol di napu'it,
ya timmaguy natoy,

ya miyulgudan nan nawotwot hinan Maphod an
Ulgud.^m

⁶Ya alyonyun hiyay, Mundenol nan tagun adi munhinnumnong hinan aat'u!"

⁷Ya unat goh wan nakak din hennag John ya inulgud Jesus di aat John hinan tatagun inalinay, "Han tagun mibmiblun ya umat hinan bilau an mumbigwabiw hi un matuyupan, mu bo'on umat hinay ekayu tinnig hinan mapulun hidin inayanyun John. ⁸Ya bo'on goh han tagun nunlubung hi mundongngol an lubung an nangingay immuyyu tinnig ti nan umat hinan tagu ya diday mihinah nan palasyu! ⁹Hay inila' hi ekayu tinnig hidih nan mapulun ya nan propeta. Nepto' ahan an hay propeta di tinnigyu, mu ipa'innila' ay da'yu an na'abbagbagtuh John an Mumbonyag ya un nan udumnan propeta. ¹⁰Ti hi John di inulgud nan impitudo' Apo Dios hidin penghanan inalinay,

Hiyah te pumbabbaago',

ya honago' ta mangun'unna ya un He'a.

Ya idadaanay tatagu ta abulutoday aliam.ⁿ

Hiyah ne hinapit Apo Dios."

¹¹Ya inalin goh Jesus di, "Immannung heten alyo' ti mi'id ah taguh tun lutan nabagbagtu ya un hi John an Mumbonyag. Mu nan tagun mannig an middum hinan Pumpapto'an Apo Dios ad abuniyan ya ta'on hi un na'am'ampay udumna mu onayna dida ya un hi John. ¹²Ya nete"ah din nuntuduwan John ta nangamung ad ugwan ya mipaligligat nan tagun middum hinan Pumpapto'an Apo Dios ad abuniyan ti nan mamhod an middum ya ma'ahhapul an ihihi'alda ta nangamung hi unda ah'upan. ¹³Ya nete"ah din penghana ya ina'allin tuwali din Propropeta ya nan Uldin Apo Dios an indatnan Moses hi aat di Pumpapto'an Apo Dios ta engganen den gutud di nun'ulgudan John. ¹⁴At abulutonyu ay henen inulgudda ya kulugonyu an hi John henen hi Elijah an inalida. ¹⁵At da'yun nangngol ete ya ihamadyun nomnomon henen inali!"

¹⁶Ya inalin goh Jesus di, "Hay pangipaddunga' nin hinan aat di tataguh tun lutad ugwan? Dida ya umatdah nan pumilupiluh an ung'ungungngan um'umbun hinan malkadu! Ti nan ohan himpampun ya tu'u'anda nan ibbadan himpampun an alyonday,

^m 11:5 Isa. 35:4-6.   ⁿ 11:10 Mal. 3:1.

17 Nanungngali ami an umat hinan aton tu'uh nan kasal,
mu aggy ayu nanayaw!

Ya nun'ebel ami an umat hinan aton tu'uh un way
matoy,
mu aggy ayu ni'kilan da'mi!°

18Hi John an Mumbonyag ya hin'umu'uddum ya nunlangdu
ya aggy goh imminum hi bayah an umat hi aton di mun'ebel
hinan gutud di matoy, ya inaliyu goh di un mun'angaw!
19Mu Ha'in an Imbaluy di Tagu ya gunna' mangamangan, ya
gunna' uminu'inum an umat hinan ma'at hi kasal, ya alyonyuy,
Tigonyuh nen tagun ma'alom ya mabubutong, at nappuhin tagun
ibban di mun'amung hi buwit ya nan udumna goh an nabaholan!
Mu henen ina'inatmin duwa ya hiyah ne impatamun Apo Dios
hi atonmi, mu aggy damdama da'mi inabulut. At makulug
din gunda hapiton an alyonday, Hay pangimmatunanyuh un
nepto' nan ipatamun Apo Dios hinan baalna ya mattig hinan
pangatda.”

Hay Padan hinan Tatagun Adi Muntutuyuh Baholda

20Henen gutud ya ente'an Jesus an bimmohol hinan tataguh
nan abablubabluy an nannig hinan ina'inatnan umipano'h'a ti
aggyuda din'ug din ina'inatdan nappuhi. 21At inaliny, “Mahmo'
ayun iKorazin ya iBethsaida! Ti ina'inat'uy umipano'h'ah nan
babluyyu, mu aggy ayu damdama nuntutuyu! Mu gulat ta ad
Tyre ya ad Sidon di na'atan nan umipano'h'a at immannung an
numpunlubung nan tataguh langgut, ya nun'iloglogday dapul
hi pangipattigandah nuntutuyuanda! 22Mu immannung heten
alyo' ay da'yu ti heden algaw an punhumalyaan Apo Dios hinan
tataguh tun luta ya nidugah di pummoltanah nan nun'appuhiy
pangatdan tataguh di ad Tyre ya ad Sidon, mu nidugdugah ahan
di pummoltanan da'yun iKorazin ya iBethsaida. 23Ya da'yun
iCapernaum ya mid mapto' ya alyonyuy na'abbagbagtu ayu
an da'yuy meheggon ad abuniyan ya un nan udum! Mu adi, ti
mahnag ayud dolom! Gulat ta nan tatagud Sodom di nipattigan

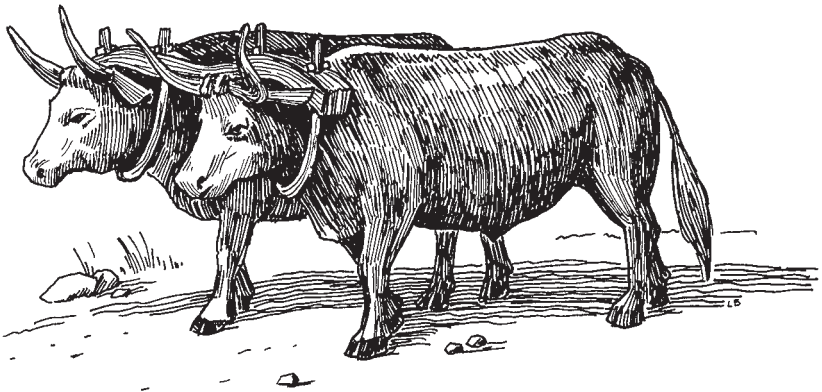
° 11:17 Hinan timpun di pun'amlongan an umat hi kasal ya muntukal nan
Hudyuh tungngali, ya hay ipa'elna ya nan ministryn Jesus. Ya hinan
timpun di punlungdayaan an umat hi way matoy ya mun'ebelda, ya hay
ipa'elna ya nan ministryn John an Mumbonyag. Ya intudun Jesus an ta'on
hi un waday timpuh pun'amlongan ya punlungdayaan mu aggy damdama
inabulut nan Hudyu nan mensahedan nuntutudu ay John.

din ina'inat'un umipano'h'ah nan babluyyuat immannung an nuntutuyudah baholda, at aggyu inubah Apo Dios dida, at wagwadadad ugwan! ²⁴Nomnomonyuh te ti heden algaw an punhumalyaan Apo Dios hinan tataguh tun luta ya nidugah di pummoltanah nan nun'appuhyi pangatdan tataguh did Sodom, mu nidugdugah di pummoltanan da'yun iCapernaum!"

Hay Alenggopan di Mangunud ay Jesus

²⁵Unat goh lempah Jesus an nun'ulgud ya nunluwalun Apo Dios an inalinay, "Ama, He"ay Ap'apud abuniyan ya tun luta, ya edenol da'a ti lini"udam heden intudtudu' hinan mangalih unda nanomnoman ya nan nabagtuy adalda, mu impa'innilam hinan mid adalda. ²⁶Mundenola' hinan inatmu, Ama, ti hiyah ne penhodmuh ma'at."

²⁷Ya ni'hapit hi Jesus hinan tatagun inalinay, "Ha'in di okod an amin ti hiyah ne endenol Aman Ha'in hi tamu'. Mid nanginnilan amin hi aat'u an anggay hi Ama. Ya mid nanginnilan amin goh hi aat Ama an anggay Ha'in an Imbaluyna ya nan udumnan pilio' ti ipa'innila' ay dida.

²⁸Da'yun do'ol di baholna ya nidugah di ligatna ya middum ayun Ha'in, at ipalenggop'u da'yu! ²⁹Abulutonyuy ipatamu' ay da'yu an paddungnay un ayu mi'pakun Ha'in hinan pakun waday duwah bakan mundehhan an manguyud hinan aladu unu kalesa. Ya hay atonyu ya titiggonaa' ta ada'adalonyuy aat'u ti ma'ma'uyaa' ya na'ampaa' an ibbayu, at malenggop ayu mahkay. ³⁰Ti nan ipatamu' ay da'yu ya madadawoh."

Hay Aat di Ngilin an Habadu

(Mk. 2:23-28; Lk. 6:1-5)

12 Agguy nadnoy ya immuy da Jesus an nunle'le'od hinan apayapayaw, ya henen algaw ya Habadu an ngilin di Hudyu. Ya munhinaang din intudtuduwan Jesus, at nangultudda ta linu"ibanda ta inanda. ²Ya waday Pharisees an nannig eden inatda, ya inalidan Jesus di, "Tigom danen intudtuduwan an atonday mapaniaw ti ngilin an Habadu!"

³Ya tembal Jesus an inaliny, "Dan agguyyu binaha din inat David hidin penghanah nunhinaangandah nan ni'yibbana? ⁴At himmigup hinan Tabernacle Apo Dios, ya innalna din tinapay an ne'nong ay Apo Dios, ya inana, ya ne'onona din ni'yibbana an ta'on un paniaw ti ammunay papadih mangan. Mu agguyyu pinahiw henen inatda, at anaad ta pahiwon da'mi?^p ⁵Ya dan agguyyu goh binahah din Uldin Apo Dios an indatnan Moses an nan papadi ya muntamudah nan Timplun Apo Dios ad Jerusalem an ta'on hi un Habadun ngilin, mu agguйда numbahol enen inatda. ⁶Ya waday nabagbagtud ugwan ya un nan Timplun Apo Dios ad Jerusalem! ⁷Hay impitudo' goh Apo Dios ya inaliny, Nan homo'yuh nan ibbayuy pohpohdo' ya un nan e'nongyu.^r

Ya adya inilayuy itudun nan nitudo', at adiyu alyon hi un nabaholan nan tagun mid inatdah nappuhi. ⁸Ya Ha'in an Imbaluy di Tagu ya ta'on un Habadu ya Ha'in di ad hakup hi mangalih ma'at enen algaw."

Hay Nangipa'adaogan Jesus hinan Na'akke' di Ngamayna

(Mk. 3:1-6; Lk. 6:6-11)

⁹Tinaynan da Jesus heden babluy ta immuydah nan himba'an di Hudyu. ¹⁰Ya wah di han na'akke' di ngamayna, ya inalidan Jesus di, "Undan paniaw an mumpa'adaog hi dogoh hi un ngilin an Habadu, unu adi?"^s Inaliday umat hina ta pangidalatandah abaholan Jesus.

---

^p **12:4** I Sam. 21:3-6. Hinan I Sam. 21:3-6 ya inaliny un ohah David hi nangan ti mi'id nan i'ibbana, mu mid mapto' ya inta'ina ta unna idat ay dida. ^q **12:5** Num. 28:9-10. ^r **12:7** Hos. 6:6. ^s **12:10** Intudun nan muntudtudu an paniaw an mumpa'adaog hi dogoh nan taguh nan Habadu ti mabalin an atonah mabiggat. Mu gulat an magadyuh an matoy enen algaw ya mabalin an aton.

11Ya tembalnan inalinay, “Gulatna ta hinan ngilin an Habadu ya nagah di kalniluyuh nan bitu ya undan adiyu umuy alan ti paniaw? 12At iyal'allanah nan tagun hiyay nahamad hi mabadangan, at adi paniaw hinan ngilin an Habaduh pangipa'adaogan hi dogohna.”

13Ya inalinah din na'akke' di ngamaynay, “Uyadom nan ngamaymu.” At inuyadna, ya pinumhod an nipaddung hidin oha! 14Ya nun'akakda din Pharisees ta hahapitonday atondan mamatoy ay Jesus.

Nan Pento' Apo Dios hi Baalna

(Mk. 3:7-12; Lk. 6:17-19)

15I'innilan Jesus heden ninomnom nan Pharisees an hay pamatayandan Hiya, at nakak eden babluy. Ya do'olday tataguh nitnud ay Hiya, ya impa'adaognan amin di way dogohna. 16Ya immandalnan dida ta adida ibabbaag di aatnah nan udumna. 17Ya hanan inatnay nangipa'annung hidin impitudo' Apo Dios hinan propetan hi Isaiiah an inalinay,

18 “Tayay baal'un pento"u,

ya Hiyay pohpohdo' ya mangipadenol ay Ha'in.

Ya honogo' nan Lennawa' ay Hiya

ta Hiyay mangibaag hinan panumalya' hi an amin hinan tatagu.

19 Mu Hiya ya adi mi'hongngel,

ya adi goh umuy hinan kulhan tumu'utu'u'.

20 Ya badangana nan mahmo' an manghan di pangulugda

an ayda bilaun ma'ipu'ipung,

ya adina goh inganuy nan tagun mid ah namnamada

an ayda hilaw an mun'ud'udimit

ta nangamung un umameh di Tuguna.

21 Ya an amin di tatagu ya namnamaonda Hiya.”^t

Hay Aat Jesus ya Hi Satanas

(Mk. 3:22-30; Lk. 11:14-23)

22Inyuy nan tatagun Jesus han nabulaw ya nawe'we' ti nahe'pan hi dimunyu. Ya lina'ah Jesus, at humapit mahkay, ya mittig goh din matana. 23Ya manoh'ada din tatagu, ya inaliday,

^t12:21 Isa. 42:1-4.

“Mid mapto' ya Hiyay Alin Pento' Apo Dios an ap'apun David an nan hohoddon tu'uh umali!”

²⁴Ya unat goh dengngol din Pharisees heden inalida ya inaliday, “Hi Beelzebub” an ap'apun di nun'appuhin lennaway nangidat hi abalanan Jesus ta way atonan munla'ah hinan niहु'lung an dimunyu!”

²⁵Ya unat goh inilan Jesus henen ninomnomda ya inalanan diday, “Gulat ta han himpangili ta madughayda at mumpapattoyda, ya la'tot ya na'ubahda. Ya umat goh hinan babluy ya hinan hina"ama, ti gulat ta madughayda at mumpapattoyda, ya umat goh hinah nan hina"ama. ²⁶Ya umat goh ay Satanas ya hinan baalna ti gulat ta la'ahon Satanas di baalna at mumpapattoyda, at hiyah ne panginnilaan hi unda nadughay, ya la'tot ya ma'ubah nan hakup Satanas. ²⁷Ya gulat ta hi Beelzebub di nangidat hi abalina' an munla'ah hinan dimunyu ya hay alyonyu mah hi nangidat hi abalanan nan intudtuduwanyun munla'ah hinan nun'appuhin lennawa? At nan aton di intudtuduwanyuy mangipattig an nibahhaw nan inaliyuh aat'u. ²⁸At gulat ta nan abalanan di Na'abuniyanan an Lennawan Apo Dios an nidat ay Ha"in di punla'ah'uh nan dimunyu at hiyah pangimmatunan an wah tuh tun lutay Pumpapto'an Apo Dios.”

²⁹Ya inalina goh di, “Undan nonong ya henggop nan mangakaw di abung nan mabi'ah an lala'i ta akawonay gina'una? Mahapul an hawidonah mahhun ya unna akawon nan gina'un pohdona.

³⁰Nan tagun adi middum ay Ha"in ya hiyah panginnilaan an unna' adi pohdon. Ya nan adi bumadang hi idduman di tatagun Ha"in ya hiyah paddungnay mangabul ay dida. ³¹At hiyanan alyo' ay da'yuy, An amin di bahol ya nan pamihupihulan hi ibbah tagu ya aliwan Apo Dios. Mu nan tagun mamihul hinan Na'abuniyanan an Lennawa ya adi ahan al'alliwan Apo Dios ta nangamung. ³²Ya aliwan goh Apo Dios di pamilupuluh nan tagun Ha"in an Imbaluy di Tagu, mu nan tagun mamihul hinan Na'abuniyanan an Lennawa ya adina ahan al'alliwan hi enggana.”

Hay Aat di Ayiw ya nan Bungana

³³Ya inalina goh di, “Mahapul an munlutbu nan ayiw ya un maphod di bungana ti munhaguti ay ya nappuhiy bungana.

“12:24 Hiyay ohan ngadan Satanas (unu hi *Baal-Zebub*) (bahaom nan footnote di II Ki. 1:2 ta innilaom di pohdonan ibaga).

Hay bunganay panginnilaan hi un munhaguti unu munlutbu. ³⁴At da'yun mangamangat hi nappuhi, mid ahan maphod hi hapitonyu an un hay nappuhiy hapihapitonyu ti hay nun'appuhiy nomnomnomonyu, at hiyaat un nan adi maphod di hapihapitonyu. ³⁵Nahamad ay di ugalin di tagu ya maphod di hapitona, mu nappuhi ay di ugalina ya nappuhi goh di hapitona. ³⁶Mu umat hituy alyo' ay da'yu ti heden algaw an punhumalyaan Apo Dios ya an amin di tatagun mid upid di hinapihapitna ya mamolta, ³⁷ya hanan nanapityuy ihumalyan Apo Dios ay da'yu, at Hiyay mangipanuh hi un nappuhi unu adi.”

Hay Pumbagan nan Tatagun Jesus hi Umipanoh'a

(Lk. 11:29-32)

³⁸Waday udum hinan muntudtuduh nan Uldin di Hudyu ya hinan Pharisees an nangalin Jesus di, “Apu, pohdonmin tigon di atom hi umipanoh'a.”

³⁹Ya tembal Jesus an inalinay, “Nappuhi ayu ahan an tatagud ugwan ti mid pangulugyu! Ya mumbaga ayuh umipanoh'ah pangimmatunanyu, mu un ohay mipattig ay da'yu an umat hidin nangimmatunan din tataguh penghanah na'at hinan propetan hi Jonah. ⁴⁰Hiya ya inaminul din ongol an ekan, ya nihinah putunah tuluy algaw ya tuluy labi.” Ya umat goh ay Ha'in an Imbaluy di Tagu ti tuluy algaw ya tuluy labih ilubu'a', at hiyay pangimmatunan. ⁴¹At heden algaw an agtudun di ahumalyaan di tatagu ya mahumalya ayu, ya umat goh hinan tatagud Nineveh. Ya tuma'dogdah ahumalyaanyu ta amuyuan da'yu ta mamolta ayu. Ti hidin nangituduwan Jonah hidin Tugun ay didad Nineveh ya kinulugda, ya din'ugday baholda.” Mu ad ugwan an wan da'yu han tagun nabagbagtu ya un hi Jonah, mu adiyu damdama du'gon di baholyu! ⁴²Ya umat goh hidin queen ad Sheba^x hidin penghana ya tuma'dog goh ta amuyuan da'yu ta mamolta ayu. Ti hiya ya nalpuh adagwin babluy ta donglonay nahamad an tugun Solomon.^y Mu ad ugwan ya wan da'yu han tagun nabagbagtu ya un hi Solomon, mu adiyu donglon damdama!”

---

^v12:40 Bahaom nan footnote di Jon. 1:17 ta innilaom di aat ten tulun algawna. ^w12:41 Jon. 3:1-10. ^x12:42 Unu ad Yemen (mu nan i'Ethiopia ya alyonday ad Ethiopia di awadan ten lugal). ^y12:42 I Ki. 10:1-13; II Chron. 9:1-12.

**Hay Numbangngadan nan Nappuhin Lennawah nan
Niy'o'dolana**
(Lk. 11:24-26)

⁴³Ya inalina goh di, “Gulat ta mala'ah han dimunyah nan niyo'odolanan tagu at umuy munle'le'od hinan mapulun ta manama' hi ihinana. Mu gulat ta mid ah'upana ⁴⁴ya alyonah nomnomnay, Mumbangngada' hidin niyodola' tuwali! Ya unat goh numbangngad ya tinnignan mi'id ah niyodol an paddungnay baun abung an nahigidan ya nidadaan. ⁴⁵At umuy mun'ayag di pituh na'appuhin lennawa ya un hiya ta meh'opdan amin enen tagu. Ya inyal'allan nen tagun pimmuhi ya un din hopapna! Ya umat hinay ma'at hinan tatagud ugwan an nun'appuhiy ugalida.”

Hay Aat di Tutulang Jesus
(Mk. 3:31-35; Lk. 8:19-21)

⁴⁶Otog di punhaphapitan Jesus hinan tatagu ya immuy da inana ya din a'aginah^z wadana ti pohdondan mi'hapit ay Hiya. ⁴⁷Ya impa'innilan di ohan Hiyay, “Tigom an wah di da inam ya nan a'agim an pohdondan mi'hapit ay He"”a.”

⁴⁸Ya tembal Jesus an inaliny, “Hay immannung hi ina' ya a'agi ya nan tatagun mangat hinan pohdon Ama an wad abuniyan. Ya tun intudtuduwa' di immannung hi ina' ya a'agi.” ⁴⁹Ya tinuduna din intudtuduwana, ya inaliny, “Didanay hi ina' ya a'agi! ⁵⁰Ti nan mangat hi pohdon Ama an wad abuniyan di hiyay ina' ya agi.”

Hay Numbino'ob'on an Nipa"el an Intudun Jesus^a

13 Unat goh nalpah hanan na'at eden algaw an dimmatngan inana ya tinaynan da Jesus heden abung, ya immuydah nan pingit di Lobong an Galilee, ya inumbun hi Jesus ta muntududu. ²Ya do"ol ahan di tatagun na'amung an mangngol ay Hiya, at immuy nunluga hinan bangka ta inumbun hidi.^b Ya din tatagu ya wadadah nan pingit di baybay. ³Ya do"ol di inulgudnan nipa"el an waday ibalinana.

---

^z12:46 Hay ngadan nan a'agina ya nitudo' hi Mat. 13:55. ^a13:1-52 Mid mapto' ya na'at hidin 28 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nundongolan Jesus. ^b13:2 Hiyah ne aat di Hudyun muntududu ti inumbunda.

Hay Nipa"el an Hay Aat di Nunhabuag hi Oho'*(Mk. 4:1-9; Lk. 8:4-8)*

Ya inalinay, “Wa han immuy hi umanan munhabuag hi oho'.
 4Ya unat goh inhabuagna ya waday nagah hinan dalan, at
 immali nan hamuti, ya nunhobatda. 5Ya din udum ya nagah
 hinan way lutan nipa'pa' hi batu, ya ag'aga ya himmangaw
 ti mayapit nan luta. 6Mu unat goh naptangan ya nalyaw, at
 nalangu ti mid aton di lamutnan lumhod. 7Ya din udumna ya
 nagah hinan way lamut, at ni'hangawdah nan holo', ya na'ipit, at
 aggyu pinumhod. 8Mu din udumnan oho' ya nagah hinan way
 lo'eh an luta, at himmangawda, ya do'ol di bungada. At waday
 hinggahut hi bungan di udum, ya nanom di bungan di udum,
 ya tulumpuluy bungan di udum.”

9Ya inyangunuh Jesus an nangaliy, “Da'yun nangngol eten
 inulgud'u ya ihamadyun innilaon di pohdonan ibaga!”

Hay Dumalat ta nan Nipa"el di Inulgudna*(Mk. 4:10-12; Lk. 8:9-10)*

10Immuy ay Jesus nan intudtuduwana, ya inalidan Hiyay,
 “Anaad ta hay nipa"el di ulgudom ay dida?”

11Ya inalin Jesus di, “Manu ay hay nipa"el di ulgudo' ya ta
 da'yun mangunud ya anggay di manginnilah aat di Pumpapto'an
 Apo Dios ad abuniyan an aggyu nipa'innilah din penghana ta
 nan udum an tatagu ya adi mipa'innilan dida. 12Ti nan tagun
 mangunud hi mitudun dida ya ma'udman di mitudun dida, at
 do'do"ol di inilada. Mu nan tagun adi mangunud hi mitudun
 didan ta'on hi un way itang hi mitudu ya henen nitudun dida
 ya mipa'aliw, at mid iniladah aat di mitudu. 13Manu ay ulgudo'
 di nipa"el ti nan itudu' ay dida ya adida damdama innilaon. Ya
 ta'on unda donglon mu paddungnay aggyuda dengngol ti mid
 iniladah aatna. 14Ya heten aatday ipa'annungan din inalin nan
 propetan hi Isaiah hidin penghana an inalinay,

Donglodonglonyu, mu adiyu ma'awatan,
 ya tigotigonyu, mu adiyu immatunan.

15Ya umatdah na danen tatagu ti immodhol di nomnomda,
 at adida hukatan di nomnomda.

Adida dongdonglon di mitugun

an paddungnay unda empop di ingada ta omod unda
 adi donglon.

Ya paddungnay imi'imitoday matadah nan makulug
an ma'ma'at
ta omod unda adi immatunan di anahamad di
ma'ma'at.

Ti gulat ta adida umat hina danen tatagu

ta innilaonday immannung hi aatna at baliwa' dida.”^c

16Ya inaynayun Jesus an himmapit, ya inalinah din intududuwanay, “Odolnan da'yu ti inilayuy aat di tigotigonyu ya nan donglondonglonyu! 17Adiyu al'alliwan heten alyo' ti do'ol di propeta ya nan udumnan tatagun nahamad di ugalidan mamhod an mannig eten tigotigonyu, mu agguyda tinnig, ya penhodda goh an donglon nan donglondonglonyu, mu agguyda dengngol.”

Hay Ibalinan nan Nipa"el hi Aat di Munhabuag hi Oho'

(Mk. 4:13-20; Lk. 8:11-15)

18Ya inalina goh di, “Hiyah te ibalinan nan ulgud an hay aat di munhabuag hi oho': 19nan oho' an nagak hinan dalan ya hiyah ne nan Tugun Apo Dios. Ya nan dalan an natoptop ya umat hi nomnom di tagun mangngol hi ulgud hi aat di Pumpapto'an Apo Dios ad abuniyan, mu adida ma'awatan. Ya nan hamutin nambat hinan oho' ya umat hinan na"appuhiy atonan hi Satanas ti ipa'aliwnay Tugun Apo Dios ay dida. 20Ya nan nihabuag hinan mabatun luta ya ay ihunay un nomnom di tagun nangabulut hinan Tugun Apo Dios, ti unat goh dengngolna ya mun'am'amlong, 21mu agguy himmalatom ti un na'amtang di nangunudana, ti unat goh naligatan unu nipadildilah ya idinongnan umunud. 22Ya nan holo' an ni'hangawan nan oho' ya umat hi ligat ya amnaw di tagun umadangyan ti amehonay Tugun Apo Dios, at adi pumhod nan tagu. 23Ya nan lo'eh an luta ya ay ihunay un nomnom di tagun mangngol hinan Tugun Apo Dios ya ma'awatana. At maphod di gunna aton an paddungnay un bungan den neho' ti nan udum ya hingгахut di bungana, ya nan udum ya nanom di bungana, ya nan udum ya tulumpulu.”

Hay Nipa"el an Hay Aat di Holo'

24Inulgud Jesus di oha goh an nipa"el an inalina, “Hay aat di Pumpapto'an Apo Dios ad abuniyan ya umat hi punhabalan di ohan tagun natamman hi maphod an oho'. 25Mu unat goh

^c 13:15 Isa. 6:9-10.

nahdom ta nun'olo'dan amin di tatagu ya immuy han buhulna ta hinabuaganah bugwan di holo' ta niddum hinan nitanom an paguy, ya nakak. ²⁶At unat goh himmangaw din paguy ta mumbuhug ya ni'hangaw din holo'.

²⁷Ya immuyda din baal den ad uma, ya inalidan hiyay, Apu, maphod din eneho'muh nan umam, mu hay nalpuwan nan do'ol an holo' an ni'hangaw?

²⁸Ya inalinan diday, Inila' an un nan mi'bohhol ay ha'in di immuy an nangihabuag hinan bugwan di holo'!

Ya inalini din baalnay, Pohdom ay ya umuy mi gabutan nan holo'.

²⁹Mu inaliniy, Adiyu ti ini ya pi'gabutyuy udumnah nan paguy! ³⁰At ta'on un mi'yongol nan holo' ta nangamung un ma'ala, ya ibaga' hinan mun'ala ta hunnondan anon nan holo', ya bento'da ta ipa'wahdah nan apuy ya unda alan nan paguy, ya inamungdah nan alang'u.”

Hay Nipa"el an Hay Aat di Oho' an Pa"it'ittang

(Mk. 4:30-34; Lk. 13:18-19)

³¹Inulgud Jesus goh di ohah nipa"el an inaliniy, “Hay aat di Pumpapto'an Apo Dios ad abuniyan ya umat hinan oho' an ma'alih mustard an inyuy han lala'ih nan galdenan eneho'. ³²Ya ta'on un hiyay pa"it'ittang hi an amin hinan a'oho'oho' hitud Israel mu unat goh himmangaw ya nidugah an ongol ya un nan udum an nitanom hinan galdena. Ya immuy nan hamuti, ya nun'agabandah nan hapangna.”

Hay Nipa"el an Hay Aat di Bino'bo'

(Lk. 13:20)

³³Inulgud Jesus goh di ohah nipa"el an inaliniy, “Hay aat goh di Pumpapto'an Apo Dios ad abuniyan ya umat hinan bino'bo'. Ya innal han babai, ya inlamutnah nan tuluy halub an alena ta mun'ammah tinapay ta hiyay nangipa'ongol hinan tinapay.”

Hay Dumalat hi Nangulgudan Jesus hi Nipa"el

³⁴Hay nanudtudun Jesus hinan tatagu ya hay nipa"el an ulgud, ya aggyuy nun'ulgud ay didah un bo'on hay nipa"el. ³⁵Ya hanan inatnay nangipa'annung hidin inalini din ohan propetah din penghanan inaliniy,

“Hay nipa"el an ulgud di panudtudu' ay dida,

ya din agguay na'innilah nete"ah nalmuwan tun luta
ta nangamung ad ugwan
ya ibaag'un dida."^d

Hay Ibalinan nan Nipa"el hi Aat di Holo'

³⁶Tinaynan Jesus nan do'ol an tatagun na'amung, ya immuy himmigup hinan ohan abung. Ya nitnud nan intudtuduwana, ya inalidan Hiyay, "Itudum ni' di ibalinan ne han aat di holo' hinan uma an inulgudmu."

³⁷Ya inalina Jesus di, "Henen lala'in nun'oho' hi maphod an oho' ya Ha'in an Imbaluy di Tagu. ³⁸Ya nan punhabalan ya hiyah ten luta, ya nan maphod an oho' an paguy ya didanay middum hinan Pumpapto'an Apo Dios ad abuniyan. Ya nan holo' ya didanay tatagun middum ay Satanas. ³⁹Ya nan ni'bohhol ay Ha'in an nangihabuag hi holo' ya hiyah neh Satanas. Ya henen gutudnah pumbot'andah nan paguy ya hiyah ne pogpog tun ma'ama'at ad ugwan. Ya nan mumboto' hi paguy ya didanay a'anghel. ⁴⁰Ya din nabu'nut an holo' ta na'uyun ya ma'apuyan ya hiyah ne goh di ma'at hinan nun'appuhiy ugalidan tataguh din pogpog tun ma'ama'at ad ugwan. ⁴¹Ti Ha'in an Imbaluy di Tagu ya honogo' nan a'anghel'u ta umuydan amin hinan lutan Pumpapto'a' ta amungondan amin nan tatagun immitudul hi ibbadan mangat hi nappuhi ya nan udumna goh an nappuhiy pangatda ⁴²ta ipa'wahda didah nan ongol an apuy an awadan di ahikikila ya ahi'itti'ittib di babada an dumalat hi punholholtapanda. ⁴³Ya hanan tatagun nahamad di ugalida ya ma'amungdah nan Pumpapto'an Ama tu'u, ya umatdah nan algaw an humili. At pa'annomnomonyuh ten inulgud'u!"

Hay Nipa"el an Hay Aat di Nanginan Gina'u

⁴⁴Ya inalina goh di, "Hay aat di Pumpapto'an Apo Dios ad abuniyan ya umat hinan nabalul an gina'un nilubu' hinan uma an mi'id nanginnila. Ya wada han lala'in munggabut, ya otog di punggabutana ya inah'upannah den nilubu', ya imbangngadnan ginabunan goh. Ya mun'am'amlong, at immanamut ta inla'unan amin din gina'una ta penla'na din lutan awadan di balitu'."

^d 13:35 Psa. 78:2.

Hay Nipa"el an Hay Aat di Buung

45Ya inalina goh di, “Hay aat goh di Pumpapto'an Apo Dios ad abuniyan ya umat hinan buung an mapla'an. Ya wada han mungkumildu, ya immuy nunle'le'od ta manama' hi mapla'an an buung. 46Ya unat goh inah'upana nan na'angnginan buung ya immanamut ta inla'unan amin di gina'una ta penla'na din buung an tinnigna.”

Hay Nipa"el an Hay Aat di Hidu'

47Ya inalina goh di, “Hay aat goh di Pumpapto'an Apo Dios ad abuniyan ya umat hinan hidu' an nitamol hinan baybay, ya numbino'ob'on di mahidu'. 48Ya unat goh napnuh den hidu' ya daden manidu' ya ginuyudda ta inda'aldah nan pingit di baybay. Ya inumbunda ta pinilida din nahidu' an mihda. Ya nan maphod ya hiyay inittudah nan bahkitda, ya nan nappuhi ya intapalda. 49Ya umat hinay ma'at hi apogpogan tun ma'ama'at ad ugwan ti nan a'anghel ya umuyda amungon di tatagu ta ilahhinda nan tatagun nappuhiy ugalidah nan tatagun nahamad di ugalida. 50Ti nan nun'appuhiy ugalida ya mipa'wahdah nan apuy an awadan di ahikikila ya ahi'itti'ittib di babada an dumalat di punholholtapanda.”

Hay Aat di Nituduh din Penghana ya Hay Pa'ituddun Jesus

51Inalin Jesus hinan intudtuduwanay, “Dan inilayuy aat hatu tun intudu'?”

Ya tembaldan inaliday, “Oo, inilami.”

52Ya inalin goh Jesus ay diday, “Nan udumnan muntudtuduh Uldin di Hudyu an nitudtuduwan hi aat di Pumpapto'an Apo Dios ad abuniyan ya nipaddungdah nan tagun ap'apuh nan ohan abung an mumpangibuhu' hinan nun'italepona an gina'un pa'angnginana ya nan dadan.”

Hay Agguy Nangunudan nan iNazareth ay Jesus

(Mk. 6:1-6)

53Unat goh lempah Jesus an nangulgud hinan nipa"el di aatna ya tinaynanah den babluy 54ta numbangngad hinan ni'babluyanad Nazareth. Ya immuy nuntudtuduh nan himba'an nan Hudyu. Ya nan mangngol hinan hapitna ya manoh'adah din nanudtuduna, ya inaliday, “Hay nangadalanah nan anala'engna

nin ya nan umipanoh'an gunna aton? ⁵⁵Undan bo'on Hiyay imbaluy din mun'amammah abung? Ya undan bo'on hi Mary hi inana? Ya undan bo'on goh da Jacob^e ay Joseph,^f ya hi Simon, ya hi Judas di a'agina? ⁵⁶Ya undan bo'on hituy ni'hituwan nan a'aginan binabai? Ya hay nangadalanah an amin ay dane?" ⁵⁷At binohol nan ni'babluyana, ya aggyuda penhod Hiyan unudon.

Mu inalin Jesus ay diday, "An amin di ayan nan propetan munle'le'od ya e'gonan nan tatagu hiya, mu anggay nan ni'babluyana ya didan hina'amay adi mange'gon ay hiya." ⁵⁸Ya adi do'ol di inatnah umipanoh'ah di ti mi'id pangulug nan tatagun Hiya.

Hay Namatayandan John an Mumbonyag^g

(Mk. 6:14-29; Lk. 3:18-20; 9:7-9)

14 Hidin nuntudtuduwan Jesus ya dengngol nan Alin hi Herod Tetrarch^h an numpapto' hinan Provinciad Galilee nan ina'inatna ti nundongol di aat Jesus hinan himpapangili. ²Ya inalinah nan baalnay, "Henen hi Jesus ya hiyah ne din hi John an Mumbonyag an un namahuan, at hiyanan waday abalinanan mangat hi umipanoh'a!"

³⁻⁴Manu ay impapatoy Herod hi John ti nan namentanan Herod ay Herodias an ahawan din aginan hi Philip. Ti inali'alin John an Mumbonyag di, "Adi maphod hi un boltanon di ahawan di agi!" At ben'on Herod, ya hennagnay nampap ay John, ya impabobodna, ya impibaludna. ⁵Ya penhon Herod an ipapatoy hi John, mu timma'ot hinan Hudyu ti ibilangdan propetah John.

⁶Mu unat goh nadatngan di algaw hi punnomnomandah nan nitungawan Herod ya nanayaw nan babain imbaluy Herodias hi hinagang nan do'ol an tatagun na'amung, ya nidugah di nangipadenolanan Herod. ⁷At intulagnan hiya an idatnay malgom hi ibagan nen babai. ⁸Ya henen babai ya intutuddun

^e 13:55 Bahaom nan footnote di Mat. 4:21 ta innilaom di aat ten ngadan.

^f 13:55 Hiya ya hi Joseph Junior. ^g 14:1-12 Mid mapto' ya na'at hidin 29 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nipaliligigan Jesus. ^h 14:1 Nan ma'alih Tetrarch ya nan mun'alih nan godwah nan godwan nan babluy (unu 1/4) ti hiya ya impapto'nay 1/4 an babluy an impapto' amanan nan Alin hi Herod an Nidugah. Hay immannung an ngadan ten ali ya hi Herod Antipas, ya impapto'nay duwan provincia an ad Galilee ya ad Perea hidin 4 B.C. ta engganah din 39 A.D.

inanay pambalnan Herod, at inalinay, “Hay odowo' ya nan ulun John an Mumbonyag an mittuh duyu.” ⁹Mu nuntutuyu nan alih nan intulagna, mu mahapul an atona ti dengngol din do'ol an tatagu. At nunhonag hi umuy mamutul hi ulun John an Mumbonyag hinan baludan. ¹⁰At immuyda, ya pinutulanda din ulun John hinan baludan, ¹¹ya inittu'dah nan duyu, ya indatdan nen babai, ya inyuynan inanan hi Herodias.

¹²Ya innal din intudtuduwan John di odolna ta inyuyda inlubu'. Ya unat goh inlubu'da ya immuydan nangibaag ay Jesus.

Hay Namanganan Jesus hinan Lemay Libun Tataguⁱ

(Mk. 6:30-44; Lk. 9:10-17; Jn. 6:1-14)

¹³Unat goh dengngol Jesus an pinatoydah John ya tinaynandah nen babluy an wadanda, at numbangkada ta immuydah nan babluy an mid ah tatagu. Unat goh dengngol nan tatagu an nakak da Jesus ya din intudtuduwana ya nakakda goh hinan babluyda, ya dinalandan nangunud ay Hiya. ¹⁴Unat goh wan dimmatong da Jesus hinan babluy ya tinnigna din do'ol an tatagun mamanod ay Hiya ti diday nahhun ya un dida, ya nidugah di homo'nan dida, at impa'adaogna nan way dogohna.

¹⁵Unat goh napuyaw ya immuy din intudtuduwanan Hiya, ya inaliday, “Mi'id nunhituh tu, at akkay mahdoman nan tatagun ninitnud ay ditu'u! At payom dida ta umuydah nan neheggon an bababbabluy ta umuyda luma'uh ononda ti ten mi'id luma'uan hitu.”

¹⁶Ya inalin Jesus di, “Adi mahapul an makakda ti da'yuy mangidat hi ononda.”

¹⁷Ya tembaldan inaliday, “Mu adi umanay heten tinapay ti un lema ya un duway ekan!”

¹⁸Ya inalinay, “Iyaliyuh tu.” At inyuydan Hiya. ¹⁹Ya impabuna din tataguh nan way holo', ya innalna din leman tinapay ya din duwan ekan, ya intangadnad daya, ya endenolnan Apo Dios. Ya inupe'upengnah den tinapay, ya indatnah nan intudtuduwana ta impiyapongdah din tatagu. ²⁰Ya nangandan amin, at nun'abhugda. Ya inamung din intudtuduwana din na'angang, ya himpulu ta duway bahkit hi napnu. ²¹Ya mid mapto' ya

---

ⁱ 14:13-21 Mid mapto' ya na'at hidin 29 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nipaligligatan Jesus.

lemay libuy linala'ih nangan an agguy ni'bilang din binabai ya ung'ungungnga.^j

Hay Nanalanan Jesus hinan Tu'yap di Danum^k

(Mk. 6:45-52; Jn. 6:15-21)

²²Unat goh nalpah hene ya impapilit Jesus hinan intudtuduwana ta mumbangkada ta ipangpang'udan bumad'ang hinan dammang

^j14:21 Paniaw hinan ugalin di Hudyuh un me'an nan binabai ya ung'ungungngah nan ado'lan di tatagu, at nilahhinda. ^k14:22-33 Mid mapto' ya na'at hidin 29 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nipaligligatan Jesus.

di Lobong an Galilee. Ya nataynan hi Jesus ta nun'ipa'anamutna din tatagu. ²³Ya unat goh nun'akakda ya immuy hinan way buludna ta nunluwalun Apo Dios, ya nun'o'ohha Hiyah di ta engganah nahdom. ²⁴Ya wah nan gagwan di lobong din bangka, ya wan gun malupilupig din dalluyun ya gun mi'dammu din puo' ay dida. ²⁵Ya unat goh wan mun'awawa'ah ya immuy hi Jesus hi wadanda an mundaldalan hinan tu'yap di danum. ²⁶Unat goh tinnig din intudtuduwana Hiyah mundaldallanan hinan tu'yap di danum ya timma'otdan inaliday, "Na'uy han banig!" Ya nidugah ahan di ta'otda.

²⁷Ya himmapit hi Jesus an inalinan diday, "Adi ayu tuma'ot ti Ha'in!"

²⁸Ya himmapit hi Peter an inalinalay, "Apu, un adya He'a ya ayagana' ta dumalana' goh hinan tu'yap di danum an umalin He'a!"

²⁹Ya inalinalay Jesus di, "Kan oo, umali'a." At gimmawah Peter hinan danum ta dalanona nan tu'yapna an umuy ay Jesus. ³⁰Mu unat goh tinnigna din mabi'ah an puo' ya timma'ot, ya na'uy an munlonong, ya inalinalay, "Apu, baliwana!"

³¹At himbumagga ya ginuyud Jesus hiya, ya inalinalay, "Anaad ta munduwaduwa'a an adia' kulugon?"

³²Ya immuydah nan bangkan nunlugan, ya namahngan din puo'. ³³Ya numpunhippida din wah nan bangkah inayungan Jesus ta dayawonda Hiya an inaliday, "Immannung an He"ay Imbaluy Apo Dios!"

Hay Nangipa'adaogan Jesus hinan Dogoh nan Tatagud Gennesaret

(Mk. 6:53-56)

³⁴Unat goh bimmad'angdah dammang din Lobong an Galilee ya nidatongdah nan babluy ad Gennesaret. ³⁵Ya inimmatunan din tataguh dih Jesus, ya nun'ipa'ayagdan amin din way dogohnan numpunhituh nan neheggon hinan babluy ta inyuydan Jesus. ³⁶Ya inal'alu'da Hiya ta iyabulutna an dapoon nan numpundogoh di lupit di lubungna. At an amin din nanapa ya immadaogda.

Nan Tutudun din Tataguh Penghana

(Mk. 7:1-13)

15 Waday udumnan Pharisees ya nan muntudtuduh nan Uldin di Hudyun nalpud Jerusalem, ya immuydan Jesus,

ya inalidan Hiyay, ²“Anaad ta nan intudtuduwam ya adida unudon din intudun din a'apu tu'uh penghana an mahapul mun'ihu ya un mangan?”^l

³Ya tembal Jesus an inalinay, “Anaad mah ta da'yu ya ngohoyonyuy Uldin Apo Dios ta din intudun din a'apuh penghanay unudonyu? ⁴Hay intugun Apo Dios, ya inalinay, Mahapul an e'gonanyu nan ommodyu.”^m Ya inalina goh di, “Adya hapitonyuy anappuhin di aat di ommodyu ya mahapul an mapatoy ayu.”ⁿ ⁵Mu da'yun Pharisees ya nob'on di itudtuduuy ti alyonyuy, An amin nan ibadang hi ommod ya ta'on hi un adi idat ta hi Apo Dios di idatana ⁶an adi mahapul e'gonanay o'ommodna. At hiyah ne attigana an din'ugyuy Uldin Apo Dios an dumalat nan tudtudun din a'apuh penghana. ⁷Munlayah ayu! Immannung din inalin Isaiiah hidin penghana ti da'yuy nibaaganan inalinay,

⁸Da'yun tatagu ya alyonyuy un Ha'in an Dios di e'gonanyu, mu bo'on ti unyu hinapit ya anggay an bo'on Ha'in di wah nomnomyu.

⁹At mid hulbin di pundayawandan Ha'in ti malpuh nomnom di tagu nan tugun an itudtududa.”^o

Hay Pumuhih Ugali

(Mk. 7:14-23)

¹⁰Inayagan Jesus nan tatagu ta meheggondan Hiya, ya inalinan diday, “Donglonyuh ten alyo' ta innilaonyuy aatna! ¹¹Bo'on hay u'munon di taguy mamuhih ugalina ti nan hapit an bumuhu' hinan timidna.”

¹²Ya immuy din intudtuduwanan Hiya, ya inalityay, “Henen inalim ya umipabohol hinan nangngol an Pharisees!”

¹³Ya tembal Jesus didan inalinay, “An amin di nitanom an bo'on hi Amad abuniyan di nangitanom ya mabu'nut. ¹⁴At okod danen Pharisees ti didanay muntuduh owon nan nabulaw! At

---

^l15:2 Hidin immanamutan nan Hudyud Israel an nalpud Babylon ya ente'an nan muntudtuduuh nan Uldin an iyammay numbino'ob'on an uldin ta middum hinan Uldin Apo Dios an indatnan Moses, ya manu ay inatda ta olom ya mihamad nan ugalin di Hudyu. Ya hanan uldin an hay taguy ad nomnom ya nitudo' ya niddum hinan libluh din 200 A.D. hinan *Liblu an Mishnah*, mu hidin amatagan Jesus ya aggyuy ni' niyamma. ^m 15:4 Ex. 20:12; Deut. 5:16.

ⁿ 15:4 Ex. 21:17; Lev. 20:9. ^o 15:9 Isa. 29:13.

gulat ta nan nabulaw di mangituduh owon di nabulaw goh at la'tot ya nagahdan duwah nan bitu.”

¹⁵Ya inalin Peter di, “Ibaagmu ni' di aat nen inulgudmun nipa"el.”

¹⁶Ya tembal Jesus an inalinay, “Da'yu nan intudtuduwa' ya uya'a ya adiyu ma'awatan! ¹⁷Undan agguyyu innilay aatna? Gulat ta nan ma'u'mun ta umuy hi putu at bumuhu'. ¹⁸Mu nan bumuhu' hi timid ya nalpuh nomnom at hiyah ne mamuhih ugalin di tagu. ¹⁹Ti hay nomnom di alpuwan di nun'appuhi an umat hi punnomnoman an pumatoy, ya umilugtap, ya lumihog, ya mangakaw, ya layah, ya nan pangulgudan hi layah hi aat di i'ibba. ²⁰Hiyanay pumuhih ugalin di tagu an bo'on nan adi pangihuan hi ngamay ya un mangan.”

Hay Aat nan Babain iCanaan an Ongol di Pangulugna^p

(Mk. 7:24-30)

²¹Tinaynan da Jesus henen babluy, at immuydah nan abablubabluy an neheggon ad Tyre ya ad Sidon. ²²Ya wah di han babain iCanaan an Hentil an immuy ay Jesus, ya inalinay, “Apu, He"an Ap'apun David, ya igohgohan da'mi ni'! Nan imbaluy'un babai ya nahe'pan an paligaton nan dimunyu hiya!”

²³Mu agguyy tembal Jesus. At immuy nan intudtuduwanan Hiya, ya inal'alu'dan invaliday, “Pakakom henen babai ti te an mangun'unud ay ditu'u, ya nen un tumungog!”

²⁴Ya inalin Jesus di, “Hay nahnaga' ya anggay ya nan agguyy nabaliwan hinan holag Israel an Hudyu, ya bo'on di udumnan tatagun bo'onda Hudyun umat enen babai.”

²⁵Mu immuy damdama din babai, ya nunhippich inayungan Jesus, ya inalinay, “Apu, badangan da'mi ni'!”

²⁶Ya tembal Jesus an inalinay, “Adi maphod hi un alan di onon di ung'ungungnga ya impa'wah ta onon di ahu.”^q

²⁷Mu tembal nen babai an inalinay, “Immannung henen inalim, Apu, mu ta'on un nan ukkon ya ononday ogohon den ad ukkon hi unda mangan.”

²⁸Ya inalin goh Jesus di, “Inila' an ongol di pangulugmu! At henen pohdom ya ma'at.” Ya unat goh inalin Jesus hene ya himbumagga ya immadaog din imbaluy nen babai.

---

^p 15:21-28 Mid mapto' ya na'at hidin 29 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nipaliligatan Jesus. ^q 15:26 Bahaom nan footnote di Deut. 23:18 ta innilaom di aat nan ahu.

Hay Nangipa'adaogan Jesus hinan Numpundogoh

²⁹Nakak da Jesus goh enen babluy, ya numbangngaddah dih nan Lobong an Galilee. Ya ene'wadah nan pingitna, ya nunti'idda ta immuydah nan buludna, ya inumbun hi Jesus. ³⁰Ya do'olday tataguh immuy ay Hiya, ya nun'itnudda nan nun'apilay, ya nan nun'abulaw, ya nan nun'awe'we', ya nan nun'adahay, ya nan udum an way dogohna. Ya enheggondah nan inayungan Jesus, ya nun'ipa'adaogna dida. ³¹Ya manoh'ada din tatagu ti din nun'awe'we' ya humapitda, ya din nun'adahay ya immadaogda, ya din nun'apilay ya pinumhodda at dumalanda, ya din nun'abulaw ya mittig di matada, at impabagbagtudah Apo Dios an dayawon di i'Israel.

Hay Namanganan Jesus hinan Opat di Libun Linala'i'

(Mk. 8:1-9)

³²Inayagan Jesus din intudtuduwana ta immuydan Hiya, ya inalinay, "Igohgoha' tun tatagu ti tuluy algaw di ni'hinandan ditu'u, at napuh di balunda. Ya adi' pohdon an ipa'anamut dida ta nangamung un'u dida panganon ti ini ya mahinaanganda, at ma'ulawdah nan owondan mumbangngad hi abungda."

³³Ya inalin din intudtuduwanay, "Oo, mu mapulun hitu, at hay panggalan tu'u mah hi ipa'an tu'un dida an den do'olda ahan?"

³⁴Ya inalin Jesus di, "Atnay tinapay hi wan da'yu?"

Ya inaliday, "Un pituy tinapay hi wah tu, ya tuttulun i'itang an ekan."

³⁵Ya pinabun Jesus nan tatagu, ³⁶ya innalna din pitun tinapay ya din ekan ta endenolnan Apo Dios, ya inupe'upengna, ya indatnah din intudtuduwana ta umuyda ipiyapong hinan tatagu. ³⁷At nangandan amin ta nun'abhugda. Ya inamung din intudtuduwana din na'angang, ya pituy bahkit di napnu. ³⁸Ya mid mapto' ya opat di libuy linala'ih nangan an agguy ni'yuyap din binabai ya ung'ungungngan niddum an ne'an.

³⁹Ya unat goh nalpah ya impa'anamut Jesus din tatagu. Ya nunlugan da Jesus hinan bangka ta immuydad Magadan.^s

---

^r15:32-39 Mid mapto' ya na'at hidin 29 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nipaligligatan Jesus. ^s15:39 Hay ohan ngadan ten babluy ya Magdala an hiyah ne babluy hi nalpuwan Mary an iMagdala. Mid mapto' ya wada goh di ohah ngadana an *Dalmanutha* (Mk. 8:10).

**Hay Pumbagan nan Tataguh Pangatan
Jesus hi Umipano'h'a**

(Mk. 8:10-13)

16 Immuy din udumnan Pharisees ya din Sadducees ay Jesus, ya tinapnganda Hiya, at inaliday atonay umipano'h'ah un makulug an indat Apo Dios di haadna. ²Mu aggyuy inabulut Jesus, at inalinan diday, “Gulat ta ma'unug han algaw ta munlattigad daya ya hiyah ne panginnilaanyuh un hi maweeet ya ma'ugaw. ³Ya gulat goh ta nan helhelong ta munlattiga ta mungngongolbot ya hiyah ne panginnilaanyuh un lumomlom. Inilayun mangimmatun hi itudun nan wad daya an hay aat di maphod an algaw ya nappuhin algaw, mu adi ayu pa'immatun hinan ma'ma'at ad ugwan! ⁴Nidugah ahan di anappuhiyun tatagud ugwan ti mid ah pangulugyu! Pohdonyun tigon di ohah pangimmatunan, mu un ohay mipattig ay da'yu an umat hidin nangimmatunan din tataguh penghanah na'at ay Jonah.” At nala"uy hi Jesus ta tinaynana dida.

Hay Ibalinan nan Bino'bo' di Pharisees ya nan Sadducees

(Mk. 8:14-21)

⁵Numbangka da Jesus ya nan intudtuduwana ta binad'angda nan lobong. Ya inaliwan nan intudtuduwana din tinapay an balunda. ⁶Ya inal in Jesus ay diday, “Emayaanyu nan bino'bo' di Pharisees ya nan Sadducees.”

⁷Ya nunhahapit din intudtuduwana, ya way ohaan inaliday, “Mid mapto' ya nan nangaliwan tu'uh nan tinapay di nangalyah umat hina.”

⁸Ya inilan Jesus henen hinahapitda, at inalinan diday, “Goh ta hay nangaliwanyuh din tinapay di hahapitonyu? Kayah an un itang di pangulugyu! ⁹Dan aggyuyu inilay aat di abalina'? Dan inaliwanyu din inat'uh din leman tinapay an inupe'upeng'u ta nidat hinan lemay libun linala'i? Atnay bahkit hi pinnuyuh din na'angang? ¹⁰Ya mid mapto' ya inaliwanyu goh din inat'uh din pitun tinapay an inan din opat di libun linala'i. Atnay bahkit hi pinnuyuh nan na'angang? ¹¹Anaad ta adiyu ma'awatan an bo'on nan tinapay di inali' ay da'yuh nangalya' hi emayaanyu nan bino'bo' di Pharisees ya nan Sadducees?” ¹²At na'awatan mahkay din intudtuduwanay aatna ti bo'on nan tinapay an nabino'bo'an di inal in Jesus hi emayaanda, ti hay ibalinan nen

bino'bo' ya hay itudtudun nan Pharisees ya nan Sadducees di hiyay emayaanda.

Hay Inalin Peter hi Aat Jesus^t

(Mk. 8:27-30; Lk. 9:18-20)

13Unat goh nidatong da Jesus hi ad Caesarea Philippi ya binagana din intudtuduwanan inalinay, “Hay ma'alin nin nan tataguh aat'un Imbaluy di Tagu?”

14Ya tembaldan inaliday, “Nan udumna ya alyonday He"ah John an Mumbonyag, ya din udum goh ya alyonday un He"ah Elijah, ya umat goh hinan udum an alyonday He"ah Jeremiah unu oha'ah nan propetah din penghana.”

15Ya inalin Jesus di, “Oya da'yu mah, hay alyonyuh aat'u?”

16Ya tembal Simon Peter an inalinay, “He"ah Kristu” an nan Imbaluy Apo Dios an adi matmattoy!”

17Ya inalin Jesus ay Peter di, “Mawagahan'a, Simon an imbaluy Jonah, ti nan inalim ya bo'on hay ninomnommu an hay impanomnom Apo Dios an wad abuniyan! 18At alyo' ay he"a an he"ah Peter (an hay ibalinana ya *batu*). Ya he"ay paddungnay pognad hi pangulugan nan tatagun Ha"in an dumalat hinan inalim hi aat'u.” Ya henen pangulugdan Ha"in ya mi'id di abalanan Satanas an mangameh an ta"on un nan atoy. 19Ya idat'un he"a, Peter, di nabagtun haadmun paddungnay tulbu' di Pumpapto'an Apo Dios ad abuniyan, at nan iyadim hitun luta ya iyadin goh Apo Dios ad abuniyan, ya nan iyabulutmu hitun luta ya iyabulut goh Apo Dios ad abuniyan.”^w 20Ya tinugun Jesus nan intudtuduwana ta adida mangupid hi ibaagdah nan tataguh un Hiyah Kristu.

---

^t 16:13-20 Mid mapto' ya na'at hidin 29 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nipaligligatan Jesus.   ^u 16:16 Hay pohdonan ibaga ya *nan Alin Pento' Apo Dios*. Hiyay hapit di iGreece, ya *Messiah* di hapitdah nan hapitdan Hudyu.   ^v 16:18 Nan paddungnay pognad di Himpampun an Tatagun Kristu ya *hi Jesus an nan Alin Pento' Apo Dios ti Hiyay nahnag ay Apo Dios*. Nan adi mangabulut ene ya adida middum hinan Himpampun an Tatagun Kristu.   ^w 16:19 Gapu ta inabulut nan 3,000 an Hudyuh nan Behta an Pentecost an hi Jesus ya nan Alin Pento' Apo Dios at paddungnay tinolbu' Peter nan pantaw di Himpampun an Tatagun Kristu ta humigupda (Ac. 2:14-41). Ya inatna goh hinan iSamaria an mestiso (Ac. 8:14-17) ya hinan Hentil (Ac. 10:1-11:18) ta himmigupda goh. At nagtud mahkay nan Himpampun an Tatagun Kristu.

**Hay Nangibaagan Jesus hi Aat nan
Ipaligligatana ya Atayana^x**

(Mk. 8:31-38; Lk. 9:21-27)

²¹Ente"an Jesus an nangipa'innilah din intutuduwana an mahapul an umuy Hiyad Jerusalem ta holtapona nan do'ol an ligat hi aton nan a'ap'apun di Hudyu ya nan a'ap'apun di papadi, ya nan muntutuduh nan Uldin. Ya mahapul an mapatoy, mu maluh di tuluy algaw at mamahuan.

²²Ya inyohhan Peter hi Jesus, ya inhingalnan inalinay, "Adi ahan umat hina, Apu! Adi mabalin an ma'at ay He"ah ne!"

²³Ya nunligguh hi Jesus, ya inalinan Peter di, "Taynana', Satanas!^y Hay pohdom ya ipawam di mahapul an ato! Heten ninomnommun inalim ya bo'on hi Apo Dios di nalpuwana ti nalpuh nomnom di tagu!"

Hay Aat di Itaguan di Tagu

²⁴Inalin Jesus hinan intutuduwanay, "Pohdon ay han tagun umunud ay Ha"in ya mahapul an adina hunnon di itaguanah tun luta, ya edpolnay punholholtapanan gapuh pangunudanan Ha"in an ta"on un hiyay dumalat hi iyatoyna. ²⁵Nan adi umunud ti adina abuluton di ipaligligatana unu nan apatayana, mu hidin angunuhna ya milahhin ay Apo Dios hi mid pogpogna. Mu nan mipaligligat unu nan mapatoy ti dumalat di pangunudandan Ha"in ya hay umangunuh ya mi'tagun Apo Dios hi mid pogpogna. ²⁶Ta"on un alan di tagun amin di wah tun luta ya mid hulbina damdama ti adi ay kumulug at hay umangunuhna ya milahhin ay Apo Dios hi mid pogpogna. Ti nan tagun milahhin ay Apo Dios hi mid pogpogna ya mid di abalinana. ²⁷Mu mumbangngada' an Imbaluy di Tagu an impabagbagtun Ama an mitnuda' hinan a'anghel'u. Ta hana din nangat hi nappuhi ya hay nappuhi goh di idat'uh lagbuna, ya din nangat hi maphod ya hay maphod goh di idat'uh lagbuna. ²⁸Immannung heten alyo' ti nan udumnan da'yuh tu ya adi ayu matoy ta nangamung unyu tigon di gutud hi Pumpapto'a' an Imbaluy di Tagu."^z

---

^x16:21-23 Mid mapto' ya na'at hidin 29 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nipaligligatan Jesus. ^y16:23 Hay pohdon ten ngadan an Satanas an ibaga ya *buhul*. ^z16:28 Mipa'annung heten verse hinan Mat. 17:1-13.

Hay Numbo'onan Jesus^a

(Mk. 9:2-13; Lk. 9:28-36)

17 Unat goh naluh di onom hi algaw ya immuy hi Jesus hinan ata'nang an duntug. Ya ni'yalionah Peter, ya da Jacob^b ay John an hin'agi ta miyohhada. ²Ya heden wadandah di ya numbo'on di angah Jesus an humili an umat hinan algaw, ya hay lubungna ya ma'appaha' an umat hinan humilin potang. ³Ya himumagga ya wah di da Moses ay Elijah an ni'hapit ay Jesus.

⁴Ya himmapit hi Peter an inalinan Jesus di, “Apu, maphod ta wada tu'uh tu! At pohdom ay ya iyamma' di tuluh allung ta hinohhonyun da Moses ya hi Elijah!”

⁵Ya otog di punhaphapitan Peter ya hin'alina ya wada han humilin bunut, ya nahlig, at nitungul ay dida. Ya waday himmapit hinan bunut an inalinalay, “Hiyah ne Imbaluy'un pohpohdo' ya mangipa'amlong ay Ha'in, at unudonyuy alyona!”

⁶Ya unat goh dengngol din intudtuduwana den himmapit ya ma'atta'otda, ya numpunlu'bubda. ⁷Ya immuy hi Jesus, ya dinapana dida, ya inalinalay, “Adi ayu tuma'ot ta un ayuat tuma'dog!” ⁸Ya unat goh inta'wadda ya anggay hi Jesus hi wah di.

⁹Ya hidin nundadyuanda ya tinugun Jesus didan inalinalay, “Henen tinnigyu ya adiyu iyal'alih nan tatagu ta nangamung unna' mamahuan an Imbaluy di Tagu.”

¹⁰Ya inalinalay din intudtuduwana Hiyay, “Anaad ta nan muntudtuduh Uldin ya alyonday mahhun an mumbangngad hi Elijah ya un umali nan Alin Pento' Apo Dios?”^c

¹¹Ya tembal Jesus an inalinalay, “Immannung an hay mahapul ya mahhun an mumbangngad hi Elijah ta idadaanay ma'ma'at. ¹²Mu imma'ali an aggyu inimmatunan di tatagu, at pinaligligatda hiya. Ya Ha'in an Imbaluy di Tagu ya umat goh an paligatona' ay dida.” ¹³Ya unat goh inalinalay Jesus hene ya inilada mahkay an hi John an Mumbonyag heden inalinalay.

---

^a 17:1-13 Mid mapto' ya na'at hidin 29 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nipaligligatan Jesus. ^b 17:1 Bahaom nan footnote di Mat. 4:21 ta innilaom di aat ten ngadan. ^c 17:10 Manu ay inalinalay ne ti hiyah ne intudun Malachi hi ma'at (Mal. 4:5-6).

Hay Nangipa'adaogan Jesus hinan Mun'oldah

(Mk. 9:14-29; Lk. 9:37-43)

¹⁴Numbangngad da Jesus hinan wadan di tatagu, ya immuy han lala'in Hiya, ya nunhippih inayungana, ya inalinay, ¹⁵“Apu, igohgoham ni' han mun'oldah an imbaluy'u ti nidugah di punholholtapana! Ya gun niga"ab hi apuy, ya gun nitabunno' hi danum! ¹⁶Ya inyuy'u hiyah nan intudtuduwam, mu mid ologdan mangipa'adaog.”

¹⁷Ya inalin Jesus ay diday, “Uya'a ya adi mihamad di pangulugyun tatagu ya nan ugaliyu, ti unna' dan mimiddum ay da'yuh enggana? Ya uya'ah pange'edpola' ay da'yu? Iyaliyuh tu han ung'ungnga!” ¹⁸Ya minandal Jesus din dimunyun neh'op ay hiya, at nala'ah, ya himbumagga ya immadaog din ung'ungnga.

¹⁹Hidin niyohhah Jesus ya immuy nan intudtuduwanan Hiya, ya inaliday, “Goh ta mid ologmin munla'ah hinan dimunyun neh'op hinan mun'oldah an ung'ungnga?”

²⁰Ya tembal Jesus an inalinay, “Manu ay ya un aggyu nihamad di pangulugyu. Nomnomonyuh te, ti ta"on hi un itang di pangulugyun umat hinan a'ongol di oho' an mustard^d ya abalinanyun mangalih nan duntug hi mahlig, at mahlig. ²¹Mu nan umat hinan dimunyu ya mahapul an ilangduanyun munluwalun Apo Dios ya un mabalin an la'ahonyu.”^e

Hay Nangipidwaan Jesus an Nangibaag hi Atayana

(Mk. 9:30-32; Lk. 9:43-45)

²²Hidin nunle'le'dan da Jesus hidid Galilee ya inalinah din intudtuduwanay, “Ha"in an Imbaluy di Tagu ya magadyuh an itudua' ta dapopona' hinan linala'i. ²³At patayona' ay dida, mu maluh di tuluy algaw ya mamahuana'.”

Ya unat goh dengngol din intudtuduwanah ne ya ma'allungdayada.

---

^d17:20 Nan oho' an mustard di pa"it'ittang hinan a'oho'oho' ad Israel (Mat. 13:32). ^e17:21 Heten verse ya mi'id hinan do'ol an nabayag an nali'up an pepel an nitud'an di Hapit Apo Dios.

Hay Pallog di Buwit hinan Timplun Apo Dios^f

²⁴Immuy da Jesus ya nan intudtuduwanad Capernaum. Ya immuy din mun'amung hi buwit hinan Timplun Apo Dios ay Peter, ya inaliday, "Henen muntudtudun da'yu ya unna dan palgan di buwitna an opat di gramos an pihhuh^g nan Timplu, unu adi?"

²⁵Ya tembal Peter an inaliday, "Kan oo an palgana."

Ya unat goh himmigup hi Peter hinan abung an awadan Jesus ya nahhun hi Jesus an himmapit, ya inaliday, "Simon, hay punnomnommuh aat ten alyo'? Undan hay mamallog hinan buwit di a'alih tun luta? Nan tonon' an tagu, unu nan bunag?"

²⁶Ya inalin Peter di, "Hay bunag di mamallog."

Ya inalin Jesus di, "Umat ay mah hina at adi mahapul an bayadan nan tonon' di buwitda, ya paddungnay ditu'uy tonon' hinan Timplun Apo Dios, at adi mahapul an bayadantay buwitta. ²⁷Mu ta'on un umat hinay aatna ya ta mid di alyondan ditu'u ya umuy'ah nan lobong, ya impa'wahmu din bungwitmu. Ya wa ay di ma'nah ekan ya tina'angmuy timidna, at waday pihhuh di. Ya innalmu ta ibayadtah buwitta."

Hay Nabagbagtun Taguh nan Pumpapto'an Apo Dios

(Mk. 9:33-37; Lk. 9:46-48)

18 Hidin wadandah di ya immuy nan intudtuduwan Jesus ay Hiya, ya waday imbagadan Hiyang inaliday, "Hay nabagbagtu nin an taguh nan Pumpapto'an Apo Dios ad abuniyan?"

²Ya inayagan Jesus han ung'ungnga, ya impata'dognah nan hinagangda, ³ya inaliday, "Heteng alyo' ya adiyu al'aliwan, ti hay mahapul ya hukatanyuy nomnomyu ta umat hi nomnom di ung'ungnga, ti adiyu ay ya adi ayu middum hinan Pumpapto'an Apo Dios ad abuniyan. ⁴At nan nabagbagtuh nan Pumpapto'an Apo Dios ad abuniyan ya didanay mangipa'ampah odolda ta mipaddungdan ten ung'ungnga. ⁵Ya nan mamhod hinan umat hitun ung'ungnga ti nan pangunudandan Ha'in ya dida goh di mamhod ay Ha'in."

---

^f17:24-27 Mid mapto' ya na'at hidin 29 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nipaligligatan Jesus. ^g17:24 Unu ma'alih duway drachmas (bahaom nan footnote di Neh. 10:32 ta innilaom di aat ten buwit di Timplu).

Hay Aat di Itudulanyu

(Mk. 9:42-50; Lk. 17:1-4)

⁶Ya inalina goh di, “Gulat ta waday mangitudul hinan umat hitun ung'ungngan mangunud ay Ha'in ya onaynah un meg'od di ongol an batuh bagangna ta mipa'wah hinan baybay ta munlonong, ti nidugdugah di ma'at ay hiya. ⁷Agogohgoh nan tatagun wah tun luta ti mitudutudulda ta omod unda mumbahol! Hitun luta ya gagangayna an mitudulda, mu nidugah di ma'at hinan ahitutudul! ⁸At gulat ta nan ngamay unu hu'iy dumalat hi pumbaholanyu ya onaynah unyu putulan, ya intapalyu. Ti onaynah un maputulan mu ta wadaat di pi'taguanyun Apo Dios ya un henen waday duwan ngamay unu duwan hu'i, mu ad imbelnun awadan di apuy an adi mabmabbay ayan. ⁹Ya umat goh hinan amnawan di matayu ti gulat ta hiyay dumalat hi pumbaholanyu ya onaynah unyu ukiton, ya intapalyu. Ti onaynah un ohay matah ma'angang mu ta wadaat di pi'taguanyun Apo Dios ya un henen waday duwah mata, mu ad imbelnuy ayan.”

Hay Nipa"el an Hay Aat di Na'utaw an Kalnilu

¹⁰Ya inalina goh di, “Tigonyu ta adiyu pahiwon di umat hitun ung'ungnga. Ti halimunan Ama dida, ya waday a'anghel di ung'ungngngan mangihapit ay Amad abuniyan hi aatda. ¹¹Ya umat goh ay Ha'in ti immalia' hitun luta ta way ato' an mamaliw hinan nibataan ay Apo Dios an paddungnay na'utawda.^h

¹²Gulat ta waday lala'in hinggahut di kalniluna ya bimmataan ay di oha ta na'utaw ya hay nomnomonyuh aton nen ad kalnilu? Hay atona ya taynana nan nahiyam ta hiyam hinan duntug ta umuyna anapon din ohan nilahhin. ¹³Ya unat goh inah'upana ya immannung an nidugah di pangiyamlonganan nen kalnilu ya un din nahiyam ta hiyam an aggyu na'utaw. ¹⁴Ya umat hinay aat di ung'ungngnga ti adi pohdon Ama tu'ud abuniyan an ta'on un oha ay dida ya paddungnay ma'utaw.”

Hay Pumbaholan di Ibbayun Da'yu

¹⁵Ya inalina goh di, “Gulat ta waday inat han agiyun da'yuh nappuhi ya maphod un'a umuy, ya inyohham an

---

^h **18:11** Heten verse ya aggyu niddum hinan nabayag an nali'up an pepel an nitud'an di Hapit Apo Dios.

mi'hapit ay hiya ta ipa'innilam di inatnan he"a. Ya abulutona ay an numbahol ay he"a at mipabangngad din maphod an pun'unnudanyun munhin'agi. ¹⁶Mu gulat ta adina abuluton di panugunmu ya ayagam di oha unu duwa ta mumbangngad ayu ta ipidwayun tugunon ta unudonyu din impitudo' Apo Dios hidin penghanan inalinay,

Adya mibaag di bahol nan nangat hi nappuhi
ya mahapul an duwa unu tuluy mangibaag hi aatna
ta ipa'annungdan amin di inatna.ⁱ

¹⁷Ya gulat ta adina goh donglon di panugunyu ya ipa'innilayuy aatnah nan himba'an an a'amungan di kimmulug. Ya gulat ta adina goh donglon di panugun nan mangunud ay Ha"in at okod hiya, ya adiyu piddumon ay da'yu ta ibilangyu hiyah adi umunud unu umat hinan mun'amung hi buwit."

Nan Miyadi ya Miyabulut

¹⁸Ya inalinay, "Hay alyo' ay da'yun amin ya nan iyadiyuh tun luta ya iyadin goh Apo Dios ad abuniyan, ya nan iyabulutuyuh tun luta ya iyabulut goh Apo Dios ad abuniyan."

¹⁹Ya inalin goh Jesus di, "Adya waday ibagayuh badang Amad abuniyan an ta"on hi un ayu dudduwa mu mun'unnudan ayu at idat Amad abuniyan henen ibagayu. ²⁰Ti ta"on hi un dudduwa unu tuttuluy ma'amung an dumalat di pangulugandan Ha"in ya wadaa' an middum ay dida."

Hay Nipa"el an Hay Aat nan Baal an Adi Umaliw hi Bahol

²¹Immuy hi Peter ay Jesus, ya inalinay, "Apu, gulat ta han ibba' ya itugtuganan mangat hi nappuhin ha"in ya bumangngabangngad an mangibaga ta aliwa' di inatnah nappuhi. Mu la'tot akkay ya humigaa', at adi' aliwan, ya atna mah di alyom hi pumbinnangngadana ya un'u ipogpog an mangaliw hinan inatnan ha"in? Undan engganay miyapitu ya un'u adi aliwan?"

²²Ya inalin Jesus di, "Bo'on miyapitu, ti ta"on un mumpapituy napituh umaliana! Mu maphod hi unmu aliwan damdamay atonah nappuhin he"a. ²³Ulgudo' di nipa"el an hay aat di Pumpapto'an Apo Dios ad abuniyan ta hiyah mangituduh aat di pangaliwan. Ti wada han ali

ⁱ 18:16 Deut. 19:15.

an ninomnomna an bayadan nan baalnay utangdan hiya. ²⁴Ya unat goh ente"anan munhengel ya inyuydan hiya han baalnan ohay milyon di pihhuh utangna. ²⁵Ya mi'id ahan abalinanan mamayad, at inalin nan apuna ta mihbutdan hina"ama ta nan hubutdan pihhu ya hiyay pamayadna eden utangna.

²⁶Mu nunhippilih den baalnah inayungan di apuna, ya pimagmagoh ay hiyan inalinay, Hodom ni' ahan, ya adi'a umiyahup, at la'tot ya pinalga' an amin heten utang'u!

²⁷At enehmo'an din apuna hiya, ya inalinay, Aliwa' heten utangmu, at adim nonomnomon, at umanamut'a.

²⁸Ya unat goh nakak din baal ya dinamuna din ibbanan baal an impa'utangana, mu un nin nabongley pihhuh inutangna. Ya hen'olna, ya inalinay, Bayadam din inutangmun ha'in! ²⁹Ya nunhippilih den ibbanan baal an immutang ay hiyah inayungana, ya pimagmagoh an inalinay, Hodom ni' ta adi'a umiyahup, at la'tot ya pinalga' din utang'un he"a! ³⁰Mu agguyna inggohgohan din ibbanan baal, at immuyna impibalud ti gahin ahan unna bayadan din utangna. ³¹Ya unat goh tinnig din ibbadan baal heden na'at at munha'it di punnomnoma ti igohgohandah den nabalud, at immuydah nan alin apuda, ya inulguddan amin di inat din ohan baalna. ³²Ya impa'ayag den ali din baalna, ya inalinan hiyay, Mid hulbim an baal! Inaliwa' di utangmun ha'in ti pimagmagoh'a, ³³at hay maphod ya enehmo'am goh henen impa'utangam an ibbam an baal an umat hinan inat'un he"a! ³⁴At dumalat di bungot nen alin apuna ya impabaludna goh hiya ta engganay unna binayadan an amin din utangna."

³⁵Ya inalin Jesus ay diday, "Umat hinan inat di alih nan nappuhin baalnay aton Amad abuniyan ay da'yun amin hi unyu adi aliwan di aton di i'ibbayuh nappuhi ti mahapul an aliwanyu ta adiyu u'unnungon."

Hay Aat di Hiyan

(Mk. 10:1-12; Lk. 16:18)

19 Unat goh lempah Jesus an inulgud an amin hana ya nakak hinan Provinciad Galilee ta immuy hinan abablubabluy hinan Provinciad Judea an wah nan dammang di Wangwang an Jordan. ²Ya do'olday tataguh nangunud ay Hiya, ya nun'ipa'adaognan amin di way dogohnah di.

³Ya wadaday Pharisees an immuy ay Jesus ta tapnganda Hiya, ya inaliday, “Iyabulut nin di Uldin an nonong ya inhiyan nan lala'iy ahawana an dumalat nan malgom an aton nen babai?”^j

⁴Ya inalin Jesus di, “Dan agguyyu binaha din impitudo' Apo Dios hidin penghanan inalinay,

Din nalmuwan tun luta ya ni'lumun Apo Dios di tagu ta lala'i oha ya babai oha?”^k

⁵Ya impitudo' goh Apo Dios di,

Taynan nan lala'i ommodna ta way atonan mi'yaddum hinan ahawana,

at danen duwa ya paddungnay ma'ohhadah odol.^l

⁶At mun'addum ay danen duwa ya adi duway odol ti paddungnay ohadah odol. At nan nun'addumon Apo Dios ya adi punhiyanon di tagu.”

⁷Ya inalin goh di Pharisees ay Hiyay, “Oo, mu anaad mah ta inyuldin Moses hidin penghana an idat nan lala'ih nan ahawanay pepel an nitud'an di punhiyananda ya unna hiya pakakon?”^m Ya goh ta He" a ya alyom di unda adi munhiyan?”

⁸Ya tembal Jesus an inalinay, “Manu ay inyabulut Moses di pangihyananyuh nan ahawayu ti un ayu ngumhay hi mituduwan. Mu din nunlumuwan Apo Dios hinan tatagu ya adi umat hinay na'at. ⁹Ya hay alyo' ay da'yu ya gulat ta nan lala'in mangihyan hi ahawana an ta'on un aggyu immilugtap nan babai ya ihiyana damdama ta mumbentan at mumbahol ti umilugtap. Ya nan mangahawah nan babain nihiyan ya mumbahol goh ti umilugtap.”

¹⁰Ya inalin di intududuwanan Hiyay, “Adya umat hinay aatna ya naligat hi unudon, at onaynah un mid ah malhin!”

¹¹Ya inalin Jesus di, “Immannung an naligat heten itugun'u, at mid olog di udum an manganud. Mu wa ay ta idat Apo Dios di abalinanda at matugunda, at unudonda. ¹²Adi malhin di udumna ti nitungawda an napa"i tuwaliy bagida, ya nan

---

/ 19:3 Heden timpu ya waday duwan nundengwan muntudtuduh Uldin an da Shammai ay Hillel, ya gunda nunhongngel an dimmalat nan na'awatandah nan Deut. 24:1-4 hi aatna. Ti intudun Shammai an un ohay dalatnah pangihyanan nan lala'ih ahawana, ya henen dalatna ya nan immilugtapana. Mu hi Hillel (60 B.C.-20 A.D.) ya intudunay malgom di dalatna an ta'on un hinan panghoban di ahawanah nan ihdana. Mu impa'innilan Jesus an nepto' nan intudun Shammai (verse 9). ^k 19:4 Gen. 1:27. ^l 19:5 Gen. 2:24. ^m 19:7 Deut. 24:1-4.

udumna goh ya un binahigan di ibbadan tagu. Mu nan udum ya adida malhin ti inyohhaday puntamuandan Apo Dios, at nan tatagun mangabulut eten tugun ya maphod hi unda abuluton.”

Hay Namhodan Jesus hinan Ung'ungungngaⁿ

(Mk. 10:13-16; Lk. 18:15-17)

¹³Waday inyuydah ung'ungungngan Jesus ta way atonan manapah uluda ta iluwaluana dida. Mu inhingal din inutduduwana din tatagun nangiyuy ay dida.

¹⁴Mu inalin Jesus di, “Adiyu ipaway ung'ungungngan umalin Ha”in ti nan tagun middum hinan Pumpapto'an Apo Dios ad abuniyan ya umatdah aat di ung'ungungnga.” ¹⁵At dinapana dida, ya inalinay, “Adaog ayu, at pumhod ayu!”

Ya unat goh nalpah ya tinaynanda dida.

Hay Aat di Adangyan an Tagu^o

(Mk. 10:17-31; Lk. 18:18-30)

¹⁶Wa han ohan algaw ya immuy han lala'in Jesus, ya inalinay, “Apu, hay maphod hi ato' ta mi'tagua' ay Apo Dios hi mid pogpogna?”

¹⁷Ya tembal Jesus an inalinay, “Anaad ta hay maphod di ibagam? Un oha ya anggay di maphod an hi Apo Dios! Mu gapu ta pohdom an innilaon di atom ta mi'tagu'an Apo Dios hi munnonnong ya hay alyo' ya mahapul an unudom nan niyuldin.”

¹⁸Ya inalin din lala'i, “Ngadan nen niyuldin hi unudo'?”

Ya inalin Jesus di, “Adi ayu pumatoy, ya adi ayu umilugtap, ya adi ayu mangakaw, ya adi ayu munlayah, ¹⁹ya e'gonanyuy ommodyu,^p ya nan pamhodyuh odolyu ya umat goh hinay pamhodyuh i'ibbayu.”^q

ⁿ 19:13-15 Mid mapto' ya na'at hidin 30 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nipaligligatan Jesus. ^o 19:16-30 Mid mapto' ya na'at hidin 30 A. D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nipaligligatan Jesus. ^p 19:19 Ex. 20:12-16; Deut. 5:16-20. ^q 19:19 Lev. 19:18.

20Ya tembal din ungan lala'in inalinay, "Inunud'un amin hana nan inalim, at hay udumna mah hi ato?"

21Ya inalin Jesus ay hiyay, "Adya pohdom an na'ahhamad di ugalim at umuy'a ta eka ila'un amin di gina'um ta nan pola'na ya ipiyapongmuh nan nun'awotwot ti hidid abuniyan di umadangyanam. Ya immali'a ta unudona!."

22Ya unat goh dengngol din ungan lala'ih ne ya ma'allungdaya ti adangyan ahan an tagu.^r

23Ya inalin Jesus hinan intudtuduwanay, "Umannung heten alyo' an adi ag'agay adangyan an taguh middum hinan Pumpapto'an Apo Dios ad abuniyan! 24Ya ten alyo' goh ay da'yuy, Nalaklakay humgopan di kamiluh nan Puntalunayan hinan Tantan^s ya un nan pumpa'ampaan nan adangyan ta middumdah nan Pumpapto'an Apo Dios."

25Ya unat goh dengngol din intudtuduwanah ne ya ma'annoh'ada, ya inaliday, "Oot, hay mabaliwan mah?"

26Ya teten'ol Jesus dida, ya inalinay, "Nan adi olog di tagun mangat ya olog Apo Dios ti abalananan amin."

27Ya tembal Peter an inalinay, "Tigom an tinaynanmin amin di logom ta nitnud amin He"a! At hay lagbumi mah hinan inatmi?"

28Ya inalin Jesus ay diday, "Umannung heten alyo' an hi awnih pumhodan tun luta ya Ha"in an Imbaluy di Tagu ya umbuna' hinan trono, at mumpapto'a'. Ya da'yun himpulu ta duwan mangunud ay Ha"in ya mi'yibun ayuh nan trono ta ipapto'yu nan himpulu ta duwan himpampun an nahlagan nan holag Israel. 29Nan tagun taynanay abungna, unu a'agina, unu ommodna, unu imbabaluyana, unu lutana ti Ha"in dumalat hi unudona ya do'do"ol di midat ay hiyah ataguanah tun luta, ya mi'tagun Apo Dios hi mid pogpogna. 30At do'olday miyangunuh, mu awniat onaynan dida ya un din udumnan nahhun."

---

^r 19:22 Inilan Jesus an nan inadangyan ten lala'iy diosna an bo'on hi Apo Dios, at agguyna inunud nan udumnan nitudo' hinan Himpulun Uldin an nibaag hi Ex. 20:3 ya Deut. 5:7. ^s 19:24 Do'ol di mangali an heten Puntalunayan hinan Tantan ya ngadan di it'ittang an pantaw ad Jerusalem, ya hiyay pange'wan nan tatagun maladaw an umanamut hi un nitangob nan ongol an pantaw.

Hay Nipa'el an Hay Aat di Nahhun ya nan Niyangunuh

20 Nun'ulgud hi Jesus, ya inalinay, “Hay pangipaddunga' hinan aat di Pumpapto'an Apo Dios ad abuniyan ya umat hinan galden. Immuy han ad galden hi helhelong ta ayaganay linala'i ta umuyda muntamuh galdena. ²Ya hinahapitda ta hay mabo'lah ohay algaw di idatnan dida, at hennagna dida ta immuyda nuntamuh nan galdena. ³Ya unat goh nahoyang hi alas nuebe' ya immuy heden ad galden hinan pummalkaduan, ya tinnignay linala'in tuma'ta'dog an mid tamuda. ⁴Ya inalinan diday, Umuy ayu muntamuh nan galden'u ta idat'uy mun'olog hi bo'laonyu. ⁵At immuyda nuntamu.

Ya unat goh nuntonga an alas dose ya immuy goh hinan malkadun mun'ayag, ya immat goh hinan noyob an alas tres an immuy nun'ayag. ⁶Ya unat goh na'uy an mapuyaw an alas singko ya immuy goh hi malkadu ta ayaganay linala'in tuma'ta'dog an aggyu nakak. Ya inalinan diday, Anaad ta iyal'algawyun tuma'ta'dog hitun malkadu an adi ayu muntamu?

⁷Ya inaliday, Oo, ti mid mumpabo'la.

Ya inalinay, At umuy ayu mah mi'tamuh nan galden'u.

⁸Ya unat goh munhinag an alas sais ya inalin nan ad galden hinan mun'endog di, Ayagam nan bimmo'la ta idatmuy bino'lada, mu din angunuh an nuntamu di mahhun hi idatam ta engganah din nahhun.

⁹At immuyda din nangete'an nuntamuh napuyaw ay hiya, ya indatana didah bino'ladah ohay algaw. ¹⁰Ya unat goh immatam hidin nahhun an nangete'an nuntamuh din helhelong ya hay ninomnomda ya mid mapto' ya do'do'ol di midat ay dida. Mu nipaddung di nidat hi bino'lada an nan mabo'lah ohay algaw. ¹¹Ya unat goh innalda ya amuyuanda nan mumpabo'la, ¹²ya inaliday, Date ya un na'amtang di nuntamuanda, mu da'mi ya

---

¹20:3 Hete ya olas di Hudyu an usalondah unda humapit hi aat nan mapatal an adi umat hinan olas di iRome (bahaom nan footnote di Jn. 1:39 ta innilaom di aat nan olas di iRome). Hay te'an ten olas ya hinan helhelong hi alas sais, ya hay angunuha ya hinan miyapulu ta duwan olas an alas sais hi mahdom. At *nan miyatun olas* ya alas nuebe hi helhelong (Mat. 20:3; Mk. 15:25), ya *nan miyonom an olas* ya alas dose hi muntonga (Mat. 20:5; 27:45; Mk. 15:33; Lk. 12:44), ya *nan miyahiyam an olas* ya alas tres hi mapuyaw (Mat. 20:5; 27:45; Mk. 15:33-34; Lk. 23:44), ya *nan miyapulu ta han ohan olas* ya alas singko hi mapuyaw (Mat. 20:6), ya *nan miyapulu ta han duwan olas* ya alas sais hinan mahdom (Mat. 20:8).

immanal'algaw amin nuntamu, ya nanaptangan amih ohay algaw, ya anaad ta ni'papaddung di bino'ladan da'mi?

¹³Ya tembal nan ad galden, ya inalinah nan ohan diday, Agi', aggyu da'a binalbaliyan ti hiyah ne din hinahapit tu'un hay mabo'lah ohay algaw di idat'u. ¹⁴At alam nan bino'lam, ya inyanamutmu ti okoda' hi ato' hi un'u pohdon an ipaddung di bino'lan din niyangunuh an nuntamu ay da'yun nahhun. ¹⁵Ha"iin di okod hi ato' hinan pihhu'. Mid mapto' ya umamah'ah nan niyangunuh ti ma'an'aniddata!"

¹⁶Ya inalin Jesus goh di, "Nan miyangunuh ya diday mahhun, ya din nahhun ya diday miyangunuh."

Hay Nangipitluan Jesus an Nangibaag hinan Atayana"

(Mk. 10:32-34; Lk. 18:31-34)

¹⁷Heden nunti'idan da Jesus hi immayandad Jerusalem ya inyohhana din himpulu ta duwan intudtuduwana, ya inalinan diday, ¹⁸"Donglonyuh ten alyo': Hay umataman tu'ud Jerusalem ya Ha"iin an Imbaluy di Tagu ya itudua' ta dapo'pona', at iyuya' hinan a'ap'apun di papadi ya hinan muntudtuduh nan Uldin ta humalyaona' ay dida, at ipapatoya'. ¹⁹Mu hay mahhun ya idawata' hinan Hentil ta ilayalayahana', ya haplahaplatona', ya ilanhaa' hinan krus. Mu nan miyatluh algaw ya mamahuana'."

Hay Aat di Mun'ap'apu ya nan Mumbagtu

(Mk. 10:35-45)

²⁰Immuy ay Jesus din ahawan Zebedee ya din duwan imbabaluy'na an din niniddum ay Jesus, ya nunhippih nen babaih inayungana ta ibaganay badang Jesus. ²¹Ya inalin Jesus ay hiyay, "Hay pohdom hi ato'?"

Ya tembalnan inalinay, "Iyabulutmu ni' an hi awnih pun'ali'am ya mi'yibun di ohah tun duwan imbaluy'uh appit hi agwanmu, ya nan ohah appit hi iggidmu ta mi'pacto'dan He"a."

²²Ya inalin Jesus ay daden linala'iy, "Mid inilayuh aat nen pohdon inayun odowon. Undan hiya dan unyu olog an holtapon nan holtapo' hi pangipaligligatandan Ha"iin?"

Ya inoliday, "Oo, ologmi."

"**20:17-19** Mid mapto' ya na'at hidin 30 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nipaligligatan Jesus.

²³Ya inalin goh Jesus di, “Umannung an mipaligligat ayun umat ay Ha'in!” Mu bo'on Ha'in di mamto' hi umbun hi appit hi agwan'u unu iggid'u ti okod hi Aman munnomnom hi pot'onan mi'yibun ay Ha'in.”

²⁴Ya unat goh dengngol din himpulun intudtuduan Jesus din inalin danen duwan hin'agi ya bimmungotdan dida. ²⁵Ya inayagan Jesus didan amin ta ma'amungda, ya inalinay, “Inilayu an nan a'ap'apun di tataguh tun luta ya mandalonday tatagu, ya hay pohdonday ma'unud ti diday ap'apu. ²⁶Mu adi maphod un hiyah ne atonyu! Ti gulat ta waday mamhod an mun'ap'apu ya ma'ahhapul an hiyay baal di i'ibbana. ²⁷Ya gulat goh ta han mamhod an bumagbagtu ya un nan ibbana ya ma'ahhapul an ibilangnay odolnah tagalan di i'ibbanan ²⁸umat ay Ha'in an Imbaluy di Tagu. Ti bo'on hay ahalimuna' di immalia' hitun luta ti hay panalimuna' hitun tatagu ta mihandia' hinan atayan di do'ol an tataguh baholda ti Ha'in di pallogna.”

Hay Nittigan di Matan nan Nabulaw^w

(Mk. 10:46-52; Lk. 18:35-43)

²⁹Tinaynan da Jesus ad Jericho, ya do'olday tatagun nangunud ay dida. ³⁰Ya hidih nan pingit di kulha ya waday duwan linala'in nabulaw an inum'umbun. Ya unat goh dengngoldan hi Jesus di maluh at nuntu'u'dan inaliday, “He'an Ap'apun David, igoghohan da'mi ni'!”

³¹Ya inhingal din tatagu didan inaliday, “Dindinong ayu!”

Mu inyal'alladan nuntu'u' damdaman inaliday, “Apu, He'an Ap'apun David ya igoghohan da'mi!”

³²Ya inta'dog Jesus, ya inayagana dida, ya inalinay, “Hay pohdonyuh ato' ay da'yu?”

³³Ya inaliday, “Apu, pohdonmin mittig tun matami!”

³⁴Ya inggoghohan Jesus dida, at dinapana nan matada, ya himbumagga ya mittig, at inunudda Hiya.

---

^v 20:23 Ni'ligatdan Jesus ti hi Jacob ya naputulan (Ac. 12:2), ya hi John ya napakak ad Ephesus ta paddungnay nibalud ad Patmos (Rev. 1:9).

^w 20:29-34 Mid mapto' ya na'at hidin 30 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nipaligligatan Jesus.

**Hay Na'at hidin Ma'alih Palma an Dumingguh
din Hopap di Simana Santa^x**

(Mk. 11:1-10; Lk. 19:28-40; Jn. 12:12-19)

21 Wan neheggon da Jesus ad Jerusalem an immatamdad Bethphage^y an ohan babluy an wah nan aluhadhad

^x21:1-11 Na'at hidin Nisan/Abib (March-April) 10, 30 A.D. hinan Gutud di Nipaligligatan Jesus. Ya henen algaw di namto'an nan Huduyuh uyaw an kalniluda ta milahhin hi opat an algaw (Ex. 12:1-6), at paddungnay inalin Jesus hinan tataguh din inayanad Jerusalem di, "Ad ugwan ya pot'ona' ay da'yu ta Ha'in di paddungnay Uyawyu!" ^y21:1 Hay pohdonan ibaga ya *higib hi awadan nan do'ol an ayiw an figs.*

di Duntug an Olibo. Ya hennag Jesus din duwah nan intudtuduwana, ya inalinan diday, ²“Umuy ayuh nan mehnod an higib hinan dammangna, ya heden umatamanyu ya ah'upanyu han dongki an nehebod ya ne'hebod goh han uyaw an imbaluyna. Ya ubadonyuy go'odda, ya inyaliyuh tu. ³Ya wa ay di mangalih, Anaad ta alanyuh ne? ya alyonyuy, Mahapul Apu tu'u! at abulutonon ekakyu.”

⁴Ya hanan inatday nangipa'annung hidin inalin din propetah din penghanan inalinay,

⁵“Alyonyuh nan tatagud Jerusalem di,

Na'uy di aliyu an ma'ma'uyan tagun
muntakay hinan uyaw an imbaluy di dongki.”^z

⁶Ya immuy din intudtuduwana, ya inunudda din inalin Jesus hi atonda. ⁷At inyuydan Jesus din dongki ya din imbaluyna, ya innalday ma'ugtul hi lubangda ta enedpondah bonog din uyaw, ya nuntakay hi Jesus. ⁸Ya impadehdan immuy ad Jerusalem, ya do'olday tatagun nitnud, ya nun'aanday ma'ugtul an lubangda, ya inyannapdah nan owon din uyaw an nuntakayan Jesus. Ya din udumnan tatagu ya innalda goh di tubun di palman umat hi liyug, ya inyannapda goh hinan dalan. Ya manu ay inatday umat hina ya ta pangipattigandan e'gonandah Jesus an alida. ⁹Ya din tatagun nangipangpang'u ya un hi Jesus ya din tatagun nangun'unud ay Hiya ya nundedehhandan nuntu'u' an inaliday,

“Nabagbagtu'an Ap'apun David!

Nabagtu nan Pento' Apo Dios hi Ali tu'u!

Na'abbagbagtuh Apo Dios!”

Ya ta'on nan wad abuniyan ya ipabagbagtu da'a.”

¹⁰Unat goh dimmatongdad Jerusalem ya immogyatda din tatagun numpunhituh di, ya inaliday, “Hay ngadan nen tagu?”

¹¹Ya tembal din do'ol an tatagun nitnud ay Hiyang inaliday, “Hiyah teh Jesus an propetan iNazareth hidid Galilee!”

---

^z21:5 Zech. 9:9.   ^a21:9 Psa. 118:26.

Hay Na'na'at hidin Lunes hidin Hopap di Simana Santa^b

Hay Immayan Jesus hinan Timplun Apo Dios ad Jerusalem

(Mk. 11:15-19; Lk. 19:45-46)^c

12Immuy hi Jesus hinan Timplun Apo Dios,^d ya numpakakna din munla'u ya din ngumina. Ya nuntu"ina din lamehaan din munhukhukat hi pihhun di iRome hinan pihhun di Hudyu ya din umbunan di munla'uh balug. 13Ya inalinan diday, “Hay nitudo' hinan Hapit Apo Dios ya inaliny,

Nan Abung'u ya hiyay punluwaluanyun Ha"i^e.

Ya makulug nan oha goh an nitudo' hidi an inaliny,
Pumbalinonyuh malkadu

ta way pangakawanyuh pihhun di umalin mi'miha!^f

Immannung an hiyah ne inatyu!”

14Ya immuy din nun'abulaw ya din nun'apilay ay Jesus hinan Timplun Apo Dios, ya impa'adaogna dida. 15Ya tinnig din a'ap'apun di papadi ya din udumnan muntudtuduh nan Uldin nan inat Jesus an umipanoh'a, ya dengngolda goh di tim'u'an din ung'ungungngah nan Timplun inaliday, “He"an Ap'apun David ya nabagbagtu'a!” ya bimmungotda. 16Ya inalidan Jesus di, “Goh ta adim ihingal nan ung'ungungnga? Dan adim donglon nan it'u'it'u'da?”

Ya inaliny Jesus di, “Dengngol'uy inalida, mu mahapul an mipa'annung nan impitudo' Apo Dios. Dan agguyyu binaha din nitudo' an inaliny,

Intudtuduwam din ung'ungungnga ya din e'epkola'

ta nahamad di pangipabagtuandan He"a?”^g

17Ya nakak da Jesus ta immuydad Bethany^h ta hidiny immiyananda.

---

^b 21:12-22 Na'at hidin Nisan/Abib 11, 30 A.D. hinan Gutud di Nipaligligatan Jesus. ^c 21:12-17 Adi middum nan Jn. 2:13-17 ete ti hiyah ne inat Jesus hidin nete"aan di nuntamuana, mu hete ya din angunuhna. ^d 21:12 Heten lugal ya nan Gettaw di Hentil (bahaom nan Mk. 11:15 ya nan footnotena). ^e 21:13 Isa. 56:9. ^f 21:13 Jer. 7:11. ^g 21:16 Psa. 8:2. ^h 21:17 Hay pohdonan ibaga ya *higib hi awadan nan aggyu nalum an figs ya dates*.

*Hay Nanomyawan Jesus hinan Ayiw an Fig**(Mk. 11:12-14, 20-26)*

18Unat goh nabiggatⁱ hi numbanggad da Jesus ad Jerusalem ya nahinaan. 19Ya tinnigna han ayiw an fig hinan pingit di kalata, ya immuy an nannig hi bungana, mu mi'id an anggay di tubuna.^j Ya inalinah nan ayiw di, “Adi'a bumungbunga!” Ya himbumagga ya nalyaw.

20Ya unat goh tinnig din intudtuduwanah ne han na'at ya manoh'ada, ya inalidan Jesus di, “Hay na'at enen ayiw ta himbumagga ya nalyaw?”

21Ya tembal Jesus didan inalinay, “Immanung heten alyo' ti wada ay di pangulugyu ta adi ayu goh munduwaduwa at atonyu goh heten inat'uh nan ayiw. Ya bo'on hene ya anggay di abalinanyun aton ti alyonyu ay goh eten duntug di, Mitapalah nan baybay! at ma'at. 22Ti ma'at an amin di ibagayun Apo Dios hi unyu kulugon an abalinana.”

Hay Na'na'at hidin Adwanah din Hopap di Simana Santa^k*Hay Nangibagandah Aat di Haad Jesus**(Mk. 11:27-33; Lk. 20:1-8)*

23Unat goh numbanggad hi Jesus hinan gettaw di Timplun Apo Dios ad Jerusalem ya immuy goh nuntudtudu. Ya heden puntudtuduwana ya immuy ay Hiya din a'ap'apun di padi ya din mumpumpapto' hinan Hudyu, ya inalidan Hiyay, “Dan hay haadmu ta ato'atom hana? Ya hay nangidat hi haadmu?”

24Ya tembal Jesus an inalinay, “Wada goh di ibaga' ay da'yu ta tobalonyu ay ya ibaag'uy nalpuwan di haad'u. 25Hay nangidat hi haad John ta numbonyag? Indat Apo Dios, unu hay tagu?”

ⁱ 21:18 Ta'on un paddungnay intudun Matthew hitu an inidutan Jesus nan ayiw an fig hi *Adwana* mu intudun Mark an inatnah din *Lunes* (Mk. 11:12), at hay nepto' mah ay daten duwa? Do'ol di mangali an hi Mark di nangulgud hinan nahayhaynod an na'na'at hidin hopap di Simana Santa ti hiyah ne aat di atona, at hiyaat un niddum di Lunes ete. Gulat ta makulug at anaad udot ta paddungnay nibahhaw hi Matthew hi algaw? Hay inhihi'al Matthew anuh ituduna ya nan doctrian mangituduh aat Jesus an Alin Pento' Apo Dios, at impa'amanay history ta impabagtunay doctrina. At gapu ta nob'on di temana at nob'on goh di nahayhaynod an na'na'at. ^j 21:19 Bahaom nan footnote di Mk. 11:13 ta innilaom di anaad ta waday tubuna mu mid pay di bungana. ^k 21:23-26:13 Na'at hidin Nisan/Abib 12, 30 A.D. hinan Gutud di Nipaliligatan Jesus.

Ya himmanohongngelda din a'ap'apuh aat di pambalda, ya inaliday, “Hay pambal tu'u nin? Ti gulat ta alyon tu'uy, Hi Apo Dios di nangidat, at alyonay, Anaad mah ta aggyuyu kinulug hi John? ²⁶Ya gulat ta alyon tu'u goh di, Hay taguy nangidat hi haad John, at bumungot nan tatagu, at ini ya waday atondan ditu'u ti alyonday hi John di propeta.”

²⁷At hay nambaldan Jesus, ya inaliday, “Mid inilamih nalpuwan di haad John.”

Ya inalin Jesus ay diday, “Ooat adi' goh ibaag di nalpuwan di haad'un mangamangat hitun ato'ato'.”

Hay Nipa'el hi Aat nan Nunhin'agi

²⁸Inalin Jesus goh hidin a'ap'apuy, “Nomnomonyu adyay aat te han ulgudo'. Ti wada han lala'i, ya duway imbaluynah linala'i goh. Ya immuy hi amadah din pangpangullu, ya inalinan hiyay, Umuy'a muntamuh galden tu'u.

²⁹Ya tembal din pangpangullun inaliday, Adi' pohdon! Mu unat goh nun'innomnom ya immuy nuntamuh nan galden damdama.

³⁰Ya immuy goh hi amadah din netob, ya hennagna goh ta umuy muntamu.

Ya inalin den netob di, Oo ama, umuya' muntamu! Mu aggyu immuy.”

³¹Ya inalin Jesus hinan a'ap'apuy, “Hay inilayun daden duwan imbaluy di nangunud ay amana?”

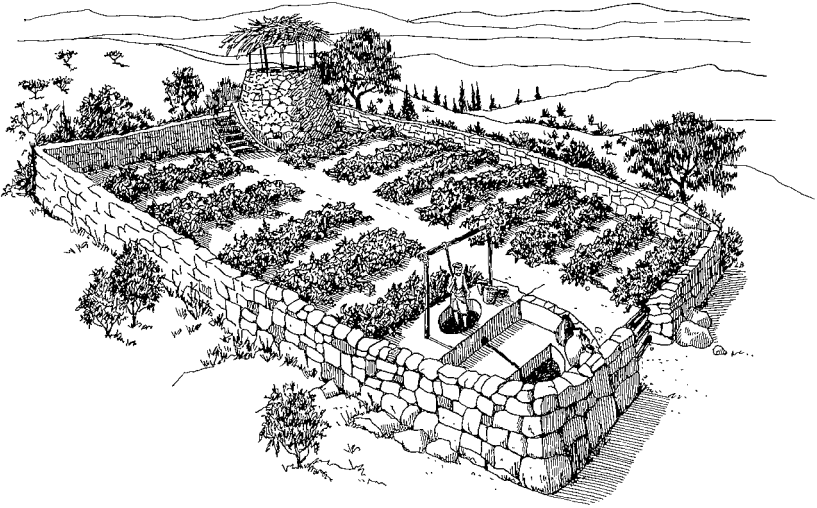
Ya inaliday, “Han pangpangullu.”

Ya inalin goh Jesus ay diday, “Da'yuy umat hinan netob! Nan nun'appuhin tatagan umat hinan mun'amung hi buwit ya nan puta ya diday umat hinan pangpangullu ti hay umangunuh ya inunudda, ti od'odolnada ya un da'yu ti nalaklakadan middum hinan Pumpapto'an Apo Dios. ³²Immannung an intudun John an Mumbonyag di makulug hi unudonyu, mu aggyuyu kinulug. Mu nan umat hinan mun'amung hi buwit ya nan puta ya didaat goh di nangunud. Ya ta'on unyu tinnig mu aggyuyu damdama hinukatan di nomnomyu, at aggyuyu kinulug din intudun John.”

Hay Aat di Nipa'el an Mungalden

(Mk. 12:1-12; Lk. 20:9-18)

³³Inalin goh Jesus di, “Ulgudo' goh di ohah nipa'el. Wada han mungalden an intanomnay greyp hinan lutana, ya inallupnay nunlene'woh. Ya inyammanay maluhung hi pumpoghan hinan

greyp, ya inyammana goh di ata'nang an abung ta waday ihinan di mun'adug. Ya impalia'nah nan udumnan tatagu, ya numbaat hi adagwin babluy. ³⁴Ya unat goh nadatngan di pamugahandan de han impalia'na ya hennagnay himbutna ta umuydah nan numpangipalia'ana ta alanday dagwana. ³⁵Mu Dempap din numpunlia' din himbutna, ya hinuplitday oha, ya pinatoyday oha, ya nundotnaydah batuy oha. ³⁶Ya impidwan nan ad galden an nunhonag goh hi do'do'ol ya un dade han nahhun an nahng. Ya nan numpunlia' ya hiyah de inatda goh an umat hi inatdah din nahhun. ³⁷Ya la'tot ya hennagna han lala'in imbaluynan dida ti alyonay, Olom ya e'gonanda hiya! ³⁸Mu unat goh tinnig nan numpunlia' han imbaluyna ya nunhahapitdan inaliday, Hiyah te mamnoh hitun galden! At umuy tu'u patayon ta bagi tu'uh te han galdena!' ³⁹At dempapda hiya, ya enekakdah nan galden, ya pinatoyda.”

⁴⁰Ya inalin goh Jesus di, “Umali ay nan ad galden ya hay atona nin hinan numpunlia'?”

⁴¹Ya tembaldan inaliday, “Pumpatoyna dane han nun'appuhin linala'i, ya impalia'na goh hinan udumnan tatagun nan mangidat hi dagwana.”

---

¹21:38 Bahaom nan footnote di Mk. 12:7 ta innilaom di aat nan ugalin di Hudyuh un mid di ad luta.

42Ya inalin goh Jesus hinan a'ap'apuy, "Undan agguyyu binaha din impitudo' Apo Dios hidin penghanan inalinay, Nan batun namlinan di mun'ammah abung di hiyay na'alah niyammah pognad di niha'adan di abung.

Ya hi Apu tu'uy nangat ete,
ya mapmaphod di pannigan tu'uh inatna."^m

43Ya inalin goh Jesus hinan a'ap'apuy, "Danen nunlia' ya nan mun'ammah abung ya nan Hudyuy nipa'ilanda. Banggadon Apo Dios nan indatnan da'yu an biyangyun ma'alih tataguna ta ipaboltanah nan tatagun mangunud hinan immandalna. 44An amin di midungpup enen batun namlinanda ya mun'a'ipung di tungalda. Ya gulat goh ta magah henen batu ya mangupung nan tagun epto'ana."ⁿ

45Ya unat goh dengngol din a'ap'apun di papadi ya din Pharisees hana nan inulgud Jesus an nipa"el ya inilada mahkay an diday alyona. 46At penhodan dapopon Hiya, mu timma'otdah din tatagu ti inalin nan tatagun hi Jesus goh di ohan propeta. At nakakda.

Hay Nipa"el an Hay Aat di Gotad di Mun'ahawa

22 Nun'ul'ulgud hi Jesus hinan tatagu, ya hay nipa"el goh di inulgudna. 2Ya inalinay, "Heten ulgudo' ya itudunay aat di Pumpapto'an Apo Dios ad abuniyan. Ti umat hinan ali an malhin han imbaluynan lala'i, at impidadaan nan aliy gotad. 3Ya impa'innilan nan alih den gotad hinan pohdonan ayagan. Ya unat goh nidadaan ya hennagnay baalna ta ayaganda mahkay dida, mu nan na'ayagan ya adida pohdon an me'egtad.

4At hennagna goh di udumnah baalna, ya inalinan diday, Alyonyuh nan inayaga' di, Nidadaan nan do'ol an ma'an ti pinalti' nan manilhig ya nan uyaw an baka, at umali ayun me'egtad ti ten malhin han imbaluy'u! 5Mu adi haghaggungon nan na'ayagan heden inalin nan baal, at innayunayundah de han tamuda ti han oha ya immuy muntamuh nan payawna, ya nan oha ya immuy hinan punla'uana, 6mu nan udum ya dempapda nan baal di ali, ya hinuplitda, ya pinatoyda. 7Ya unat goh dengngol han alih de han inatda ya ma'ama'abbungot, at hennagnay tindaluna ta pinatoyda nan namatoy hidin baalna, ya genhobda nan bablyuda.

^m 21:42 Psa. 118:22-23.   ⁿ 21:44 Isa. 8:14-15.

⁸Ya inayagana goh di udumnah baalna, ya inalinan diday, Nidadaan di kasal hi pangahawaan ten imbaluy'u, mu din nahhun an inayaga' ya adida ahan mabalin an umali ti nappuhida! ⁹At umuy ayuh nan akalakalata ta ayaganyun amin nan ah'upanyuh di. ¹⁰At immuyda nan baalnah nan akalakalata, ya inamungdan amin din tatagun inah'upanda an ta'on hi unda nun'appuhi unu mun'aphod ta inyuyda didah nan kasal. At do'ol ahan di tatagun ni'kasal.

¹¹Ya immuy heden ali ta tigona dida, ya tinnigna han lala'in aggyu nunlubung hi lubung di umuy mi'kasal. ¹²Ya inal in han alin hiyay, Agi', anaad ta aggyu'a nunlubung hi lubung di mi'kasal?°

Mu aggyu tembal den lala'i.

¹³Ya inal in nan alih nan baalnay, Hawidonyuy ngamayna ya hu'ina, ya impa'wahyu hiyah nan way helong an awadan di ahikikila ya ahingengelot di babada.”

¹⁴Ya inal in goh Jesus di, “Do'ol di ma'ayagan, mu manghanday mapili.”

Hay Aat di Buwit an Midat ad Rome

(Mk. 12:13-17; Lk. 20:19-26)

¹⁵Tinaynan din Pharisees hi Jesus ta immuyda hinahapit di ibagadan Jesus ta wada ay di mibahhaw hi pambalna ya hiyay pangidalatandan mummoltan Hiya. ¹⁶At hennagday udumnan intudtuduwanda an Pharisees, ya initnudda goh din udumnah nan Herodians^p ta umuydan Jesus. Ya inalidan Jesus di, “Apu, inilamin nahamad di nomnommu, ya nahamad di puntudtudum hinan Tugun Apo Dios ti ta'on un nan pahiwon di tatagu ya itudum damdama ti bo'on hay taguy nomnomom hi ipadenolmu. ¹⁷Ya wada han ibagamin He"a. Hay punnomnommuh aat nan buwit ti undan ipawan di Uldin tu'un Hudyuy buwit an midat hinan alid Rome, unu adi?”

° **22:12** Gapu ta nun'wotwot an amin di nipallog an na'ayagan hi kasal at mid di maphod hi lubungda, at mid mapto' ya indat nan alin diday nepot' an lubungda ta adida mabainan. Mu gapu ta tinnigna han ohan lala'in aggyu nangabulut hinan adaw an nidat ay hiya at bimmungot ay hiya ti munha'it di punnomnomana. ^p **22:16** Unu Helodyanos. Inabulutda an waday biyang nan Alin hi Herod an mumpapto' ay didan Hudyu ti niddum hi Herod hinan Pumpapto'an nan iRome, mu nan do'ol ay didan Hudyu an umat hinan Pharisees ya aggyuda ahan inabulut hene.

¹⁸Mu inilan Jesus an nappuhiy wah nomnomda, at inalinan diday, “Layahyu! Anaad ta padahonyun mamalbalin Ha"iin?
¹⁹Ipattigyun Ha"iin nan palatan pihhun midat hi buwit!”

Ya impattigda han palatan Hiya.

²⁰Ya inalinan diday, “Ad latlatu ya ad ngadan enen nitudo?”

²¹Ya tembaldan inaliday, “Han alid Rome an hi Caesar.”^q

Ya inalin Jesus ay diday, “Nan bagin Caesar ya idatyun hiya, ya nan bagin Apo Dios ya idatyuh goh ay Hiya.”

²²Unat goh dengngoldah nen nambalna ya manoh'ada, ya tinaynanda Hiya.^r

Hay Aat di Amahuan di Tagu

(Mk. 12:18-27; Lk. 20:27-40)

²³Wada han himpampun an Sadducees di ngadanda, ya diday muntudtudun mangalih un adi mamahuan di tagu. Ya heden algaw di inayan din intudtuduwun di Pharisees ay Jesus ya immuy goh di udumnah nan Sadducees ay Hiya. ²⁴Ya inaliday, “Apu, hay intudun Moses hidin penghana ya gulat ta matoy nan lala'i ta waday ahawana mu mi'id imbaluyda ya mahapul an ahawaon han agin di natoy henen babai ta waday hanat de din natoy.^s ²⁵Ya din hopapna ya waday pitun linala'in hina"agin nunhituh tu. Ya nalhin heden pangpangullu, mu natoy, ya mid ah imbaluyna, at numbentanan din aginan netob ay hiya din babai. ²⁶Mu la'tot ya natoy goh, ya mid imbaluyna. Ya numbentanan goh din miyatlu, ya na'at hete ta nangamung hidin miyapitun udidian. ²⁷Ya la'tot goh ya natoy heden babai. ²⁸Ya heden algaw an amahuan di nun'atoy ya hay ad ahawa mah eden babai ti an amindan pitu ya inahawada hiya?”

²⁹Ya inalin Jesus ay diday, “Nahihinnuh ne han inaliyu ti mi'id inilayuh aat di impitudo' Apo Dios, ya mi'id inilayuh goh hi aat di abalanan Apo Dios. ³⁰Ti hay amahuan di tatagu

---

^q**22:21** Nan pangngelna ya nilatlatuy angah nan Alin hi Tiberius (14-37 A.D.), ya nan pangngelna ya waday nitudo' hinan hapit di iRome an ma'alih Latin an inaliny, *Tiberius Caesar Augustus an imbaluy nan madayaw an hi Augustus*. Ya manu ay impiyamman Tiberius hanan do'ol an palatan pihhu ta way aton nan tataguh alutalutan mumbayad hi buwitdan hiya. ^r**22:22** Manoh'ada ti gulat ta inaliny Jesus an adida idat di buwitda ay Caesar at ipa'innilan nan Herodians heneh nan gobelnadol ta ipapatoy nah Jesus, mu gulat ta inaliny Jesus an mahapul an idatda at ipa'innilan nan Pharisees hinan tatagu an mid di pamhod Jesus hinan Hudyu. Mu aggyu nahuluh Jesus ti nob'on din inalina. ^s**22:24** Deut. 25:5-6.

ya umatdah nan a'anghel ad abuniyan an adida mangahawa.
 31Mu anaad ta adi ayu pa"innilah un mamahuan di tagu? Dan aggyuyu na'awatan din impitudo' Apo Dios an inalinay,

32 Ha"in hi Apo Dios an dayawon da Abraham, ya hi Isaac,
 ya hi Jacob?'

Ya hay itudun te ya Hiyay Dios di matagu an bo'on hay natoy."

33Ya unat goh dengngol din tataguh den inalina ya manoh'adan de han panudtuduna.

Hay Aat di Ma'ahhapul an Uldin

(Mk. 12:28-34)

34Dengngol nan Pharisees an mi'id pambal nan Sadducees ay Jesus, at na'amungda ta hinahapitday atonda. 35Ya waday ohan didan abugadu, ya immuy ay Jesus ta tinapngana Hiya, at inalinan Hiyay, 36"Apu, hay aptan nin an Uldin hi unudon ya un nan udumnan Uldin?"

37Ya tembal Jesus an inalinay,

"Mahapul an pa'appohpohdonyuh" Apuyun hi Apo
 Dios

ya un nan pamhodyuh nan udumnan numbino'ob'on'

38ti heten Uldin ya hiyay ma'ahhapul ya un nan udumnan ma'unud. 39Ya hay miyadwa ya,

Pohdonyuy ibbayun tagu an umat hi pamhodyuh
 odolyu."

40Ya daten duwan Uldin di puun an amin din inyuldin Moses ya nan intudtudun din propetah din penghana."

Hay Aat nan Alin Holag David an Pento' Apo Dios

(Mk. 12:35-37; Lk. 20:41-44)

41Unat goh na'amung din Pharisees ya inalini Jesus ay diday,
 42"Hay inilayuh aat Kristu, ya hay ad holag?"

Ya inaliday, "Henen Alin Pento' Apo Dios an hodon tu'u ya ap'apun David."

43Ya tembal Jesus an inalinay, "Oo, immannung hene, mu intudun nan Na'abuniyanan an Lennaway hapiton David, at hiyanan inalinay Apunah nen Alin Pento' Apo Dios. Ti immannung an inalini David di,

' 22:32 Ex. 3:6. " 22:37 Hene ya hapit di iGreece an *agape* an bo'on *phileo*.

v 22:37 Deut. 6:5. w 22:39 Lev. 19:18.

44 Hi Apo Dios ya inalinah nan Apu' di,
 Umbun'ah appit hi agwan'lu
 ta engganay ameho' an amin nan buhulmu.^x

45 Ya gulat ta alyon David di *Apuna* Hiya at undan mabalin ta
 alyon tu'uy *imbaluy* David Hiya?"

46 Ya mid ah ohan didah nambal hinan inalin Jesus, at nete'an
 den algaw ya mi'id mangitulid an mamagbagan Hiya.

*Hay Nangibagan Jesus hinan Aat di Nuntudtuduh
 nan Uldin ya nan Pharisees*

(Mk. 12:37-40; Lk. 20:45-47)

23 Unat goh nalpah hene ya himmapit hi Jesus hinan
 do'ol an tatagu ya hinan intudtuduwana, ²ya inalinan
 diday, "Nan muntudtuduh nan Uldin ya nan Pharisees di way
 haaddan muntudtuduh din inyuldin Moses hidin penghana. ³At
 hay mahapul ya unudonyun amin din intudtududan da'yu, mu
 adiyu enghon nan pangatda ti adida aton nan itududan da'yu.
⁴Ya do'londay itududah nan uldindah nan tatagu ta ma'ungaldan
 mangunud, mu ta'on un dida ya adida ahan pa'unud, ya wan
 mid homo'dah nan tatagu.

⁵Ya unda hay ipatpattig
 hinan tataguy atonda, ti
 hay atonda ya o'ongolonday
 iyammadah nan uppig an
 ittuwan di nitudo' an Hapit
 Apo Dios an mepngot hi ulu
 ya ngamay ta ma"attig,^y ya
 adukkayonday ngumay di
 magayad an lubungda ta
 ma"attig goh. Ya manu ay
 atondah na ya ta way aton di
 tatagun mangalih nabagtudan
 tatagu. ⁶Ya hay pohdondah
 umbunan ya nan umbunan
 di nabagtun taguh nan way
 gotad ya hinan ma"aphod an
 umbunan hinan himba'an di

^x22:44 Psa. 110:1. ^y23:5 Hay nalpuwan ten ugalin di Hudyu ya nan
 inyuldin Apo Dios hi Ex. 13:9, ya Deut. 6:8, ya Deut. 11:18.

Hudyu. ⁷Ya pohdonda goh hi un e'gonan nan tatagu didah nan pummalkaduan an nido'lan di tatagu, ya pohdonda goh an ngadnan nan tatagu didah Apu.

⁸Mu da'yu ya adi maphod hi un mingadan ay da'yuy Apu ti da'yun amin ya munhina"agi ayu ya un ohay Apuyu. ⁹Ya adi maphod hi un way ngadanonyuh tun lutah amayu, ti un ohay hi Ama tu'un wad abuniyan. ¹⁰Ya adi goh maphod hi mingadan ay da'yuy Apu ti un oha ya anggay hi Apuyun hi Kristu an pento' Apo Dios an mangipapto' hi an amin hi tagu. ¹¹Ya nan tagun mamhod an mun'ap'apu ay da'yu ya mahapul an ibilangnay odolnah baal nan i'ibbana. ¹²Ya nan mumpahiya ya hiyay mipa'ampah awni, mu nan mumpa'ampa ya hiyay mipabagtuh awni.”

Hay Nangihingalan Jesus hinan Pharisees ya hinan Muntudtuduh nan Uldin

(Lk. 11:37-54)

¹³Inalin goh Jesus di, “Mahmo' ayun muntudtuduh nan Uldin ya da'yun Pharisees ti un balbaliy ato'atonyu! Nan itudtuduyuh nan tatagu ya nibahhaw, at nan mangunud enen ituduyu ya adida middum hinan Pumpapto'an Apo Dios ad abuniyan. Ya ta'on un da'yu ya adi ayu goh middum!

¹⁴Mahmo' ayun muntudtuduh nan Uldin ya da'yun Pharisees ti un balbaliy ato'atonyu! Adukkayonyuy luwaluyun Apo Dios ta ay ihunay un ayu maphod, ya wan balbaliyanyu damdama nan binabain umu'utun ta way atonyun mangngal hinan gina'uda. At iyal'allanay amoltaanyu ti dumalat nan pangatyun umat hina!^z

¹⁵Mahmo' ayun muntudtuduh nan Uldin ya da'yun Pharisees ti un balbaliy ato'atonyu! Gun ayu mumbaat hinan adadagwin luta ya hinan baybay an umuy muntudtudu ta wa ay di tinudduwanyuh mangunud hinan intudtuduyu ya unyuat goh mamaon didan umuy ad imbelnu! Ta'on un da'yu ya nidadaan ayu goh, mu namaman dida ti unudonday ituduyu.

¹⁶Mahmo' ayu! Ti umat ayuh nan nabulaw an mangituduh owon di nabulaw! Ti itudtuduyuy, Gulat ta waday itulag nan taguh dih nan Timplun Apo Dios ya ta'on unna adi ipa'annung

---

^z23:14 Heten verse ya mid hinan do'ol an nabayag an nali'up an pepel an nitud'an di Hapit Apo Dios.

at mid baholna. Mu gulat anu ta nan balitu' an wah nan Timplun Apo Dios di pangihapataana ya ma'ahhapul an ipa'annungna nan tulagna, ti adina ay ya mabaholan. ¹⁷Ay ayu ahan nun'abulaw ya mun'anangpah! Hay nabalbalul nin? Nan balitu', unu nan Timplun nihinan nen balitu'? ¹⁸Ya hay ituduyu goh ya alyonyuy, Gulat ta waday itulag nan tagu ta nan pun'onngan ya anggay di pangihapataana, ya ta'on unna adi ipa'annung at mid baholna. Mu gulat ta nan me'nong an wah nan pun'onngan di pangihapataana ya ma'ahhapul di ipa'annungna nan tulagna, ti adi ay ya mabaholan. ¹⁹Nun'abulaw ayu ahan! Hay nabalbalul tuwali? Nan ne'nong, unu nan pun'onngan an nihinan nan me'nong? ²⁰Ya gulat ta nan pun'onngan di pangihapataana nan tagu, mu an amin nan me'nong an wah nan pun'onngan ya middumda damdamah nan pangihapataana. ²¹Ya umat goh hinan Timplun Apo Dios ti gulat ta hiyay pangihapataana nan tagu mu middum goh hi Apo Dios damdamah nan pangihapataana ti heden Timplu ya Abungna. ²²Ya gulat ta ad abuniyan di pangihapataana han tagu ya ihapatanah nan Pumpapto'an Apo Dios ya middum goh hi Apo Dios ti hidiy awadan di trononan mumpapto'.

²³Mahmo' ayun muntudtuduh nan Uldin ya da'yun Pharisees ti un balbaliy ato'atonyu! Ti idatyuy miyamiyapuluh nan inhabalyun mangipapolhat hi ma'an an ma'alih mint, ya dill, ya cumin. Mu naliwanyun aton nan ma'ahhapul an atonyun itudun di Uldin an hay atonyun munhumalyah nahamad ti adiyu hom'on di ibbayu, at hay adiyu punlayahan? Hiyah te Uldin hi ma'ahhapul hi unudonyu, mu maphod goh hi unyu adi inganuy di udum an tamuyu. ²⁴Nun'abulaw ayu ahan an mangituduh owon di tatagu! Ti nan Uldin an ma'ahhapul ya din'ugyu ta nan adi ma'ahhapul an Uldin di hinaggungyu an paddungnay umat hinan langaw an wadah nan inumonyu ti hiyay gunyu anon,^a mu adiyu haghaggungon nan kamilu^b ya ininumyu!

²⁵Mahmo' ayun muntudtuduh nan Uldin ya da'yun Pharisees ti un balbaliy ato'atonyu! Hay aatyuy ya umat ayuh nan howo' an pun'inumanyu ti ulahanyu nan mattig, mu adiyu ulahan di bunolna,

---

^a **23:24** Nan Pharisees ya ihamhamaddan mannig hi inumonda ta innilaondah un way langaw hidi, ya manu ay atonday umat hina ti hiyah ne pa'it'ittang an insecto an mapaniaw hi mihda (Lev. 11:20). ^b **23:24** Paniaw goh nan kamiluh mihda (Lev. 11:4).

at numbino'ob'on di galut hi wah di an umat hinan pangakawanyu ya nan ana'ekkotanyu. ²⁶Nun'abulaw ayun Pharisees! Hay mahapulyu ya ulahanyuy bunol di howo'yu, at mi'yulah goh di luwal!

²⁷Mahmo' ayun muntudtuduh nan Uldin ya da'yun Pharisees ti un balbaliy ato'atonyu! Hay aaty goh ya umat ayuh nan batun lubu' an hay mattig ya maphod an mumpaha' ti napentolan,^c mu hay bunolna ya nappuhi ti waday tunggal ya nan napitay an lamoh di tagu! ²⁸Hiyah ne umatanyu goh ti hay ipattigyuh nan tatagu ya maphod, mu layah ya nan numbino'ob'on an bahol di wah nomnomyu.

²⁹Mahmo' ayun muntudtuduh nan Uldin ya da'yun Pharisees ti un balbaliy ato'atonyu! Iyammayuy ma'aphod hi lubu' di propeta, ya inal'altianyuy lubu' di udumnan tatagun nahamad di ugalida, ³⁰ya inaliyuy, Gulat ta ni'tagu amih din atagun din o'ommodmih penghana at aggyu ami niddum ay didah din ina'inatdan namatoy hinan propeta! ³¹Mu henen inaliyuy panginnilaan hi un din o'ommodityuy namatoy ay didan propeta! ³²At itagayu ta inayunyu din ina'inat din o'ommodityuh din penghana ta mi'id ma'angang hi propeta! ³³Umat ayuh ha'u'u ya nan ap'apun di ha'u'u! Hay atonyu mah an mabaliwan hinan amoltaanyuh ad imbelnu? ³⁴Hay alyo' ay da'yu ya ten honogo' ay da'yuy udumnan propeta, ya nan nanginnilan tagu, ya nan muntudtudun da'yu. Mu hay atonyun dida ya patayonyuy udumna, ya ilanhayuy udumnah nan krus, ya punhuplityuy udumnah nan himba'an di Hudyu, ya nan udumna ya ipa'anapyu didah nan aya'ayandan babluy ta paligatonyu dida. ³⁵At hiyah ne dumalat ya da'yuy mamoltah nan nun'atayan din tatagun nun'ahamad di ugalidah tun alutaluta an nete'ah nan maphod an tagun hi Abel ta nangamung ay Zechariah an imbaluy Berakiah an din pinatoydah din numbattanan di pun'onngan ya din Timplu.^d ³⁶At immanung heten alyo' ay da'yu ti da'yun tatagud ugwan di manoltap hinan moltan din o'ommodityuh penghana!"

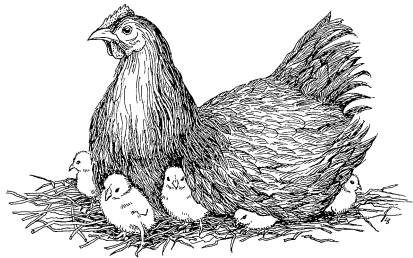
---

^c 23:27 Gapu ta hay alyon di Uldin ya wa adyay mange'wah nan way lubu' ya mumbalin hi aggyu naleneh hi pituy algaw (Num. 19:16) at numpentolan nan Hudyu nan lubu'dah mumpaha' ta ma'attig, ya namamah nan mahdom.

^d 23:35 Nitudo' di aat nan napatayan Abel hinan Gen. 4:8, ya nitudo' di aat nan napatayan Zechariah hinan II Chron. 24:20-22. Hinan nahayhaynod an liblun di Hudyuh nan Old Testamentda ya nahhun nan Genesis, ya niyangunuh nan II Chronicles (an bo'on nan Liblu an Malachi an umat hinan Old Testament tu'ud ugwan). At imbaag Jesus nan historyn di nangipaligligatandah din propetah din nahhun ta engganah din angunuhna.

Hay Namhodan Jesus hinan Tatagud Jerusalem

³⁷Ya inalina goh di, “Da'yun o'ommod ya i'ibbah tud Jerusalem ya pinatopatoyyu din propeta, ya nunggayangyuh batu din hennag Apo Dios ay da'yu. Uya'an intugtuga' an nangiddum ay da'yu an umat hi ubuan an obobanay imbabaluyuna, mu agguya' inabulut! ³⁸At inganuy Apo Dios tun babluyyu! ³⁹Ya umannung heten alyo' ti adia' tigtiggon ay da'yu ta nangamung un madatngan nan algaw an pangalyanyuh, Mapmaphod di umalian ten Alin Pento' Apo Dios!”

Hay Nangibaagan Jesus hi Apa"ian nan Timplun Apo Dios ad Jerusalem

(Mk. 13:1-2; Lk. 21:7)

24 Unat goh wan makak da Jesus hinan Timplun Apo Dios ad Jerusalem ya immuy din intudtuduwanan Hiya ti penhodan ipattig ay Hiya nan a'abung an numbino'ob'on an niddum hinan Timplu. ²Ya inalini Jesus ay diday, “Tigonyu hatu tun a'abung. Umannung an udum di algaw at an amin tun tigonyu ya mun'apa"i, at mi'id ah ohah batuh adi magah.”^e

Hay Punligatan di Tataguh Awni

(Mk. 13:3-13; Lk. 17:20-37; 21:7-14)

³Nunti'id da Jesus hinan Duntug an Olibo, ya inumbun hi Jesus. Ya immuy din intudtuduwanan Hiya ta unda anggay, ya inalidan Hiyay, “Anuud nin di apa"ian den Timplun Apo Dios, ya hay panginnilaan hi gutud di pumbangngadam ya hay poggog tun ma'ama'at ad ugwan?”

⁴Ya inalini Jesus ay diday, “Emay'anyu ta adi ayu mabalbaliyan hinan malgom an tagu. ⁵Ti awniat do'ol di mangalih un dida Ha"i an hi Kristu, at balbaliyanday do'ol hi tatagu. ⁶Ya

^e24:2 Nipa'annung hidin 70 A.D. hidin nama"ian General Titus ad Jerusalem.

donglonyun waday gubat ya nan punhahapitandah atondan mungugubat, mu adi ayu numanomnom ene ti mahapul an ma'at hana, mu bo'on hiyay apogpogan tun luta. ⁷Ti nan ohan himpangili ya didaan nungugubatda, ya nan ohan himpamabluy ya didaan nungugubatda goh, ya waday babatel, ya umalyo'alyog hinan numbino'ob'on an babluy. ⁸Hiyah ne ete'an di ligat.

⁹Ya henen a'atan hana ya dapopon da'yu, ya ipaligligat da'yu, ya patayon goh da'yu. Ya an amin di tataguh tun luta ya boholon da'yu ti Ha'in dumat. ¹⁰Ya henen gutud ya do'olday mangipogpog an mangunud ay Ha'in, ya way ohaan idiklamunay ibbana, ya way ohaan bohologna goh di ibbana. ¹¹Ya do'olday mangalih un diday propetan Apo Dios ta balbaliyanday do'ol hi tatagu. ¹²Ya mun'itolman hinan tatagu nan nun'appuhin ugali, at mabaury pamhod di do'ol an mangunud ay Ha'in hinan i'ibbada. ¹³Mu nan mange'edpol an manginaynayun hi pangulugda ta nangamung di angunuhna ya diday mabaliwan. ¹⁴Ya heten Maphod an Ulgud an ulgudo' an hay aat di Pumpapto'an Apo Dios ya ma'ulgud an amin hinan alutaluta ta donglondan amin. Ya unat goh malpah hana ya hiyah de mahkay di apogpogan tun luta.”

Hay Aat di Umipapuhih Wadan Apo Dios

(Ezek. 39:17-20; Mk. 13:14-23; Lk. 21:20-24; Nipa. 19:21)

¹⁵Ya intuluyna goh an inalinay, “At wa ay ta tigonyuh nan way Timplu han tuma'ta'dog an nidugah an umipabain at inilayun hiyay mamuhih nan Timplun Apo Dios an din intudo' nan propetan hi Daniel.^f At da'yun mamahan te ya pohdo' an innilaonyuy aatna! ¹⁶Unat goh ma'at hana ya nan wad Judea ya mahapul an mumpangalayawda ta umuydah nan duntug. ¹⁷Ya nan tatagun wah nan balkon di abungda ya mahapul an adida humgop hi abung an mangngal hi gina'uda ti nonong ya unda lumayaw. ¹⁸Ya umat goh hinan wah payawda an adida umeet

---

^f24:15 Dan. 9:27; 11:31; 12:11. Hay inat Antiochus Epiphanes IV (175-164 B.C.) hidin 168 B.C. ya impiha'adnay pun'onngan ay Zeus Olympius hinan Timplun Apo Dios ad Jerusalem. Ya henen inatna ya intudun Jesus an ipa'elna nan duwa goh an aggy na'at hidin amatagan Jesus: (1) nan apa'ian ad Jerusalem an na'at hidin 70 A.D., ya (2) nan aton AntiKristuh nan Punligatan di Tatagun mangiha'ad hi bulul hinan Timplun Apo Dios ad Jerusalem, ya alyon di udum an henen bulul ya hiya tuwali.

an mangngal hi gina'uda an umat hi jacketda ti nonong ya unda lumayaw. ¹⁹Hede han a'atana ya mahmo'day binabaih mumpunhabi ya nan mumpumpa'inum! ²⁰At munluwalu ayun Apo Dios ta hay epto'an di pumpangalayawanyu ya bo'on ni' hay lawang^g unu nan Habadu^h an pumpaniawanyun mangat hi logom! ²¹Ti hede han a'atana ya nidugah di ligat ya un din ligat hi nete"ah din nalmuwan tun luta ta nangamung ad ugwan. Ya ta"on hi udum di algaw ya mi'id umat hinah na'alligat. ²²Ya gulat ta agguy ninonomnom Apo Dios an honton nan algaw an aatan hana at mid ah melwang hinan tatagu. Mu dumalat nan homo'nah nan pento'nan tataguna ya hennotnay algaw an punligligatanda.

²³Ya heden a'atana ya gulat ta waday mangalih, Ihnah tuy Alin Pento' Apo Dios! unu alyonday, Wah dih Kristu! ya adiyu kulugon. ²⁴Ti wadaday bumalbalin alyonday diday Alin Pento' Apo Dios, ya nan udumna goh ya alyonday propetada. Ya abalinandan mangat hi umipanoh'a ta way atondan mangipattig an nunheglay abalinanda ta hiyay pamalbalidah nan tatagu. Ya ta"on nan tagun pento' Apo Dios hi taguna ya balbaliyanda goh hi unda abalinan. ²⁵At nomnomonyu ahan ti te an imbaag'un amin hi mahhun ya un ma'at.

²⁶Ya gulat ta way mangalih, Numbangngad hi Kristun wah dih nan mapulun! ya adiyu umuy tigon. Ya gulat ta alyonda goh di, Wah tun nipo"oy! ya adiyu goh kulugon. ²⁷Ti Ha"in an Imbaluy di Tagu ya hay aat di pumbangngada' ya umat hinan ilat an himbumagga ya mumbenang hi bumuhu'an di algaw ta nangamung di alimuhana.

²⁸Ya hay awadan di odol nan natoy ya hiyay a'amungan di bannug.”

Hay Aat di Pumbangngadan nan Imbaluy di Tagu

(Mk. 13:24-27; Lk. 21:25-28)

²⁹Ya intuluyna goh an inalinay, “Wa ay ta malpah hana nan ligat an inali'

ya homelong nan algaw,

ya homelong goh nan bulan, at adi dumilag.

---

^g24:20 Bahaom nan footnote di Mk. 13:18 ta innilaom di aat nan lawang ad Israel. ^h24:20 Intudun nan Pharisees an un 1.2 an kilomitluy mabalin hi pundaldallanan nan Hudyuh nan algaw an Habadu.

Ya nan bibittuan ya ayda duhduhnug an mun'agah,
ya an amin di dumilag an wad daya ya mid potō' di
dalanonda.ⁱ

³⁰Ya unat goh ma'at hana ya waday pangimmatunan ad
dayah gutud di pumbangngada' an Imbaluy di Tagu. Ya an
amin nan tataguh tun alutaluta ya lumugwadah pannigandan
Ha"in an Imbaluy di Tagu na'uya' an midduma' hinan bunut,
ya nidugah di abalina' ti na'abbagbagtua'. ³¹Ya waday ongol an
mun'alumium an talampet, ya honogo' di a'anghel'uh tun luta
ta nangamung di pingitna, ya amungondan amin di tatagun
pento"uh tagu' an wah tun alutaluta."

Hay Nipa"el an Hay Aat di Ayiw an Fig

(Mk. 13:28-31; Lk. 21:29-33)

³²Ya intuluy Jesus goh an inalinay, "Innilaonyuy itudun
nan ayiw an fig. Ti unat goh bumallu nan tubuna ya hiyay
panginnilaan hi un na'uy an tumiyalgaw. ³³Ya umat goh hinay
aat di pumbangngada', ti wa ay ta ma'at hana nan inali' ya
hiyah ne panginnilaan hi gutudnah pumbangngada' hitun luta.
³⁴At adiyu al'alliwan hete ti waday udumnah nan tatagud
ugwan an adida matoy ta nangamung ma'at hanan amin nan
inali'. ³⁵Ya ma'ubah tun luta ya ad daya, mu nan Hapit'u ya adi
ma'ma"ubah."

Hay Adi A'innilaan di Pumbangngadan Jesus

(Mk. 13:32-37; Lk. 17:20-37)

³⁶Ya inalin goh Jesus di, "Mid manginnilah nan algaw ya
nan olas an a'atan hana an ta'on nan a'anghel ad abuniyan ya
Ha"in goh an Imbaluy Apo Dios, ti anggay hi Amah nanginnila.
³⁷At hay pumbangngada' an Imbaluy di Tagu ya umat hidin
na'na'at hi atagun Noah. ³⁸Ti hidin agguy nalbongan tun
luta ya nanganangan nan tatagu, ya imminu'inumda, ya
numpun'ah'ahawada ta nangamung nadatngan heden algaw an
himmigupan da Noah hinan pupul, ³⁹ya agguyda ahan inilah
un way umat hinah ma'at ta engganah un himbumagga ya
nalbong tun luta, at nun'iyandna din tatagu.^j At umat goh
hinay ma'at hi unna' mumbangngad. ⁴⁰Ti gulat ta waday duwan
linala'in muntamuh nan payaw ya ma'alay oha, ya mataynan

ⁱ24:29 Isa. 13:10; 34:4. ^j24:39 Gen. 6:1-9:19.

di oha. ⁴¹Ya waday duwan binabain mun'ahhud an mumbayu ya ma'ala goh di oha, ya mataynan di oha. ⁴²At elanyuat ti mi'id inilayuh algaw ya olas hi pumbangngada' an hi apuyu. ⁴³At adiyu al'alliwan hete an gulatna ta inilan han ad abung di gutudnah umalian di mangakaw at tumu'al ta iyadugnay abungna ta mid aton nan mangakaw an humgup. ⁴⁴Ya umat goh hinay umalia' an adiyu amtan, at mahapul di umat ayuh nan ad abung an midadaan.”

*Hay Nipa"el hi Aat di Un'unnud an Baal
ya nan Adi Manggol an Baal*

⁴⁵Inulgud Jesus di oha goh an nipa"el an inalinay, “Ulgudo' di aat di un'unnud ya nan nanginnilan tagala. Nan umat hinan tagala ya hiyay pento' han apunah mangipapto' hinan i'ibbanan tagalah nan abungna ta hiyay mangipiyapong hi onondah nan gutudnah pangananda. At numbaat han apuda. ⁴⁶Ya gulat ta un'unnud henen tagalan pento'na at mipadenol ahan hi pumbangngadan nan apuna ti ah'upana hiyan tumamutamu! ⁴⁷Ya umannung ahan hete han alyo' ti idat han apunay nabagtuh haadna ta hiyay manalimun an amin hinan gina'una. ⁴⁸Mu gulat ta nappuhiy nomnom nan tagala ti alyonay, Ahup di pumbangngadan di apumi! ⁴⁹at punhuplitnay i'ibbanan tagala, ya umuy me"ame"an ya ni'ynu'inum hinan mabubutong. ⁵⁰Ya wada han algaw an adina amtan ya numbangngad han apuna, ⁵¹ya moltaona hiyah ongol, at middum hinan ahilalayah an tatagu ta mi'moltan dida an hidiy awadan di ahikikila ya ahingengelot di babada.”

Hay Nipa"el an Hay Aat di Himpulun Binabai

25 Innayun goh Jesus an nun'ulgud an inalinay, “Hay aat di Pumpapto'an Apo Dios ad abuniyan ya umat eten ulgudo': Wada han himpulun babalahang an innalday dilagda ta umuydan mi'hood hinan lala'in mungkasal. ²Ya nanomnoman nan lema, mu nan lema ya manangpahda ³ti nan leman manangpah ya aggyuda inta'in di pangdumdah pitulyu, ⁴mu nan leman nanomnoman ya nunta'indah pangdumda. ⁵Ya heden lala'in mungkasal ya nataktak, at munyungyungot danen binabain mamannod ay hiya, at nolo'da.

⁶Ya hidin limmabi ya waday nuntu'u' an invaliday, Na'uy nan lala'in mungkasal! At umali ayu ta damuwon tu'u hiya!

⁷Ya bimmangon danen himpulun babalahang, ya impaphodday dilagda. ⁸Ya inalin din leman manangpah hidin lema goh an binabain nanomnoman di, Idatan da'mi ni' ahan hi udumnah nan pitulyuyu ti gadya an madop tun dilagmi!

⁹Ya inalin din nanomnoman an binabaiy, Adimi ahan idat ti natpong tun dilagmi! At umuy ayu luma'uh nan tendaan!

¹⁰At immuy din manangpah an binabain ngimminah pitulyuda. Mu unat goh nakakda ya dimmatong din lala'in mungkasal at din leman binabain nidadaan ya nitnuddan hiya ta ne'ehgopdah nan abung an pungkasalana. Ya intangobday pantaw.

¹¹Ya palpaliwan ya dimmatong din leman binabain manangpah, mu nitangob din pantaw, at nuntu'u'dan inaliday, Apu, pahigupon da'mi ni'!

¹²Ya tembal din lala'in mungkasal an inalinay, Mid inila' ay da'yu, at adi' ibughul nan pantaw!"

¹³Ya inalin goh Jesus di, "Elanyuat ti mid inilayuh gutud di pumbangada!"

Hay Nipa"el an Hay Aat di Tulun Tagala

¹⁴Innayun goh Jesus an nangulud hi nipa"el an inalinay, "Nan aat di Pumpapto'an Apo Dios ad abuniyan ya umat hinan lala'in mangidadaan hi pumbaatanah nan adagwin babluy. At inayagana nan tulun tagalana, ya ene'kodnan diday gina'una. ¹⁵Ya hay indatnan dida ya hay miyunnudan hinan abalinandan hinohha. At nan oha ya indatnay lemay libuh pihhu, ya nan oha goh ya indatnay duway libuh pihhu, ya nan miyatlun tagala ya indatnay hinlibuh pihhu. Ya nakak an numbaat. ¹⁶Ya nan tagalan nidatan di lemay libun pihhu ya nunnaudonan immuy ingkumildu, ya nuntakap heden lemay libu ta nunhimpuluy libu. ¹⁷Ya immat goh eden tagalan nidatan hi duway libu ti nuntakap goh heden duway libu ta nun'opat hi libu. ¹⁸Mu din tagalan nidatan hi hinlibu ya immuyna inlibu' ta impo"oynah de han pihhun di apuna.

¹⁹Ya unat goh nadnoy ya numbangngad din apuda, ya inayagana dida ta uyaponday intu'un den pihhun indatnan dida. ²⁰Ya himmigup din tagalan nidatan hi lemay libuh pihhu, ya indatnah den himpuluy libun pihhu, ya inalinah din apunay, Apu, indatmun ha'in di lemay libuh pihhu, at te an ingkumildu' ta nuntakap hi lemay libu goh.

21Ya inalin din apunan hiyay, Ma'aphod henen inatmu! He"ay maphod ya un'unnud an tagala! Mahmahlu'an nangikumildun te han itang an pihhu, at ipabagtu' di haadmu ta he"ay nangamung hi do'do'ol an gina'u'. At ma'a ta me'ehgop'an Ha"in ta mi'yamlong'ah nan wada'!

22Ya himmigup goh heden tagalan nidatan din duway libuh pihhu, ya inalina goh hinan apunay, Apu, indatmun ha"in di duway libuh pihhu, at te an ingkumildu' ta nuntakap hi duway libu goh.

23Ya inalin din apunan hiyay, Ma'aphod henen inatmu! He"ay maphod ya un'unnud an tagala! Mahmahlu'an nangikumildun te han itang an pihhu, at ipabagtu' di haadmu ta he"ay nangamung hi do'do'ol an gina'u'. At ma'a ta me'ehgop'an Ha"in ta mi'yamlong'ah nan wada'!

24Ya himmigup goh heden tagalan nidatan din hinlibun pihhu, ya inalinah nan apunay, Apu, inila' an mahmahingal'an tagu ti nunhulbiam din udumnan taguh nan tinamuanda, at hay tamun di taguy immadangyanam. 25At timma'ota' ay he"a ti ini ya mibahhaw di ato' enen pihhum, at immuy'u inlubu'. At tayay pihhum an mi'id di na'utaw.

26Ya inalin de han apunan hiyay, Nappuhi'a an tagala ti mahmahiga'a! Hay nanginnilaam hi un'u nunhulbian di udumnan tagu ta hiyay immadangyana'? 27Inilam ay hene ya anaad ta agguymu inyuy henen pihhuh nan bangko ta hay pumbangngada' ya waday takapna?

28Ya inalin din apudah din udumnan tagalanay, Alanyuh nen hinlibun pihhun imbangngad ten nappuhin tagala', ya indatyun ne han tagala' an nangikumilduh din pihhu' ta himmimpuluy libu.

29Ya inalina goh di, Nan tagun mangipapto' hinan wadan hiya ya ma'udman ta dumo'ol, mu nan tagun adi mangipapto' hinan wan hiya ya ta'on un ah itang ya mami'id ay hiya. 30At dapoponyuh te han mi'id hulbinan tagala', ya intapalyuh nan hehellong hi awadan di ahikikiyol ya ahingengelot di babada."

Hay Punhumalyaan Jesus hinan Tataguh din Pumbangngadana

31Inalin goh Jesus di, "Ha"in an Imbaluy di Tagu ya wa adya ta mumbangngada' hitun luta an mun'ali ya mitnuddan amin nan a'anghel an wad abuniyan, ya umbuna' hinan tronon di mumpapto'. 32Ya an amin di tataguh tun alutaluta

ya ma'amungda ta hagangona'. Ya godwo' dida an umat hinan aton di mumpahtul hinan kalnilu ya nan gandeng an godwona goh dida ³³ti nan umat hi kalnilu ya diday mihinah appit hi agwan'u, ya nan umat hinan gandeng ya diday mihinah appit hi iggid'u. ³⁴Ya Ha'in an ali ya alyo' hinan tatagun wah appit hi agwan'uy, Umali ayun tatagun winagahan Ama ta mihina ayuh nan midat an banohyu an nan iddumanyuh nan Pumpapto'an Apo Dios ay da'yu an indadaanah din nete'an di nalmuwan tun luta. ³⁵Ti hidin nunhinaanga' ya indatyuy inan'u, ya hidin na'uwawa' ya indatyuy ininum'u, ya hidin numpamangilia' hinan babluyyu ya impahi'uma' hi abungyu, ³⁶ya hidin mid lubung'u ya linubungana', ya hidin nundogha' ya hinalimunana', ya hidin nibaluda' ya immali ayun nannig ay Ha'in.

³⁷Ya hana nan tatagun ibilang Apo Dios hi nahamad ya inaliday, Apu, anuud di nunhinaangam hi nangidatanmih inanmu, ya hay na'uwawam hi nangidatanmih ininummu, ³⁸ya hay numpamangiliam hinan babluyumi ya impahi'um da'a, ya hay ami'idan di lubungmu ya linubungan da'a, ³⁹ya hay nundogham ya hay nibaludam hi immalianmin nannig ay He'a?

⁴⁰Ya Ha'in an ali ya tobalo' an alyo' di, Immannung an din namadanganyuh din i'ibba' an ta'on hi unda na'ampan tagu ya paddungnay Ha'in di binadanganyu!

⁴¹Ya alyo' goh hinan tatagun wah appit di iggid'uy, Da'yun inidutan Apo Dios ya makak ayun Ha'in ta umuy ayuh nan awadan di apuy an adi mabmabba an nidadaan hi ihinan Satanas ya nan i'ibbanan dimunyu. ⁴²Ti hidin nunhinaanga' ya aggyuyu indat di inan'u, ya hidin na'uwawa' ya aggyuyu indat di ininum'u, ⁴³ya hidin numpamangilia' hinan babluyyu ya aggyua' impahi'um hi abungyu, ya hidin mid lubung'u ya aggyua' indatan hi lubung, ya hidin nundogha' ya din nibaluda' ya aggyua' hinalimun.

⁴⁴Ya tobalondan alyonday, Apu, anuud nin di nanniganmin He'ah nunhinaangam ya na'uwawam, ya hay numpamangiliam ya ami'idan di lubungmu, ya hay nundogham ya nibaludam ya aggyumi He'a binadangan?

⁴⁵Ya Ha'in an ali ya tobalo' an alyo' di, Immannung an din aggyuyu namadangan hidin tagun umat hituh tun inali' ya paddungnay Ha'in di aggyuyu binadangan.

⁴⁶At mapakak hana ta umuydad imbelnun ilahhinandan Apo Dios hi mid pogpogna, mu nan tatagun ibilang Apo

Dios hi nahamad ya umuydah nan pi'taguandan Apo Dios hi munnonnong.”

Hay Nunhahapitandah Atondan Mamatoy ay Jesus

(Mk. 14:1-2; Lk. 22:1-2)

26 Unat goh nalpah an inulgud Jesus hanan amin ya inalinah din intudtuduwanay, ²“Inilayu an un duway algaw di maluh at madatngan di gutud hi Punnomnoman tu'uh nan Namaliwan di Anghel Apo Dios hidin Tatagu,^k ya Ha"iin an Imbaluy di Tagu ya hiyah ne goh di gutudnah adpapa' ta ilanhaa' hinan krus.”

³Ya na'amung din a'ap'apun di papadi ya din udumnah nan a'ap'apun di Hudyuh nan ongol an abung di Nabagtun Padin hi Caiaphas,^l ⁴ya inyohhadan nunhahapit hi atondan mampap an mamatoy ay Jesus ta mid ah ohah manginnila. ⁵Ya inaliday, “Adi tu'u epto' hinan gotad di pampapan tu'un Hiya ti ini ya gumuluda nan tatagu!”

Hay Nanghiitan din Babaih Nanginan Lanan Danum hi Ulun Jesus

(Mk. 14:3-9; Jn. 12:2-11)

⁶Immuy da Jesus hidid Bethany hi abung Simon an din napalla' hidin hopapna.^m ⁷Ya wada han babain immuy ay Hiya, ya inodnana han mumpaha' an alewahhang an ngadanay alabaster an nittuy lanan nabangluy hunghungnan na'angngina. Ya unat goh din angananda ya inhiitnah ulun Jesus.

⁸Ya tinnig din intudtuduwan Jesus heden inatna, ya ma'ahhingaldan inaliday, “Adyu'a goh an unmu inam'amhan! ⁹Ya gulat ta mila'uh ne at ongol di pihhuh la'unah mibadang hinan nun'awotwot!”

¹⁰Ya ininnilan Jesus henen inalida, at inalinan diday, “Goh ta amuyuanuyuh nen babai? Ti ma"aphod henen inatnan Ha"iin ¹¹ti nan nun'awotwot ya wagwadadan da'yu damdama,ⁿ mu

---

^k**26:2** Gapu ta Nisan/Abib 14 di algaw hi Punnomnoman hinan Namaliwan di Anghel Apo Dios hidin Tatagu at heden algaw ya Nisan/Abib 12 (unu March-April hinan calendar tu'u). ^l**26:3** Hiyay Nabagtun Padih din 18-36 A.D., ya inahawana nan babain imbaluy Annas an oha goh an Nabagtun Padih din 6-15 A.D. (makulug ahan an paniaw hi un waday duwah matagun Nabagtun Padi; Jn. 18:13). ^m**26:6** Agguy na'ulgud hinan Hapit Apo Dios di aat nan nundoghanah palla' hidin hopapna. ⁿ**26:11** Deut. 15:11.

Ha"in ya awniat mi'ida' ay da'yu. ¹²Ya manu ay inhiitnah nen bangbanglun Ha"in ya ta idadaanay odol'uh ilubu'a'. ¹³At adiyu al'alliwan heten alyo' ay da'yu, ti wa ay ta ma'ulgud nan Tugun'uh an amin hi alutaluta ya heten inat te han babai ya ma'ulgud goh ta adi ma'aliwan henen inatna."

Hay Na'at hidin Atlunah din Hopap di Simana Santa^o

(Mk. 14:10-11; Lk. 22:3-6)

¹⁴Immuy din ohah nan himpulu ta duwan intudtuduwan Jesus an hi Judas Iscariot hinan a'ap'apun di papadi, ¹⁵ya inalinan diday, "Gulat ta ibaag'uy awadan Jesus ta way atonyun mampap ay Hiya ya hay idatyuh lagbu'?" At indatandah tulumpuluy palatan silver.^p ¹⁶Ya nete"an den algaw ya tigotigonay mid do'ol hi tatagu ta hiyay pangituduwanan Jesus ta dapoponda.

Hay Na'na'at hidin Opatnah din Hopap di Simana Santa^q

Hay Ne"anan Jesus hidin Intudtuduwana

(Mk. 14:12-26; Lk. 22:7-23; Jn. 13:21-35; I Cor. 11:23-25)

¹⁷Nadatngan di hopap di algaw hi Behtan di Aggy Nabino'bo'an an Tinapay' ya immuy din intudtuduwan^s Jesus ay Hiya, ya inaliday, "Hay pangidadaanmih panganan tu'uh tun Punnomnoman tu'uh din Namaliwan di Anghel Apo Dios hinan Tatagu?"

¹⁸Ya inalinan diday, "Umuy ayud Jerusalem ta alyonyuh nan lala'ih di, Hay inalini nan Apu tu'u ya magadyuh di gutudna, at waday ma'at ay Ha"in. At hiyanan umali amih nan intudtuduwa' an mangan hituh abungyu eten gutud di Punnomnomanmih din Namaliwan di Anghel Apo Dios hinan Tatagu."

¹⁹At immuyda din intudtuduwana an inunuddah den inalini Jesus ta indadaanday onondan de han gutud di

---

^o26:14-16 Na'at hidin Nisan/Abib 13, 30 A.D. hinan Gutud di Nipaligligatan Jesus. ^p26:15 Hiyah ne balul di ohan himbut (bahaom nan footnote di Zech. 11:12). ^q26:17-75 Na'at hidin Nisan/Abib 14, 30 A.D. hinan Gutud di Nipaligligatan Jesus. ^r26:17 Ta'on un hay Nisan/Abib 15-21 di ustuh algaw ten behta mu hidin amatagun Jesus ya iniddumday Nisan/Abib 14 an nan Behtan di Punnomnoman hinan Namaliwan din Anghel Apo Dios ay dida ta hiyay ma'alih Daan ti nangandah nahdom hi 14, mu 15 damdama ti nete"ay balbalun algaw ay didan Hudyu. At henen algaw ya Nisan/Abib 14. ^s26:17 Hay ngadanda ya da Peter ay John (Lk. 22:8).

Punnomnomandah din Namaliwan di Anghel Apo Dios hinan Tatagu.

²⁰Ya unat goh napuyaw ya na'ubung da Jesus ya din himpulu ta duwan intudtuduwanah din lamehaan ta nanganda. ²¹At heden nangananda ya inalin Jesus di, "Umannung an waday ohan da'yuh mangitudun Ha'in ta dapopona."

²²Ya ma'allungdayada din intudtuduwana, ya way ohan didaan inalay, "Apu, bo'on ahan ha'in!"

²³Ya inalanan diday, "Ihnay mi'hiwhiw ay Ha'in hinan duyu' an hiyay mangitudun Ha'in ta dapopona.' ²⁴At Ha'in an Imbaluy di Tagu ya umannung an patayona' ti hiyah ne inalin din impitudo' Apo Dios hidin penghana." Mu mahmo' henen tagun mangitudun Ha'in! Od'odolnay un aggyu nitungaw!"

²⁵Ya himmapit hi Judas an nan mangitudun Hiya, ya inalalay, "Apu, undan ha'in di mangitudun He'a?"

Ya tembal Jesus an inalalay, "Oo, he'a."

²⁶Ya heden nangananda ya innal Jesus din tinapay, ya nunluwalun Apo Dios ta endenolnan Hiya, ya inupe'upengna, ya impiyapongnah din intudtuduwana, ya inalanan diday, "Ononyuh te ti hiyah te umat hinan odol'u." ²⁷Ya unat goh inandah den tinapay ya innalnay ohay howo' hi bayah, ya nunluwalu goh ay Apo Dios ta endenolnan Hiya, ya indatnah din intudtuduwana ta inib'ibbanhandan ininum. Ya inalanan diday, "An amin ayu ya inumonyu ²⁸ti hiyah te umat hinan dala', ya hay dala' di mangipa'annung hinan ni'tulagan Apo Dios hinan tataguna ti umayuh di dala' ta way aton di bahol nan do'ol an tatagun ma'aliwan. ²⁹Hay alyo' ay da'yu ya adi' ipidpidwan uminum hi bayah ta nangamung eden algaw hi iddumanyun Ha'in hinan Pumpapto'an Ama, ya henen algaw ya umannung an mi'yinuma' ay da'yu."

³⁰Ya ingkantaday pangedenolandan Apo Dios, at pimmitawda ta immuydah nan Duntug an Olibo.

'26:23 Hinan ugalin di Hudyu ya Arabo ya wa ay ta me'andah nan ohan tagu ya hay pohdonan hapiton ya diday nahamad an ligwada, at mid di atondah nappuhin hiya. Mu ta'on un ne'an hi Judas ay Jesus mu inatnay na'appuhin Hiya damdama an aggyu niyunnudan hinan ugalida. "26:24 Isa. 53:3-12. '26:30 Ta'on ad uganwan ya nan Hudyu ya ikantaday Psa. 115:1-118:29 hi alpahan di panganandah nan Behtan di Namaliwan nan Anghel Apo Dios hinan Hudyuh din Penghana.

Hay Nangalyan Jesus hi Pangihautan Peter ay Hiya

(Mk. 14:27-31; Lk. 22:31-34; Jn. 13:36-38)

31 Inalin Jesus hinan intudtuduwanay, “Ad ugwan an mahdom ya taynana' ti lumayaw ayun amin, ti hay impitudo' Apo Dios ya inalinay,

Ha'in an hi Apo Dios ya patayo' nan mumpahtul ta miwa'at an amin nan kalniluna.”

32 Mu hidin amahua' ya mahhuna' an umuy ad Galilee ta hidiy panoda' ay da'yu.”

33 Ya tembal Peter an inalinay, “Ta'on hi un da'a taynan hitun udumnan i'ibba' hi un way ma'at ay He'a mu ha'in ya adi da'a ahan taytaynan!”

34 Ya inalin Jesus ay hiyay, “Umannung an ihautana' hi mumpitlu ti alyom di aggyua' inilan he'a ya un tumalanu nan awitan ad ugwan an mahdom.”

35 Mu tembal Peter an inalinay, “Ta'on hi unna' mi'yatoy ay He'a mu adi' damdama He'a ihautan, at adi' alyon di aggyu da'a inila!” Ya an amindan intudtuduwana ya umat hina goh di nangalida.

» 26:31 Zech. 13:7.

Hay Nunluwaluan Jesus hidih nan Galden an Gethsemane*(Mk. 14:32-42; Lk. 22:39-46; Jn. 18:1)*

36 Immuy da Jesus ya din intudtuduwanah nan lugal an ngadanay Gethsemane,^x ya inalinan diday, “Umbun ayuh tu ta bumataana' an munluwalun Apo Dios.” 37 Ya initnudna da Peter ya din duwan imbaluy Zebedee. Ya unat goh nahligda ya ente"anan munlungdaya ti munha'it hi punnomnomana. 38 Ya inalinan diday, “Ma'allungdayaa', ya paddungnay iyatoy'uh te han nomnomo', at mihina ayuh tu ta mi'tu'al ayun Ha"iin.”

39 Ya immuy hinan panggelna, ya inluppulupnah nan lutan nunluwalun Apo Dios an inalina, “Ama, un ay ni' mabalin ya adim iyabulut han ipaligligata'. Mu hay pohdom di ma'at an bo'on hay pohdo'.”

40 Unat goh numbangngad hidin awadan din tulun intudtuduwana ya nonollo'da. Ya inalinan da Peter di, “Undan adi ayu pa'edpol an mi'tu'al ay Ha"iin hi ta'on un ohay olas? 41 At mi'tu'al ayu ta munluwalu ayun Apo Dios ta way atonyun adi mitudul! Inila' an pohdonyun unudon nan inali', mu ma'ameh di odoloyu.”

42 Ya numbangngad goh an nibataan, ya nunluwalun Apo Dios an inalina, “Ama, wa ay ta mahapul an ma'at henen punligligata' ya nangamung'a ta hay pohdom di ma'unud.”

43 Ya unat goh numbangngad ya nonollo'da goh din intudtuduwana ti ma"ama"aliy enlo'da.

44 At tinaynana goh dida ta immuy nunluwaluh pitluna, ya din inalina hopapnay impidwanah inali. 45 Ya numbangngad goh hidin awadan din intudtuduwana, ya inalinan diday, “Un ayu dan hay momollo'? Te an Ha"iin an Imbaluy di Tagu ya ad ugwan di gutud hi pampapan nan linala'in nun'appuhiy nomnomdan Ha"iin. 46 At tuma'dog ayu ta umuy tu'u ti na'uy han mangitudun Ha"iin ta dapopona'.”

Hay Nampapandan Jesus*(Mk. 14:43-52; Lk. 22:47-53; Jn. 18:1-11)*

47 Otog di punhaphapitan Jesus ya nidatong da Judas an ohah nan himpulu ta duwan intudtuduwana. Ya nitnudda din do'ol

---

^x26:36 Hay pohdonan ibaga ya *nan pamayuan hi olibo ta bumuhu' di lana*. Ya ipa'elney aton Jesus ad Calvary ti paddungnay ibayun Apo Dios nan odol Jesus ta ay ihunay bumuhu' di dalana ta mabaliwan di tatagu.

an tatagun numpunhanggap ya numpumpang'ul an hennag din a'ap'apun di papadi ya din udumna goh an a'ap'apun di Hudyu. ⁴⁸Mu hinunnan Judas an nangalih atona ta panginnilaandah nan tagun dapopondan inalinay, “Nan ungnuo' di Hiyay dapoponyu.” ⁴⁹Ya neheggon hi Judas ay Jesus, ya inalinay, “Maphod an nahdom ay He'a, Apu!” Ya inungguna Hiya.

⁵⁰Ya inalin Jesus di, “Ibba', atom nan pohdom an aton.” At immunity din ni'yibban Judas, ya dempapidah Jesus.

⁵¹Ya ay mannu'nut din ohah nan ni'yibban Jesus hi hanggapna, ya impalangna, ya hay ingan din himbut nan Nabagtun Padiy napalang. ⁵²Ya inalin Jesus ay hiyay, “Eh'otmuy hanggapmu ti hay pumatoy hi hanggap ya hiya goh pamatoydan hiya. ⁵³Undan alyom hi un mahapul an he'ay mamaliw ay Ha'in? Gulat ta pohdo' an mumpabadang at ibaga' ay Ama ta honogonay himpulu ta duway pampun hi a'anghelnan bumadang ay Ha'in.” ⁵⁴Mu hay aton mah din impitudo' Apo Dios hidin penghanan mipa'annung hi un'u aton hina?”

⁵⁵Ya ni'hapit hi Jesus goh hinan do'ol an tatagun immali an inalinay, “Mid mapto' ya alyonyuan unna' adi mangngol ti hiyaat unyu pun'odnan di hanggap ya pang'ulyun umalin mampap ay Ha'in. Mu abigabigat ya ni'yibuna' ay da'yu an muntudtuduh nan Timplun Apo Dios ad Jerusalem, ya aggyua' dempap. ⁵⁶Mu ma'at hanan amin ta mipa'annung din intudo' nan propetah din penghana.”^z Ya tinaynan din intudtuduwana Hiya ti numpangalayawda.

Hay Nanumalyaan nan Konsehal^a Jesus

(Mk. 14:53-65; ya Lk. 22:66-71; ya Jn. 18:19-24)

⁵⁷Din nampap ay Jesus ya inyuydah abung din Nabagtun Padin hi Caiaphas di ngadana ti hidiy na'amungan din muntudtuduh nan Uldin ya din udumna goh an a'ap'apun di Hudyu. ⁵⁸Ya nibabataan hi Peter an nangun'unud ay dida ta nangamung hi un immatam hinan gettaw di abung din Nabagtun Padi, ya himmigup, ya ni'yibun ay daden mun'ad'adug ta innilaonay ma'ma'at. ⁵⁹Ya manama' din a'ap'apun di papadi ya an amin din Konsehal hi layah an

---

^y26:53 Nan ohan pampun hinan iRome ya 6,000 an tindalu, at 12 X 6,000 = 72,000 an a'anghelna. ^z26:56 Isa. 53:1-12. ^a26:57-68 Unu Sanhedrin. Dida ya umat hinan Supreme Court di Hudyu.

ulgudon nan tatagu ta way pangidalatandan mamatoy ay Hiya. ⁶⁰Ya do'olday immalin mumpunlayah, mu aggyu damdama inumday inulguddah layah hi pangidalatandah pamatayandan Hiya. Ya la'tot ya wa din duwan munlayah an immali, ⁶¹ya inaliday, “Heten tagu ya inalinay, Olog'un mama'ah hinan Timplun Apo Dios an pundayawan tu'u, mu un tuluy algaw at ha'ado' goh.”^b

⁶²Ya timma'dog din Nabagtun Padi, ya inalinan Jesus di, “Undan adim tobalon henen inalin daten duwan ihtigu? Hay pambalmuh aatna?” ⁶³Mu immu'ugong hi Jesus.

Ya inalin goh din Nabagtun Padiy, “Mandalo' He'a ta ibaagmyu un He'ay Alin Pento' Apo Dios an Imbaluyna, ya adi'a munlayah ti donglon Apo Dios an adi matmattoy.”

⁶⁴Ya inalin Jesus di, “Immannung nan inalim.” Ya intuluy Jesus an himmapit ta imbaagnay intudo' din ohan propetan inalinay, “Mu adi madnoy at

Ha'in an Imbaluy di Tagu ya tigonan' an umbun hinan
tronon di nabagtun mumpapto' hi appit di agwan
Apo Dios an me'gonan,
at mumbanggada' an middum hinan bunut ad
daya.”^c

⁶⁵Ya henekhek^d din Nabagtun Padiy lubungna ti alyonay un nappuhih nen inalin Jesus. Ya inalinah din tataguy, “Ten un umipabohol nan nangalanan adina e'gonan hi Apo Dios ti inalinay un Hiyay Imbaluy Apo Dios! Ammunana mahkay hi ihtigu ti ten dengngolyuy inalina! ⁶⁶At hay nomnomonyu mah?”

Ya inaliday, “Mapatoy ti nabaholan!”

⁶⁷Ya tinukpaanday angahna, ya nunhuntukda Hiya, ya tinapa' di udumna goh, ⁶⁸ya inaliday, “Hay ngadan di nanapa' ay He'ah un immannung an Ali'an Pento' Apo Dios?”

Hay Nangihautan Peter ay Jesus

(Mk. 14:54, 66-72; Lk. 22:54-62; Jn. 18:12-18, 25-27)

⁶⁹Inumbun hi Peter hinan gettaw. Ya immuy han tagalan babain hiya, ya inalinay, “He'ay ohah ibban Jesus an iGalilee!”

⁷⁰Mu inhaut Peter an dengngol an amin din tatagun wah din neheggon ay hiya, ya inalinay, “Mid inila' enen alyom!”

^b 26:61 Pinikuday inalin Jesus hi Jn. 2:19. ^c 26:64 Dan. 7:13. ^d 26:65 Mu paniaw hinan Nabagtun Padin maneknek hi lubungna (Lev. 10:6; 21:10).

⁷¹Ya immuy hi Peter hinan pantaw, ya wah di goh han ohan babai.^e Ya unat goh tinnigna hiya ya inalinah nan tatagun wah di, “Heten tagu ya ibban Jesus an iNazareth!”

⁷²Ya inhautna goh an inalinay, “Ihapata' hinan ngadan Apo Dios an aggyu'u inilah nen tagu!”

⁷³Ya un na'amtang ya immuy din udumnan tatagun Peter, ya inalidan hiyay, “Immannung kan an oha'ah din niddum ay Jesus ti ma'immatunan hinan panaphapityu!”

⁷⁴At inalin Peter di, “Ta'on un'u patayon di odol'u mu umannung an aggyu'u inilah nen tagu!”

Ya otop di punhaphapitana ya timmalanu din awitan. ⁷⁵Ya ninomnom Peter din inalin Jesus an inalinay, “Ihauta' hi mumpitlun he" a ya un tumalanuy awitan.” Ya nakak hi Peter, ya limmugwalugwa.

Hay Na'na'at hidin Ma'alih Maphod an Alemanah din Hopap di Simana Santa^f

Hay Nangiyayandan Jesus ay Pilate

(Mk. 15:1-5; Lk. 23:1-5; Jn. 18:28-38)

27 Unat goh nabiggat hidin mun'awawa'ah^g ya nunhahapit din a'ap'apun di papadi ya din udumna goh an a'ap'apun di Hudyu, ya inabulutdan ipapatoydah Jesus. ²At impahawidda Hiya, ya impiyuydah nan Gobelnadol an hi Pilate.^h

Hay Natayan Judas

(Na. 1:15-19)

³Unat goh dengngol Judas an nangitudun Jesus ta demppada an nahumalyah Jesus ya mipapatoy ya nun'innomnom, ya inyuyna impabangngad din tulumpulun palatan silver hidin a'ap'apun papadi ya hidin udumna goh an a'ap'apu. ⁴Ya inalinan

---

^e26:71 Hay ustuh nangibaag ay Peter? Intudo' Matthew hitu an hiyay oha goh an babai, mu intudo' Mark an hiyay nahhun an babain nangibaag ay Peter (Mk. 14:69), ya intudo' Luke an hiyay lala'i (Lk. 22:58), ya intudo' John an hay numbino'ob'on an himbut di nangibaag (Jn. 18:25). Hay tobalna ya didan amin ti do'olday himbut an nun'aniduh di. ^f27:1-61 Na'at hidin Nisan/Abib 15, 30 A.D. hinan Gutud di Nipaligligatan Jesus. ^g27:1 Gapu ta paniaw hinan Konsehal hi un way mitingdah mahdom at nummitingdah nan nabiggat hi mun'awawa'ah. ^h27:2 Hay nunggobelndolanad Judea ya hidin 26-36 A.D.

diday, “Nabaholana' ti intudu' ta dempapyuy taguh mid baholna ta omod un mipapatoy!”

Ya inality, “He"aat ti undan way inilamin ne!”

⁵Ya impa'wahna din palatah nan dotal di Timplun Apo Dios, ya pimmitaw, ya immuy numbet'ol.

⁶Ya numpidit din a'ap'apun di papadi din palata, ya inality, “Adi mabalin an middum heten palatah nan pihhun na'amung hitun Timplun Apo Dios ti hiyah ne inyatoy di tagu.” ⁷Ya hinahapitday atonda, at inla'uda din palatah nan lutan di munduwin ta hiyay punlubu'andah nan mangilin matoy, ⁸at hiyaat unda nginadnan nan luta ta Nibugha'an di Dala, ya hiyah ne ngadana ta nangamung ad ugwan.

⁹Ya hanan na'at ya hiyay nangipa'annung hidin inalin din propetan hi Jeremiah an inalinay,

“Innalday tulumpuluy palatan silver an hiyah ne nunhahapitan di udumnah nan Hudyuh nginana.

¹⁰Ya henen pihhuy nunla'udah nan lutan han munduwin ti hiyah ne intudun Apu tu'un ha"i.”ⁱ

Hay Nanumalyaan Pilate ay Jesus

(Mk. 15:1-5; Lk. 23:1-5; Jn. 18:28-38)

¹¹Timma'dog hi Jesus an ni'haggangan hinan Gobelndol an hi Pilate, ya binaganah Jesus an inalinay, “Undan He"ay Alin di Hudyu?”

Ya tembal Jesus an inalinay, “Immannung nan inalim.”

¹²Ya do'ol di impa'leh din a'ap'apun di papadi ya din udumna goh an a'ap'apun Hiya, mu agguyna tembal an un dimmidinnong.

¹³Ya inalin Pilate ay Hiyay, “Undan adim donglon heten immihtigun namiluh ay He"a?” ¹⁴Mu agguyna ahan tembal an ta'on un ohah nan bahol an impabaholdan Hiya, at manoh'a nan Gobelndol.

Hay Nahahapit hi Pamatayandan Jesus

(Mk. 15:6-15; Lk. 23:13-25; Jn. 18:38-40)

¹⁵Wa ay ta gutud di gotad di Punnomnomandah din Namaliwan di Anghel Apo Dios hinan Tatagu ya hay gun aton den Gobelndol an hi Pilate ya ibo'tanay ohah nabalud hi pot'on

---

ⁱ27:10 Jer. 32:6-9; Zech. 11:1-13.

nan tatagu. ¹⁶Ya heden gutud ya nabalud han na'appuhin adi mangngol an ngadanah Barabbas.^j ¹⁷Ya hidin na'amungda din tatagu ya inalin Pilate ay diday, "Hay pohdonyuh ibo'tan'u, hi Barabbas, unu hi Jesus an ma'alih Alin Pento' Apo Dios?" ¹⁸Ya manu ay penhod Pilate an ibo'tan hi Jesus ti inilanan un hay amoh ya anggay di nangiyayandan Jesus ay hiya.

¹⁹Ya inumbun hi Pilate hidin punhumalyaan, ya impaad din ahawanan inalinay, "Adi'a mange'el hi atom enen tagun mid baholna ti enenap'u Hiyad a'u, ya atata'ot di na'at, ya unna' immod'o'od'od."

²⁰Mu inal'alu' din a'ap'apun di papadi ya din udumna goh an a'ap'apun nan Hudyu ta umuyda alyon di, "Hi Barabbas di ibo'tanmu ta hi Jesus di mapatoy." At immuyda din tatagun nangali.

²¹Ya impidwan goh din Gobelnadol an namagah din tatagun inalinay, "Hay pohdonyuh ibo'tan'un daten duwa?"

Ya inoliday, "Hi Barabbas!"

²²Ya inalina goh di, "Mu hay ato' mah ay Jesus an ma'alih Kristu?"

Ya inoliday, "Ipilanham!"

²³Ya tembal Pilate an inalinay, "Anaad? Undan way inatnah nappuhi?"

Mu enlotdan nangit'u' an inoliday, "Ipilanham!"

²⁴Ya inilan Pilate an adi pa'al'alu' hidin tatagu ti undaat goh inyal'allan gumulu, at innalnay danum, ya inhagangnah din tatagu, ya nun'ihu, ya inalinay, "Mid bahol'uh atayan tun tagu. At okod ayu."

²⁵Ya denedehhan din tatagun immingal an inoliday, "Ta'ongkay un da'mi ya nan holagmi goh di mamolta!"

²⁶At imbo'tanah Barabbas, mu hi Jesus ya impahaplatna, ya impa'alana ta ilanhadah nan krus.

Hay Nunlayalayahan din Titindalun Jesus

(Mk. 15:16-20; Jn. 19:1-5)

²⁷Initnud nan tindalun nan Gobelnadol hi Jesus ta inyuydah gettaw di abung nan Gobelnadol an ma'alih Praetorium, ya inamungda din udumnan titindalun ibbada ta lini'ubda Hiya.

---

^j27:16 Duway pohdon ten ngadan an ibaga ti *imbaluy amana* di oha, ya *bihtulu* di oha.

28Ya nun'aanday lubungna ta impilubungdan Hiya han magayad an lubung di ali an ma'ablah di kololna, 29ya inapidda din pagal ta pinali'uda ta impihu'lubdah uluna, ya impagamalday bilauh agwana. Ya nunhippidah inayungana ta laylayahanda Hiyan inaliday, "He"ay Alin di Hudyu!" 30Ya nuntutkaanda Hiya, ya innalda din bilau, ya nun'ipaguhdah uluna. 31Ya nalpah an linayalayahanda Hiya ya inaanda din magayad an impilubungda, ya impilubungda din lubungna tuwali, ya enekakda ta inyuyda Hiyan ilanha.

Hay Nilanhaan Jesus hinan Krus

(Mk. 15:21-32; Lk. 23:21-43; Jn. 19:16-27)

32Hidin nangipitawan nan titindalun Jesus hinan allup den babluy ya dinamuda han tagun iCyrene an ngadanah Simon, ya inluluddan nangipapi'ug hidin krus an ilanhaan Jesus. 33Ya unat goh dimmatongdah nan ma'alim Golgotha (an hay ibalinana ya Tungal di Ulu) 34ya indatandah Jesus hi bayah an na'udman hi mun'aklit ta inumona ay ya ta mamanghan di elanah munha'it.^k Ya indawdawdan Hiya, mu unat goh tinamtamana ya agguyna penhod, at agguyna ininum.

35Ya inlanhada Hiyah nan krus, ya numbibinnunutda ta way inatdan nangiyapong hidin lubungna. 36Ya unat goh nalpah hana ya inumbunda ta iyadugda Hiya. 37Ya inhinadah tangad di uluna han nitudo' an hiyah ne diklamudan inaliday, "Hiyah teh Jesus an Alin di Hudyun Pento' Apo Dios."

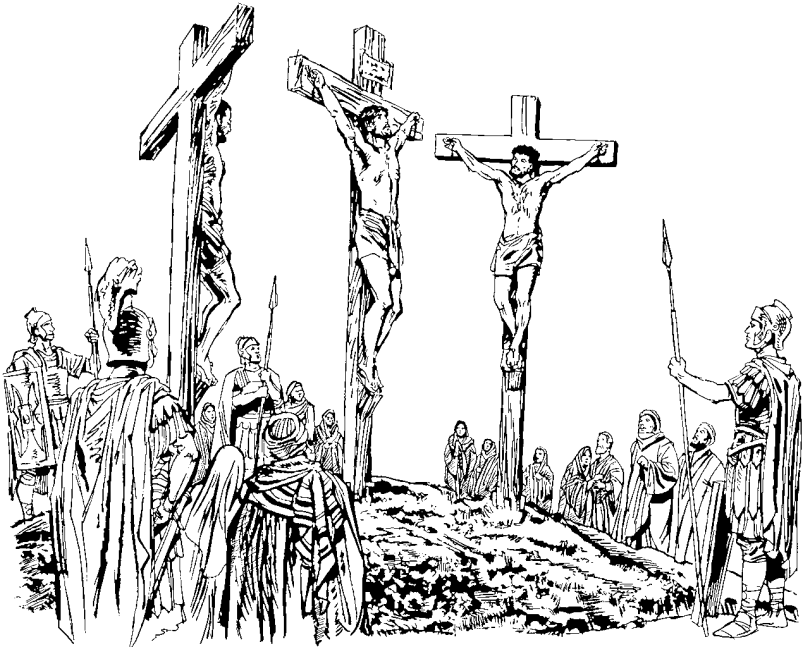
38Ya wada goh di duwah linala'in adi mangngol an ni'lanhadan Hiya, ya inhinaday ohah immapit hi agwan Jesus, ya hay immapit hi iggidnay oha.

39Ya piniwipiwitan din tatagun nalunaluh hi Jesus, ya numpadngolanda Hiyan 40inaliday, "Goh din inalim an pumba'ahmu nan Timplun Apo Dios ad Jerusalem ya un tuluy algaw ya hina"admu goh? At un adya He"ay Imbaluy Apo Dios at lumahun'an ne han nilanhaam ta baliwam di odolmu!"

41Ya umat hina goh di namiluh din a'ap'apun di papadi, ya din muntudtuduh nan Uldin, ya din udumna goh an a'ap'apun di Hudyu ti inaliday, 42"Binaliwanay udumnah tatagu, mu

---

^k27:34 Hay ugalin di Hudyu ya nan udumnan binabain iJerusalem ya gunda iyamay mun'aklit ta midat hinan pimmatopatoy an milanhah nan krus ta mamanghan di le'naondah ha'it.

mi'id olognan mamaliw hi odolna! Dan tuwali Hiyay ali tu'un i'Israel? Ya gulat ta lumahun ad ugwan hinan nilanhaana at kulugonmi mahkay an Hiyay Ali tu'u! ⁴³Hi Apo Dios di pangehdolana, at gapu ta inalinay Hiyay Imbaluyna at tigon tu'uh un hi Amanay mamaliw ay Hiyad ugwan!" ⁴⁴Ya ta'on un nan adi mangngol an ni'lanhan Hiya ya umat goh hinay nangalida ti piniluhda goh Hiya.

Hay Natayan Jesus

(Mk. 15:33-41; Lk. 23:44-49; Jn. 19:25-37)

⁴⁵Nete'an den tongan di algaw ya hemmelong an amin tun luta ta nangamung napuyaw hi alas tres.¹ ⁴⁶Ya unat goh noyob ya enlot Jesus an numtu'u' an inalinay, "Eli, Eli, lema sabachthani?" ya hay ibalinana ya "He'a, Apo Dios an dayawo', anaad ta inganuya?"

⁴⁷Ya waday tatagun neheggon an timma'dog, ya dengngolda Hiyang himmapit, ya invaliday, "Nen ayaganah Elijah ta baliwana Hiya!"

---

¹27:45 Bahaom nan footnote hi Mat. 20:3 ta innilaom di aat ten olas.

⁴⁸Mu din ohan dida ya timmagtag ta innalnay itang hi natpih lo'ob, ya inhiitnay limminun bayah, ya imbobodnah din utdu' di bilau, ya indawdawnah timid Jesus ta ipa'inumna. ⁴⁹Mu inalin din udumnay, "Adim idat ta awni ta tigon tu'uh un umalih Elijah an mamadang ay Hiya ti hiyay inayagana!" ⁵⁰Ya impidwan Jesus an nuntu'u, ya natoy.

⁵¹Ya henen gutud di natayana ya himbumagga ya nahekhek din kultinah nan Timplun Apo Dios hi ad Jerusalem an nete'ah dih nan nitayun ta nundadyuh puuna. Ya immalyog goh, at nun'aphal di udum hinan batu, ⁵²ya nun'abhi din luta, at nun'ibo'tan di udumnah nan lubu', ya do'olday nun'amahuan hinan tatagun Apo Dios an nanattoy, ⁵³ya numpangabuhu'dan nalpuh nan nilubu'anda. Ya unat goh namahuan hi Jesus ya immuydad Jerusalem, ya do'olday tatagun nannig ay dida.

⁵⁴Ya unat goh tinnig daden tindalun mun'adug ay Jesus din alyog ya din udumnan na'na'at ya ma'atta'otda, ya inalin din apuday, "Immannung an Hiyay Imbaluy Apo Dios!"

⁵⁵Ya wah di goh di do'ol an binabain gun ninitnud ay Jesus an nipalpuh nan Provinciad Galilee an manalimun hinan mahapulna, ya timma'ta'dogdah nan nibataan ta unda am'amangon di ma'ma'at. ⁵⁶Ya hay ngadan din udumnan dida ya da Mary an iMagdala, ya hi Mary an hi inan da Jacob^m ay Joseph, ya hi inan da Jacobⁿ ay John an din imbabaluy Zebedee.

Hay Nilubu'an Jesus

(Mk. 15:42-47; Lk. 23:50-56; Jn. 19:38-42)

⁵⁷Wan na'uy an mahdom ya dimmatong han adangyan an tagun i'Arimathea^o an mungngadan hi Joseph an hiya goh di ohah nangulug hidin intudtudun Jesus. ⁵⁸Ya immuyda inalin Pilate hi un mabalin an alana din odol Jesus, ya inabulut Pilate. ⁵⁹At innal Joseph din odol Jesus, ya teneplaganah nan mapmaphod an mumpaha' an uloh, ⁶⁰ya immuyda inlubu' hinan lubu'nan pa'aggungat an dulmug. Ya inulinay ongol an batu ta hiyay intanglibnah nan lubu', ya nakak. ⁶¹Ya wah di goh hi Mary an iMagdala ya din ibbana goh an hi Mary an inum'umbunda an hinahagangday pantaw di lubu'.

^m 27:56 Bahaom nan footnote di Mat. 4:21 ta innilaom di aat ten ngadan.

ⁿ 27:56 Bahaom nan footnote di verse 56 hi bagtuna. ^o 27:57 Heten higib ya wadah appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw ad Jerusalem, ya hay inadagwina ya tulumpulu ta duwan kilomitlu.

Hay Na'at hidin Habaduh din Hopap di Simana Santa^p

⁶²Heden nabiggat an Habadun ngilin ya na'amung din a'ap'apun di papadi ya din Pharisees, ya immuyda ay Pilate, ⁶³ya inaliday, “Apu, ninomnommi nan inalin nan munlayah an hi Jesus hidin ataguna an inalinay, Matoya', mu un tuluy algaw at mamahuana'. ⁶⁴At ipiyadugmu ni' nan lubu'na ta nangamung un tuluy algaw di maluh ti mid mapto' ya umuy din intudtuduwana, ya binu'aday odolna ta ipo'oyda, ya inalida kud hinan tataguy un namahuan an nalpuh nan wadan di nun'atoy. At iyal'allanan kulugon di tataguh ten layahnan nidugdugah ya un nan udum an layahnan inalinay un hiyay Pento' Apo Dios!”

⁶⁵Ya inalin Pilate ay diday, “Itnuduyuy tindalu' ta diday mun'adug, at umuy ayuat ta iyadugyuh ma"aphod.” ⁶⁶At immuyda ta pinunitanda din tanglibna, ya minalkaanda goh ya unda taynan din titindalun mun'adug.

Hay Na'na'at hidin ma'alih Ister an Domingguh din Hopap di Simana Santa^q

Hay Numbihhitah nan Lubu' Jesus

(Mk. 16:1-8; Lk. 24:1-12; Jn. 20:1-18)

28 Nalpah heden Habadu. Ya heden helhelong hi Domingguh ya immuy da Mary an iMagdala ya nan ibbana goh an hi Mary ta umuyda tigon din lubu'. ²Ya hin'alina ya inongolnan immalyog ti nun'ohop an nalpud abuniyan han anghel Apo Dios, ya immuy hinan lubu', ya inulina din tanglib, ya inumbunana. ³Ya ma'appaha' di angahnan ay ilat, ya din lubungna ya ma'appaha' an umat hi apaha' di dalallu. ⁴Ya nunheglay ta'ot din nun'adug, ya munggagalewgewdah ta'otda, ya nun'alngatda, at nun'atu"inda an ay ihunay unda nun'atoy.

⁵Ya inalin din anghel hinan binabaiy, “Adi ayu tuma'ot ti inila' an hi Jesus an nilanhay pohdonyun tigon. ⁶Mu mi'id hitu ti namahuan ti hiyah ne din inalinah atona! At ma ayu ta umuy tu'u tigon din nangipali'uhanda.” ⁷Ya inalin goh din anghel di, “Ginalonyun umuy mangalih din intudtuduwanay, Namahuan hi Jesus an nalpuh nan wadan di nun'atoy! Ya mahhun an umuy

^p 27:62-66 Na'at hidin Nisan/Abib 16, 30 A.D. hinan Gutud di Nipaligligatan Jesus. ^q 28:1-15 Na'at hidin Nisan/Abib 17, 30 A.D. hinan Simana Santa.

ad Galilee ta hidiy panniganyun Hiya. At adiyu aliwan heten inali' ay da'yu."

⁸Ya timma'otda, mu ma'am'amlongda goh, ya gininalondan immuy nangipa'innilah din intudtuduwan Jesus hidin inalin din anghel.

⁹Ya himbumagga ya dinamudah Jesus, ya inalinan diday, "Mid al'alin da'yu." At immuydan Hiya, ya nunhippida, ya inyawaldah hu'ina, ya dinayawda. ¹⁰Ya inalin Jesus ay diday, "Adi ayu tuma'ot, mu umuyyu alyon hinan i'ibba' an linala'in intudtuduwa' ta umuydad Galilee ta hidiy pannigandan Ha'in."

Hay Nunlayahan din Nun'adug hinan Na'at hi Odol Jesus

¹¹Unat goh tinaynan din binabai din lubu' ya nakak goh din udumnan mun'adug ta immuyda inulgud hinan a'ap'apun di papadiy aat din tinnigdan na'at. ¹²At na'amung din a'ap'apun di papadi ya din udumna goh an a'ap'apun di Hudyu ta nunhahapitdah atonda, ya hay inatda ya linagbuandah do'ol an pihhu din titindalun nun'adug ta alyonday, ¹³"Hay alyonyuh nan tatagu ya un ayu nolo' ya immali din intudtuduwan Jesus, ya inakawday odolna." ¹⁴Ya inalida goh ay diday, "Gulat ta donglon nan Gobelnadol henen na'na'at ya da'miy nangamung an mangihudhud eten hinahapit tu'u, at adi ayu numanomnom ti adi ayu ma'amuyuan." ¹⁵Ya innal din titindalun nun'adug heden pihhu, ya inatdah de din inalin din a'ap'apuh atonda. Ya hiyah ne inulgu'ulgud din Hudyu ta nangamung ad ugwan.

Hay Numpattigan Jesus hidin Intudtuduwana

(Mk. 16:14-18; Lk. 24:36-49; Jn. 20:19-23)

¹⁶Immuy din himpulu ta ohan intudtuduwan Jesus hinan duntug ad Galilee an nan inalin Jesus hi panodandan Hiya. ¹⁷Ya unat goh tinnigdah Jesus ya nunhippidah inayungana ta dinayawda Hiya. Mu din udum ya nunduwaduwada. ¹⁸Ya immuy hi Jesus ay didan inalinalay, "Indatana' hi nabagtuh haad'u ta Ha'in nangamung an amin ad abuniyan ya tun luta. ¹⁹At umuy ayu ta intudtuduwanyun amin nan tataguh tun luta ta unudona', ya bonyaganyu didah ngadan Ama, ya nan Imbaluyna, ya nan Na'abuniyanan an Lennawa. ²⁰Ya intudtuduwanyu dida ta an amin din intudu' ay da'yu ya kulugonda. Ya umannung an wadawadaa' ay da'yu ta nangamung di pogpog tun ma'ama'at ad ugwan."